

Torsdagen den 16 december

Kl. 19.30

Torsdagen den
16 december 1971*Ändrad regional
organisation av SJ*

Förhandlingarna leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1 Ändrad regional organisation av SJ (forts.)

Fortsattes överläggningen angående trafikutskottets betänkande nr 27.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Statens järnvägar är, som vi alla vet, ett mycket personalintensivt företag och det drabbas därför särskilt hårt av den kostnadsutveckling som varit kännetecknande för det senaste årtiondet. För att neutralisera detta och för att få ett någorlunda acceptabelt ekonomiskt resultat av verksamheten måste kostnadsutvecklingen mötas med rationaliseringar inom företaget. SJ har också under en följd av år bedrivit en mycket intensiv rationaliseringsverksamhet inom verksamhetens alla områden. Den moderna tekniken, inte minst på elektronikens och den automatiska datateknikens områden, har därvid tagits i anspråk i stor utsträckning. Denna, av ekonomiska skäl nödvändiga, rationalisering har tyvärr också i betydande omfattning tvingats gå ut över företagets service till allmänheten.

Men rationaliseringen har självfallet också inneburit svåra prövningar för stora grupper av företagets personal. I stort sett har dessa prövningar burits med, av lojalitet präglad, jämnmod. Det kan naturligtvis inte undvikas att administrationens omfattning och organisation påverkats av en utveckling som präglas av en mycket betydande minskning av personalen och en mycket snabb teknisk utveckling. Den nu föreslagna administrativa omorganisationen på regionalplanet innebär en sådan nödvändig anpassning. Redan vid omorganisationen år 1965 då den regionala organisationen koncentrerades till elva orter förutsatte man — och det finns klart utsagt i förarbetena — att en ytterligare nedbantning av den regionala organisationen skulle ske inom ungefär tio år. Man siktade då på åtta à nio distrikt.

När nu detta föreslås skola ske något tidigare, är det på företagets eget initiativ, och jag tycker inte, herr talman, att riksdagen har anledning att klandra detta. Framför allt bör riksdagen inte ta risken att sätta en käpp i hjulet för fortsatta rationaliseringsmöjligheter inom statens järnvägar. På grund av en tänkbar mindre benägenhet till medverkan från personalens sida än hittills varit fallet är den risken uppenbar. Den kan även få betydande och allvarliga konsekvenser. Vi måste nämligen ha klart för oss att utebliven rationalisering inom statens järnvägar kommer att få ekonomiska konsekvenser för statsmakterna. Antingen får företaget försämrade möjligheter att förränta det i företaget nedlagda kapitalet eller måste företaget ställa ökade krav på bidrag av skattemedel för att

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

täcka det större driftsunderskott som blir följden eller slutligen – och det är ur allmänhetens synpunkt det minst populära – tvingas företaget höja taxorna ytterligare.

Jag har velat framföra dessa som jag ser det rent sakliga skäl till det rationaliseringsförslag som nu föreligger. Jag vill inte påstå att mina skäl på något sätt är originella, men jag har tidigare i ett annat sammanhang accepterat dessa sakskalet och ställt mig bakom förslaget, långt innan det kom till kanslihuset och riksdagen, och jag kan självfallet inte bedöma förslaget annorlunda i dag. Jag kommer därför att i den kommande voteringen rösta med reservationen.

Om utskottet trots mitt stöd för reservationen vinner voteringen kommer alltså rationaliseringsåtgärderna att förhindras eller i vart fall skjutas på framtiden. Då måste följa enligt en mycket enkel ekonomisk logik antingen ånyo höjda taxor eller ökade anslag av skattemedel till SJ. Endera av dessa följder är som jag ser det oundviklig.

Till sist, herr talman, vill jag erinra om att det var någon här i debatten på eftermiddagen som kritiserade SJ för att dess ledning redan i början av detta år hade informerat berörd personal om de planerade organisationsförändringarna. Jag skall inte polemisera mot den kritiken. Jag skall inskränka mig till att säga att jag tycker att det är förvånande att man i modern tid, när alla – åtminstone i vårt land – är så överens om nödvändigheten av tidig information till berörd personal om förändringar i företagen, kritiserar ett sådant föredömligt förfarande från verksledningens sida.

Herr talman! Av de skäl som jag anfört yrkar jag bifall till reservationen.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Turesson har ju som ledamot av SJ:s styrelse varit med om att lägga fram detta förslag för regeringen, ett förslag som är förestavat av företagsekonomiska synpunkter. Herr Turesson säger att blir det inte en förändring av den regionala verksamheten på detta sätt, så blir det tydligen stopp för rationalisering över huvudet. Det tycker jag är en alltför defaitistisk inställning av en styrelseledamot i ett företag. Det är dock så att hela utskottet, både reservanter och majoritet, utgår från att en rationalisering bör ske. Det som majoriteten önskar är att det skall ske en förnyad utredning som också skall ta hänsyn till regionalpolitiska och lokaliseringspolitiska synpunkter.

Vad jag hänvisade till var vad herr Nygren påpekade nyss och vad som står i motionen 1551, nämligen att ett uppskov med ställningstagandet till distriktsindelningen inte behöver innebära något hinder för hårt drivet rationaliseringsarbete under prövningstiden på regional nivå inom SJ:s organisation. Låter man detta rationaliseringsarbete pågå får man inte de ekonomiska konsekvenser som herr Turesson nämnde.

Sedan bör väl också herr Turesson vara tacksam för att genom riksdagsbehandlingen de synpunkter kommit fram som statskontoret anlägger och som visar att man där ser denna fråga inte enbart från strikt företagsekonomiska utan också från regionalpolitiska synpunkter.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det har här talats en hel del om de rationaliseringar som genomförts på lokal nivå och den betydelse de har haft för SJ:s ekonomi. Det råder inget tvivel om att SJ med den trafikutveckling som ägt rum haft behov av att försöka anpassa personalstyrkan till ändrade förhållanden. Men samtidigt som man erkänner detta måste det ändå påpekas att järnvägspersonalen i stort har den uppfattningen att rationaliseringsarbetet i många fall gått väl långt. Jag vill säga det i anslutning till vad herr Turesson nyss sade.

Det har slagits fast i propositionen att produktionen per capita har ökat med 40 procent, och vad järnvägspersonalen kanske reagerat mot är inte bara att kravet på dess arbetsprestationer därigenom har ökat, utan också mot den försämring av servicen som herr Turesson talade om och som många gånger blir följderna av dessa rationaliseringar. Det kan gälla så enkla saker som tvättning av vagnar och annan översyn av vagnar, speciellt nu sedan vagnpersonalen förts samman i s. k. bangårdslag tillsammans med växlingspersonalen. Men det kan också gälla servicen i tågen sedan bemanningen starkt beskurits.

Jag har, kanske ibland avsiktligt, talat om "s. k. rationaliseringar", därför att om det rör sig om verkliga rationaliseringar, dvs. åtgärder för att anpassa antalet anställda efter ändrade tekniska förutsättningar eller om man är på det klara med att arbetsuppgifterna har ändrats så påtagligt att det måste ske en förändring, har personalen förståelse för detta. När det däremot visar sig att det läggs på ökade arbetsbördor utan någon hållbar motivering, reagerar personalen mot detta.

Vad de anställda alltså vill se är klara motiveringar för ändringar när det gäller rationaliseringar. I detta avseende tycker jag personalens uppfattning stämmer överens med den uppfattning trafikutskottet har redovisat, nämligen att om vi skall ta ett förslag till omorganisation, måste vi också kunna se konsekvenserna av detsamma. Det är logiskt.

Herr TURESSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ärade ordförande gjorde gällande att jag skulle ha sagt att om propositionen faller här i dag skulle det vara stopp för rationalisering över huvud taget. Jag tror inte att jag uttryckte mig så kategoriskt. Om jag inte tar fel sade jag att det skulle komma att föreligga betydande risker för att rationaliseringsarbetet försvåras, och detta av det skälet att om man skall kunna genomföra en effektiv rationalisering inom företaget, krävs en helhjärtad medverkan från de anställda. Och om riksdagen i dag sätter stopp för den rationaliseringsåtgärd som SJ:s ledning funnit nödvändig, finns det risk för att man från personalens sida i fortsättningen inte lika helhjärtat som hittills vill vara med om ytterligare rationaliseringsåtgärder. Det ser jag som en risk.

Herr CARLSTEIN (s):

Herr talman! Borås har under långa tider varit huvudort för olika organisationsenheter inom SJ:s regionala förvaltning. Sålunda var Borås år 1958 huvudort för SJ:s sjätte distrikt med distriktskansliet förlagt till staden.

Distriktet drogs in och fördelades på Malmö- och Göteborgsdistrikten, och personalen förflyttades. Kvar fanns emellertid vid det tillfället ban-, maskin- och trafiksektionerna. Vidare hade vi i Borås en elektro-, signal- och telesektion. De flesta av de här uppräknade sektionerna drogs in under 1960-talets början med nya personalförflyttningar som följd.

År 1964 kom den stora förändringen. SJ:s regionala indelning ändrades då så att det av fem distrikt blev elva ban- och driftdistrikt. Borås blev på nytt huvudort, denna gång för tredje distriktet. Med vissa ansträngningar lyckades Borås stad den gången ordna bostäder för den personal som skulle placeras i Borås, ett hundratal tjänstemän rekryterade från skilda platser i Sverige. Den personalen har nu hunnit rota sig i Borås. Nu föreligger nästa tur i det här spelet: proposition nr 147 med förslag om minskning av antalet distrikt från elva till åtta. Det förslaget innebär att Växjö, Borås och Umeå upphör som huvudorter. Rent allmänt tycker jag att det finns anledning att anmärka på den ryckighet som karakteriserat SJ:s handlande. Inte minst med hänsyn till den anställda personalen borde SJ kunna planera på längre sikt än vad som nu har varit fallet.

Intrycket förstärks när man tar del av den nu föreslagna omorganisationen. Där sägs det visserligen att som grund för den nu föreslagna förändringen ligger en rad olika faktorer — den näringspolitiska strukturen, transportapparatens betydelse för samhällsekonomin, samverkan mellan SJ och regionala planeringsorgan osv. — men frågan är hur stor roll de här frågorna har fått spela när det gäller det slutliga ställningstagandet.

Jag får närmast det intrycket att de företagsekonomiska bedömningarna har varit helt avgörande när man har tagit ställning. Sett enbart ur SJ:s synpunkt kan möjligen det vara försvarbart, men vi motionärer ifrågasätter om man får lov att se de här frågorna så snävt. Som flera talare före mig har poängterat har också statskontoret i sitt remissyttrande uppmärksammat bristerna i den presenterade utredningen på just den här punkten och menar att de lokaliseringpolitiska aspekterna bör ytterligare utredas.

I våras hade vi här i riksdagen att ta ställning till proposition nr 29 angående omlokalisering av viss statlig verksamhet. Den propositionen innehöll, utöver det rent praktiska ställningstagandet till utflyttningen av vissa verk, några viktiga principiella konstateranden. Där fastslogs bl. a. att de regionalpolitiska effekterna av utflyttningen måste tillmätas en avgörande betydelse. Därför kan inte enbart företagsekonomiska kalkyler användas som underlag för besluten.

I nämnda proposition konstaterades det vidare, att det finns anledning för staten att aktivt söka dämpa storstadsexpansionen och samtidigt medverka till att skapa orter med goda tillväxtförutsättningar och ett rikt differentierat näringsliv, som kan utgöra ett alternativ till storstäderna. Denna medverkan, menade man, bör inte inskränka sig till olika åtgärder som syftar till att påverka den privata sektorn, utan bör också omfatta statens egen verksamhet.

Det nu framlagda förslaget om ändring av SJ:s regionala organisation tycker jag brister i överensstämmelse med det beslut som riksdagen tog i

våras. SJ har inte tagit hänsyn till de samhällsekonomiska effekterna när man föreslår en utflyttning av ett 90-tal tjänster från Borås till Göteborg. I våras konstaterade riksdagen att Borås bör få ett tillskott av statlig verksamhet, detta med hänsyn till det ensidiga näringslivet och de strukturella problem som textil- och konfektionsindustrin har. Vad man nu föreslår är en åtgärd som går helt stick i stäv med intentionerna från vårriksdagen. Åtgärden stämmer heller inte överens med uttalandet om att storstadsexpansionen bör dämpas.

Förslaget innebär en ytterligare koncentration till storstadsregionerna. Samtidigt som vi nu är i färd med att utreda möjligheterna att flytta SJ:s centralförvaltning ut i landet borde det inte ha varit främmande för utredningen att också undersöka möjligheterna att lokalisera exempelvis det andra distriktet till Borås och därmed söka medverka till en förstärkning av Boråsregionen i stället för som nu en försvagning.

Vi motionärer motsätter oss inte en rationalisering och effektivisering av SJ:s verksamhet. Den är nödvändig och måste omfatta samtliga distriktsenheter liksom SJ:s centralförvaltning. Men frågan om omorganisation av SJ:s regionala indelning bör samordnas med den regionala trafikplanering som departementschefen nu gett länsstyrelserna i uppdrag att utföra. Det bör också vara möjligt att grundligare analysera de samhällsekonomiska konsekvenserna av de åtgärder som SJ föreslagit. Man bör då också ha möjligheter att presentera alternativa lösningar.

Utskottet har inte kunnat tillmötesgå de synpunkter som vi har framfört i motionen 1551 i det här avseendet, men i valet mellan reservationen och utskottet har jag funnit att utskottets ståndpunktstagande ligger närmare motionens uppfattning och jag kommer därför att biträda utskottets förslag.

Herr PERSSON i Heden (c):

Herr talman! Det utredningsförslag som propositionen angående ändrad regional organisation av SJ bygger på har utsatts för hård kritik av remissinstanserna. Det anföres bl. a. att indelningen bedömts endast ur företagets egen synpunkt utan hänsyn till andra intressenters krav på verksamheten i fråga. Det gäller resenärer, befraktare, leverantörer, statliga och kommunala myndigheter, och det gäller även krav ur näringspolitiska och lokaliseringspolitiska synpunkter och hänsynen till miljöfrågorna. Vidare är det inte minst viktigt att omnämna samordningen mellan olika trafikgrenar i landet.

Personalen kommer helt naturligt in i bilden. Man kan sålunda klart framhålla att även om en till äventyrs företagsekonomisk fördel tillfälligt skulle vinnas måste hänsyn tas till alla de uppräknade intressegrupper som berörs i sammanhanget. Man kan tillägga att beräkningen av de eventuellt tillfälliga företagsekonomiska vinster som skulle göras endast grundar sig på hypoteser och inte på klara realiteter. I stället kan beräknade vinster vändas i motsatsen på grund av en icke väl avvägd följdbevakning. Man kan därför säga att nu föreliggande förslag till omorganisation av SJ är felaktigt ur såväl socialpolitiska som på lång sikt även företagsekonomiska synpunkter.

Det kan vidare anföras, som bl. a. kommerskollegium gör i sitt

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

remissvar, att det från allmän synpunkt är ett angeläget intresse att SJ:s organisation anpassas till förändringarna på transportmarknaden och den tekniska utvecklingen, så att den blir en positiv faktor inom SJ som transportföretag. Detta har också utskottsmajoriteten framhållit. Rationaliseringar och förbättringar måste fortlöpande ske och det har också kommit till uttryck i utskottsbetänkandet att så måste varje företag göra som vill utvecklas. Från ledande SJ-håll har även uttalats att så sker. Vidare har det sagts att oavsett beslutet i dag kommer en ständigt pågående rationalisering att äga rum – man förutsätter att så sker.

Men nu är frågeställningen om just de föreslagna åtgärderna kan bidra här till. Detta är långtifrån säkert. På lång sikt kan de det inte, knappast heller kortsiktigt. Kommerskollegium anser att detta är svårt att bedöma på grundval av det befintliga materialet. Just så är det.

Som jag inledningsvis framhöll har förslaget föregåtts av en intern utredning inom SJ. Ingen hänsyn har tagits på något sätt till de samlade samhällsbedömningarna, till andra transportmedel, till samordningsförfarandet etc. Andra aspekter är också obeaktade. Sålunda har hänsyn inte tagits till den regionala trafikförsörjningen eller lokaliseringspolitiska bedömningar, och som jag tidigare sagt är det sammaledes med personalfrågan. Det är alltså en rad frågetecken som tornar upp sig i det här sammanhanget.

Här kommer de lokala spörsmålen osökt in i bilden. Borås, Växjö och Umeå får betydelsefulla arbetsmöjligheter för många människor bortspade. Om det nu föreliggande propositionsförslaget bifalles kommer sålunda i Borås bortåt ett hundratal människor att friställas. Det är ett klart faktum att propositionen bygger på en bristfällig utredning.

Ur denna synpunkt har majoriteten i trafikutskottet bedömt situationen inför sitt ställningstagande. Vi anser att en ytterligare, mer klarläggande utredning i vid bemärkelse och med större perspektiv måste företagas samt nytt förslag föreläggas riksdagen. Den i dagarna påbörjade regionala trafikplaneringen som skall vara utförd den 1 oktober 1974 måste beaktas när det gäller den framtida planeringen av SJ:s organisation.

Herr talman! Det är ingen nyhet eller något nytt tänkande, ej heller – det vill jag säga till herr Mellqvist – något partitaktiskt tänkande att man vill ha så klara utredningar som möjligt, sett ur alla aspekter, innan beslut fattas när det gäller så genomgripande förslag som propositionen 147 år 1971 innebär. Detta inte minst med tanke på de genomgripande förändringar på lokalplanet som kommer att ske om propositionen till äventyrs skulle vinna kammarens gillande.

Herr Mellqvist förvånar sig över att man inte kunde vinna enighet i utskottet. Ja, herr Mellqvist, jag är verkligen också förvånad över att inte den socialdemokratiska utskottsminoriteten kunde acceptera denna regel om en allsidig utredning i en stor fråga, innan beslut fattas. Man kan fråga sig var de politisk-taktiska spekulationerna gör sig gällande. Jag tror svaret är entydigt i det här fallet, herr Mellqvist. Det är ju vedertaget att man – sett ur alla aspekter – skall ha en klar utredning, innan man fattar beslut.

Osäkerheten är stor även i fråga om personalens framtid. Inte minst

har detta kommit till uttryck i de berörda områdena Borås, Växjö och Umeå. Herr Carlstein var helt riktigt inne på förhållandena i Borås, och jag föreställer mig att förhållandena inte på något sätt är annorlunda i vare sig Växjö eller Umeå.

Reservanterna tycks också vara osäkra i detta fall. De skriver bl. a. följande: "De verkningar som organisationsförändringarna kan komma att medföra för personalen måste sålunda lösas med beaktande av de anställdas önskemål och situation — — —." Det är helt naturligt att så skall ske. Sakerligen är vi alla överens om det, vare sig vi hör till utskottsmajoriteten eller reservanterna. Hänsyn skall tas till personalen och till dess aktuella behov.

Men reservanterna har så att säga en reservation i reservationen när de skriver, som jag citerade. Det skrivna ger nämligen belägg för att personalfrågan inte är löst, trots att denna omorganisation enligt propositionen skall vara genomförd om cirka sex månader.

Herr talman! Att kammaren biträder utskottets hemställan med anledning av motionerna 1523, 1524 och 1545–1554 — sålunda samtliga avgivna motioner — om avslag på propositionen 147 och om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om ytterligare utredning och nytt förslag angående regional organisation av SJ är i nuläget det enda realistiska och tänkbara.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde fröken Pehrsson (c).

Herr MELLQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Persson i Heden har här gjort sig till talesman för personalen, men om det är någons intressen som man här försökt tillvarata i samband med rationaliseringen så är det just personalens. Det har träffats en överenskommelse centralt mellan Statsanställdas förbund och SJ:s ledning, där man i ett tolvpunktsprogram just har tagit hänsyn till personalen i alla avseenden. Tänk om man gjorde på samma sätt inom andra företag, som står herr Persson nära! Jag tänker här på den väldiga rationalisering som gjorts inom slakterier, mejerier och liknande företag. Då kanske också den personalen hade fått samma trygghet i anställningen som den statliga personalen har även när man tvingas vidta ingripande åtgärder.

Reservanternas resonemang är bara hypoteser, sade herr Persson. Nej, det är inte hypoteser. Resonemanget bygger på ett utredningsresultat, som presenterades 1969 och som har varit ute på remiss till en lång rad instanser. De remissutlåtanden som majoriteten i olika sammanhang har presenterat är av den beskaffenheten att man kommer att tänka på den gamla refrängen "Förgyll vad du kan förgylla". Det är det man försöker göra här hela tiden rakt igenom.

Det sades också att beslutet är taktiskt betingat, och det är precis vad jag har framhållit med hänvisning till vad de två stora borgerliga tidningarna skrev, nämligen att den borgerliga utskottsmajoriteten av taktiska skäl förhindrar ett förnuftigt genomförande av rationaliseringsförslaget. Vi instämde just i den bedömningen att det inte kan vara andra

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

skäl än just taktiska som gjort att ni hamnat i den situation som utskottsmajoriteten nu befinner sig i och som kan medföra att förslaget stjälpas.

Herr PERSSON i Heden (c) kort genmäle:

Herr talman! Mina bedömningar bygger inte på några tidningsskriv-
rier, varken borgerliga eller socialdemokratiska. Tidningsskrivande kan
inte ligga till grund för en saklig debatt eller för riksdagsbeslut.

Beträffande personalfrågan vill jag säga, att om det är tänkt så som
herr Mellqvist gör gällande, så innebär det att den personalminskning som
skall göras måste ske så sakteliga, och då kommer inte heller de
besparingar som är förutskickade att kunna göras. Då blir övergångstiden
ganska lång, med uppsägningar på lång sikt och med en så att säga
naturlig avgång. Därmed kommer också lönekostnaderna att rätt lång tid
framöver vara i stort sett oförändrade, såvida man inte vill företa
omflyttningar och förflyttningar med därmed förorsakade svårigheter för
de berörda.

Jag finner ingen anledning att ingå i polemik med herr Mellqvist
beträffande slakteri- och mejeriorganisationernas agerande; det hör inte
till den här saken. Vi diskuterar nämligen nu SJ:s framtida organisation.

Förslaget bygger enligt herr Mellqvist på en utredning från 1969. Det
är ingen som har påstått att det inte gjorts någon utredning, men det är
en intern och ensidig utredning som bara tar hänsyn till de företagseko-
nomiska aspekterna och inte de många andra intressen som kommer in i
bilden. Vi får komma ihåg, ärade kammarledamöter, att SJ inte är något
vanligt företag utan ett företag som skall betjäna hela det svenska
samhället; saken har alltså även en socialpolitisk aspekt, som inte får
bortses ifrån.

Herr MELLQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Ingen personal kommer att avskedas på grund av den
rationalisering som SJ vill genomföra. SJ har enligt riksdagens beslut
skyldighet att bedriva sin verksamhet efter företagsekonomiska principer.

Jag förstår mycket väl att mitt försök att skildra hur det går till inom
företag på den privata sektorn inte passar herr Persson; jag förstår att det
bränns, för där tar ni inte de hänsyn när ni genomför rationaliseringsåtgärder
som man gör på den statliga sidan. Och, herr Persson, här rör det
sig om 200–250 personer, men när man har rationaliserat bort 1 500
personer per år har det varit tyst i Kapernaum.

Herr PERSSON i Heden (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag föreställer mig att herr Mellqvist under årens lopp
har uppmärksammat kammardebatterna om SJ, om dess organisation och
dess trafikpolitik. Det har sålunda inte varit så värst tyst kring den
problematiken.

Jag skall gärna diskutera hur enskilda företag drivs företagseko-
niskt, men i det ansträngda tidsläge som vi nu befinner oss i skulle det
inte bli så värst uppskattat bland kammarledamöterna. Skall man som
herr Mellqvist nu påstår se saken ur företagsekonomisk synpunkt, så

betyder rationaliseringen att de 200–250 personer som berörs måste avskedas den 1 juli. Annars kommer inte heller de besparingar att kunna göras som det här har talats om.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Trafikpolitiken bygger på den grundläggande tanken att man skall tillgodose de växande och alltmer differentierade transportbehoven genom ett kombinerat utbud av transporttjänster från de olika trafikgrenarna där var och en dessa får möjlighet att göra sig gällande efter sina kostnads- och marknadsförutsättningar.

Statens järnvägar har spelat och bör även i fortsättningen spela en viktig roll inom transportsektorn, där det finns uppgifter såväl inom person- som godssektorn som i särskild grad lämpar sig för statens järnvägar. Ett viktigt moment i trafikpolitiken har också varit att ge SJ möjligheter att hävda sig på ett rättvisande sätt. Det har gällt slopande av olika hämmande regleringar, det har gällt avgränsning av det trafiksvaga nätet, det har gällt utbetalning av särskild ersättning för detta nät, så att den affärsmässiga rörelsen inte utsätts för en diskriminerande belastning, det har gällt en finansiell rekonstruktion av statens järnvägar, en reglering av SJ:s extra pensionsbelastningar osv. Särskilt viktigt har det givetvis varit att successivt stärka statens järnvägars konkurrenskraft genom en betydande tilldelning av investeringsmedel. Investeringsmedlen har krävts för att statens järnvägar skulle få en möjlighet att följa med den tekniska utvecklingen, att anpassa sig efter ändrade förutsättningar inom samhälls- och näringsliv och inom transportmarknaden och att motverka inträffade kostnadsstegringar genom rationaliseringar över en bred front.

Man har också, herr talman, hittills – jag betonar: hittills – från statsmakternas sida försökt backa upp statens järnvägar i dess strävanden att anpassa sin administrativa organisation till den efter hand ändrade verkligheten. Detta har givetvis varit helt nödvändigt. Om man successivt ställer betydande medel till förfogande för att möjliggöra teknisk rationalisering och om man energiskt efter hand anpassar och utvecklar transportapparaten efter de ändrade mönster som samhällsutvecklingen skapar är det klart att detta måste få återverkningar i form av organisationsändringar och anpassning av personalens storlek och sammansättning. Det finns inte ett företag i Sverige som kan överleva om det inte vidtar det här slaget av åtgärder, och det finns inte en myndighet som kan underlåta att underkasta sig detta slag av anpassningar till verkligheten om den inte snart skall utvecklas till en kostnadskrävande börda för samhället i stället för ett effektivt och rationellt serviceinstrument.

Detta var också, herr talman, utgångspunkten för det förslag till omorganisation av statens järnvägar som 1963 års riksdag tog ställning till och som resulterade i en ny huvudorganisation för såväl den centrala som den regionala administrationen. I fråga om den regionala organisationen ersattes tidigare distrikt – med ett på den tiden stort antal underlydande facksektioner – av elva driftdistrikt och elva banddistrikt, vilkas geografiska gränser sammanföll.

Med omorganisationen åsyftade man att åstadkomma bl. a. klarare

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

ansvars- och befogenhetsområden, en ökad delegering av befogenheter och beslutanderätt, koncentration av rutiner och en förstärkning av den kommersiella funktionen inom företaget. Allmänt kan man också säga att den då vidtagna organisationsändringen i stort sett har gett de åsyftade effekterna. Redan vid tiden för den omorganisationen — här vill jag upprepa vad herr Turesson sade — förutsågs dock i slutrapporten från den då fungerande organisationsgruppen inom SJ behov föreligga av ytterligare anpassning av organisationen bl. a. i fråga om distriktens antal och distriktsgränserna. Man sade alltså, herr talman, redan i en slutrapport 1963 att vi kunde komma i det läge vi i dag befinner oss i.

Vidare angavs maskintjänstens organisation med bl. a. dess uppdelning av underhållet, av spårbunden rullande materiel på maskinavdelningens huvudverkstäder och på driftdistrikten vara ett provisorium. Regeringen uppdrog också åt SJ att utreda frågan om maskintjänstens definitiva placering i den regionala organisationen. Samtidigt som det i fråga om distriktsorganisationen kan konstateras att man redan år 1963 med hänsyn till SJ:s dåvarande struktur kunde förutse behovet på ganska kort sikt av att gå vidare i en koncentration och anpassning av den regionala organisationen, så gäller att man under de år som gått haft en fortsatt utveckling inom SJ, som tagit sig uttryck i en successiv, snabb teknisk rationalisering samt anpassning och utveckling av transportapparaten. Detta rationaliseringsarbete har i hög grad varit inriktat på den lokala nivån.

Vad som här har hänt skulle i och för sig motivera ett längre anförande. Det har, som nämnts i propositionen, exempelvis gällt en anpassning av trafikstrukturen genom knutpunktstrafik, regionforsling, nedläggning av uppenbart trafiksvaga banor och järnvägsanstalter, successivt införande av fjärrblockering, tillämpning av alltmer avancerade lösningar särskilt inom de eltekniska facken, automatisering av redovisnings- och bokföringsarbete osv. I anslutning härtil har inom driftdistrikten en ganska betydande reduktion kunnat ske av antalet lokala enheter, och en ytterligare reduktion förutses på några års sikt.

Inom bandistrikten föreligger en motsvarande trend. Sammantaget har detta lett till att statens järnvägars personal och då främst på det lokala planet och i de lägre lönegraderna årligen kunnat reduceras med mellan 1 200 och 1 500 man. Enbart på lokal nivå har sedan 1962 en total minskning skett med ca 13 500 man.

En sådan utveckling skapar givetvis snabbt en disbalans mellan den regionala och lokala nivån och givetvis också i förhållandet mellan olika distrikt. Utvecklingen har här lett till att drift- och bandistriktens regionala organisation totalt sett är klart överdimensionerad, och det har också lett till att verksamheten inom vissa distrikt i alldeles särskild grad fått en alltför begränsad omfattning för att distriktsexpeditionernas administrativa resurser och specialfunktioner skall kunna utnyttjas på ett tillräckligt effektivt sätt.

Det gäller alltså att ge distriktsnivån en riktig dimensionering, att reducera antalet distrikt och ge kvarvarande distrikt vidgade och lämpligt avgränsade geografiska ansvarsområden och att skapa en administrativ balans i förhållandet mellan de olika distrikten. Det sista är en viktig

förutsättning för att man skall kunna gå vidare i rationaliseringsarbetet på den centrala nivån i någon väsentlig utsträckning, där en förutsättning för en mera påtaglig nerdragning av organisationen är att uppgifter och befogenheter likvärdigt kan flyttas ut till distriktsnivån och där handläggas på ett tillräckligt kvalificerat sätt.

Anpassningen av den regionala organisationen sammanhänger också med de ökade möjligheter som numera finns att decentralisera uppgifter och befogenheter till en alltmer rationaliserad och ansvarskoncentrerad lokal nivå.

Mot denna bakgrund, herr talman, har statens järnvägar sett det som en angelägen uppgift att angripa problemen och dra konsekvenserna av den utveckling som skett. Det förslag som har lagts fram för regeringen är resultatet av ingående överväganden. Vi bör också vara medvetna om att statens järnvägars styrelse, som först antog detta förslag, innefattar personer som kan förutsättas vara väl medvetna om både statens järnvägars problem som trafikföretag och om SJ:s roll i samhällsekonomi och näringsliv.

Vi har i SJ:s styrelse företrädare för näringsliv och konsumentkooperation, för den fackliga sidan och genom politisk representation för allmänna medborgarintressen. Där finns exempelvis en framstående företrädare för den skogsindustri inom vilken herr Sellgren i trafikutskottet är verksam. Där finns en företrädare för den fackliga huvudorganisation till vilken trafikutskottsledamoten herr Magnusson i Kristinehamn är knuten. Där finns en respekterad och kunnig företrädare för det parti som herr Lothigius i trafikutskottet tillhör, osv. Jag vill redan på det här stadiet säga till herr Turesson i Mora, som har haft ordet här, att han har lärt sig sitt jobb och heller inte är rädd för att gå upp och tala om vad han kan och vill med SJ i denna fråga.

Inom denna styrelse har man kommit fram till att den föreliggande omorganisationen är klart nödvändig.

I utskottsbetänkandet har utskottsmajoriteten i första hand hängt upp sitt avslagsyrkande på några utvalda remissinstansers uttalanden. För dem som haft tillfälle att under den senaste tiden ta del av olika utskotts och riksdagsledamöters enskilda uttalanden och överväganden är det helt klart att de verkliga bevekelsegrunderna har mycket litet med angivna remissinstansers uttalanden att göra. Men när man sedan inte klart vill ange de verkliga skälen, som givetvis varierar efter omständigheterna i de enskilda fallen, får man ta fram något som man kan hänga upp det hela på, och då har man valt ut ett par, tre remissinstanser som återkommit i så gott som vartenda inlägg som hållits från denna talarstol sedan vi började med den här debatten i eftermiddags. Varje talare, oavsett om han kommer från vpk eller från borgerligheten, har återkommit till dessa tre remissinstansers uttalanden och yttranden.

Det finns fler remissinstanser än dessa som har uttalat sig, både i positiv och negativ riktning. Men nu gäller det alltså tydligen i debatten statskontoret, det gäller riksrevisionsverket och det gäller kommerskollegium. Det är ju i och för sig något positivt att notera att man visar respekt och intresse för vad dessa myndigheter har att säga. Respekten för myndighetssynpunkter är inte alltid lika stor när synpunkterna går på

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

tvärs med vad man där annars i olika sammanhang kan vilja förfäktat.

Om dessa myndigheter kan sägas att de är helt överens om att det krävs en successiv rationalisering och anpassning av SJ:s organisation. Som kommerskollegium uttrycker det är detta nödvändigt, om organisationen inte skall bli en belastning utan en positiv faktor i strävandena att hävda statens järnvägars ställning som transportföretag.

I fråga om maskin- och verkstadstjänsten gäller att både statskontoret och riksrevisionsverket tillstyrkt SJ:s förslag. Kommerskollegium har inte yttrat sig om detta. I fråga om länsanpassning av distriktsgränserna har de tre berörda myndigheterna varit positiva, riksrevisionsverket med reservation för att principen inte bör tillämpas så strikt att inte avsteg kan göras. Om detta kan jag säga att undantag i speciella fall givetvis skall kunna göras om det är motiverat exempelvis av starka näringsgeografiska skäl. Det kan som det framhållits i propositionen ske genom entreprenadarangemang mellan distrikten.

När det sedan gäller drift- och bandistrikts organisation och avgränsning vill jag understryka att inte någon av de tre berörda remissinstanserna har underkänt statens järnvägars organisationsförslag. Vad man har gjort är att man haft en rad synpunkter på de faktorer som bör beaktas när man utformar organisationen, men man har ansett att det krävs redovisning av ytterligare utredningsmaterial för att man skall kunna ha en bestämd uppfattning om förslagens ändamålsenlighet.

Man har alltså inte sagt vare sig ja eller nej till förslagen som sådana. Herr Gustafson i Göteborg, herr Gustavsson i Alvesta och herr Magnusson i Kristinehamn tog med stor frenesi upp åtminstone två av dessa remissinstansers inställning, nämligen statskontorets och riksrevisionsverkets. Herr talman! Just på grund av att de upptog så lång tid med detta i sina inlägg ber jag om ursäkt, om också jag tar mig friheten att något närmare gå in på statskontorets och riksrevisionsverkets remissyttranden.

Statskontoret säger exempelvis: "SJ:s skrivelse innehåller ett antal konkreta förslag till administrativa och organisatoriska förändringar som i huvudsak verkar rimliga. Vissa förändringar bör enligt statskontoret genomföras relativt snart så att rationaliseringsvinster kan uppnås snabbt, medan genomförandet av vissa andra förändringar som i och för sig betraktas som rimliga arbetshypoteser bör uppskjutas till resultatet av en grundligare översyn föreligger."

Hur tänker sig då statskontoret att denna översyn skall bedrivas? Först skulle det ske genom en genomlysning av intressenternas krav. Som intressenter anger man olika grupper av anställda, resenärer, befraktare, leverantörer, regering, riksdag, vägmyndigheter, miljömyndigheter m. m. samt län och kommuner. Vidare, säger statskontoret, skulle det gå till så att den förväntade tekniska utvecklingen skall genomlysas. En målprecisering skall ske mot bakgrund härav och av statsmakterna uttalade mål för hela trafikpolitiken. Detta vill statskontoret börja med.

I en andra fas skall man sedan gå in på tänkbara långsiktiga strategier och först i en tredje fas lång tid därefter skulle man börja dra slutsatser beträffande organisationens utformning och införandet av olika administrativa förbättringar. Det här är vad statskontoret menar med sin översyn innan man skall göra någonting annat.

Jag skall inte förmena vare sig statskontoret eller någon annan myndighet att säga precis vad de tycker och tänker. De skall naturligtvis från sina utgångspunkter föra fram de önskemål de har om utredningar. Jag tillåter mig, herr talman, att konstatera, att skulle regeringen ställa sådana här krav på utredningar för att ta ställning till organisatoriska frågor av den art vi nu behandlar här i riksdagen, då skulle statsförvaltningen vara organiserad som på 1930-talet.

Man kan naturligtvis vidare fråga sig hur utskottsmajoriteten har tolkat riksrevisionsverkets remissyttrande. Ja, riksrevisionsverket konstaterar att den nu föreslagna omorganisationen innebär ett fullföljande av den omorganisation som inleddes 1963 samtidigt som en anpassning görs till ändrade strukturella förhållanden på det lokala planet. Sedan yttrar man sig över SJ:s förslag att antalet driftdistrikt skall minska från elva till åtta. Man säger: "SJ har enligt verket inte lämnat någon närmare motivering till den föreslagna distriktsindelningen. Riksrevisionsverket anser sig därför inte ha någon möjlighet att bedöma förslagets ändamålsenlighet. Beslut om ny distriktsindelning bör inte fattas förrän SJ utrett denna fråga ytterligare. Enligt verkets mening bör SJ därvid pröva om inte en bättre anknytning till näringsgeografiska områden kunde ernås om antalet distrikt reducerades mer än vad SJ föreslagit."

Både herr Gustafson i Göteborg och herr Gustavsson i Alvesta går upp i talarstolen och hänvisar till detta riksrevisionsverkets yttrande som stöd för utskottsmajoritetens ställningstagande. Herr Gustavsson i Alvesta, som hade en rakt motsatt uppfattning, nämligen att man inte bör företa någon minskning av distriktens antal, använder riksrevisionsverkets yttrande, i vilket förordas en tänkbar ytterligare nedskärning av antalet distrikt inte till åtta utan kanske till fem eller fyra, som skäl för att konstatera att riksrevisionsverket delar hans uppfattning om ett oförändrat antal distrikt vid SJ.

Herr talman! Jag har med detta velat belysa hur man kan utnyttja remissyttranden. Man påstår att innehållet i dessa yttranden är det rakt motsatta mot vad det egentligen är.

Att under sådana förhållanden i utskottets betänkande återropa några remissinstansers synpunkter på otillräckligt underlag i den remitterade SJ-skrivelsen är verkligen en nödutväg att tillgripa för den som har en förutfattad ståndpunkt eller fixerade bevekelsegrunder när de börjar diskutera. Hade man nu, på tal om information eller brist på information om detta, känt det så att informationen inte var tillräcklig för vissa utskottsledamöters behov, då hade man kunnat be företrädare för departementet att komma till utskottet och svara på frågor och lämna kompletterande uppgifter. Jag hade med nöje låtit dem göra hur ingående föredragningar som helst. Det kan kanske också förefalla anmärkningsvärt, men det är det givetvis inte, för det var inte ytterligare information man ville ha. Den kunde bli en belastning, när man skulle ta en mer eller mindre förutfattad ståndpunkt. Men nog om detta.

Låt mig övergå ett ögonblick till sakfrågan. Låt oss då först konstatera att statens järnvägar är ett företag som arbetar på en hård och krävande transportmarknad, där det gäller att följa med i utvecklingen, att successivt anpassa transportapparaten och den administrativa organisatio-

nen och att anpassa och utveckla servicen så att verksamheten svarar mot kundernas krav. Först och sist gäller det bl. a. att rationalisera och att hålla nere kostnaderna. Gör man inte det vid statens järnvägar, då förlorar man kunderna till andra transportgrenar, trafikgrenar och transportföretag som bättre kan hänga med i utvecklingen. Näringslivet har nämligen inte råd att låta sina transporter utföras av ett orationellt och ineffektivt företag. I fråga om persontrafiken gäller det att relativt sett hålla prishöjningarna inom rimliga gränser, så att allmänhetens resebenägenhet inte avtar.

Vad händer, herr talman, när SJ anser det nödvändigt att ändra sin regionala distriktsorganisation på ett sätt som kräver riksdagens godkännande? Jo, först gör utskottsmajoriteten i betänkandet en läpparnas beaktelse och säger att utskottet "funnit starka skäl i och för sig tala för en omorganisation. Det är sålunda av stor vikt att de organisatoriska förändringar av distriktsorganisationen vidtas som genom den tekniska utvecklingen och trafikens förändringar i skilda hänseenden blivit mer eller mindre nödvändiga."

Utskottsmajoriteten säger sig inte heller motsätta sig en ändring av distriktsindelningen. Emellertid bör beträffande de olika distriktens storlek och avgränsning samt valet av huvudorter ytterligare utredning och överväganden komma till stånd. "Enligt utskottets uppfattning har nämligen de näringsgeografiska och regionalpolitiska förhållandena i landets olika delar inte tillräckligt beaktats."

Här har man under uttalande av regionalpolitikens och näringsgeografins lov kommit långt i fråga om cynism. Jag säger cynism, eftersom de som uttalat dessa ord är väl medvetna om att alternativa förslag i fråga om distriktsindragning skulle möta samma lokala och regionala motstånd som det här förslaget har gjort. Om vi inte föreslagit Växjö, Borås och Umeå utan i stället t. ex. Luleå, Norrköping och Örebro, vad hade man sagt då? Vi hade fått en lokal och regional reaktion från dessa delar av landet som inte blivit mindre skarp — det försäkrar jag. Och vi hade kunnat påräkna ett majoritetsuttalande i utskottet — det lovar jag — som sett precis likadant ut som det här.

Vad hade hänt, herr talman, om vi föreslagit — tanken svindlar något men i regionalpolitikens tidevarv kan man väl få lov att uttala en sådan tanke — att Göteborgsdistriktet skulle dras in? Jag förmodar att det skulle ha blivit en mycket stark reaktion, med all rätt eftersom Göteborg med den stora tyngd som näringslivet har där och den vikt orten har som både terminal och knutpunkt i särskilt hög grad kräver en effektiv service och bevakning från SJ:s sida.

Problemet är inte lättare, om man — som förordas i en motion av herr Magnusson i Kristinehamn — skall ta ett större steg och minska distriktsantalet ytterligare.

Herr talman! Jag säger det här bara för att visa vilket utrymme de av utskottsmajoriteten förordade regionalpolitiska aspekterna ger på frågan. Det är mycket viktigt att de olika partiernas agerande här slås fast. Bland dem som i olika riksdagsgrupper och i trafikutskottet intagit en negativ ståndpunkt till propositionen — av lokalpolitiska eller av mera, skall vi säga allmänpolitiska skäl — finner man mycket högröstade motståndare

mot exempelvis prishöjningar vid statens järnvägar. Det finns ingen gräns för indignationen när det gäller att höja taxorna. I själva verket bör kostnadshöjningar enligt vissa riksdagsledamöters uppfattning mötas med prissänkningar.

Samma SJ-entusiaster är också mycket livliga motståndare till nedläggning av även mycket trafiksvaga banor. Järnvägarna är omistliga, säger man, även när människorna visat ett i mycket hög grad bristande intresse för banorna i fråga. När man då, herr talman, med kalla siffror visar den urusla lönsamheten, talar vederbörande om samhällsekonomiska och regionalpolitiska aspekter utan att kunna ge någon begriplig förklaring till vad som läggs i dessa ord. Ordet regionalpolitik, som täcker en mycket viktig del av det politiska handlandet, får i sådana sammanhang, tjäna som en skranglig krok att hänga upp ståndpunkter på när godtagbara, sakliga argument tryter -- precis som i det här fallet med SJ-propositionen.

Nåväl, dessa "SJ-fantaster" — det är ett vårdslöst uttryck men det täcker också vårdslösa attityder — nekar sedan transportföretaget statens järnvägar att rationalisera och effektivisera sin organisation, att arbeta bort administrativ surdeg ur företaget, vilket just är en förutsättning för att transportföretaget SJ skall kunna hålla i gången en tillräcklig trafik och till relativt sett lägre taxor än vad som eljest är möjligt. Jag vill bara understryka att de som spelar dessa dubbelroller inte bör förtjäna uppmärksamhet när de nästa gång går upp i varvtal om prishöjningar vid statens järnvägar.

Själv är jag givetvis den första att beklaga detta utskottsmajoritetens ställningstagande. Den här propositionen har av mig aldrig någonsin betraktats som politisk. Jag har sett det som en självklar skyldighet att på allt sätt stödja statens järnvägar i dess svåra uppgift att klara ekvationen: successivt höjda kostnader och en bestående god service åt näringsliv och allmänhet. SJ är ett företag som vi alla bör vara mycket aktsamma om och ge rimliga chanser att fungera som aktivt och framåtsyftande transportföretag.

En annan sak som inger betänkligheter är de slutsatser som ligger nära till hands att dra av hanteringen av och reaktionen inför denna fråga. Vad jag tänker på är följande. När man har en regional statlig verksamhet i olika delar av landet, som i detta fall SJ:s distriktsexpeditioner, så blir det uppenbarligen låsningar kring den etablerade lokaliseringen. Man har fått en inteckning i den berörda verksamheten, som man inte släpper ifrån sig, i varje fall inte om man inte samtidigt får en annan och lika stor verksamhet i stället.

Jag tror att detta är en inställning som kan få mycket allvarliga konsekvenser. Om en verksamhet bedrivs effektivt blir en sekundär fråga i förhållande till frågan om vederbörande kommun eller region får behålla ett visst antal sysselsättningstillfällen. Eller rättare sagt: Man accepterar kanske en rationalisering, men det får ske på någon annan kommuns eller regions bekostnad, inte på den egna. Bara man håller fingrarna borta från det egna bordet.

Summerar man sedan dessa lokala eller regionala opinioner, hamnar man i ett läge som innebär en låsning eller under alla förhållanden en

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

mycket långsam och mödosam politisk hantering i organisations- och rationaliseringsfrågor. För berörda statliga verksamheter uppstår då svårigheter. Om det är fråga om verksamheter som arbetar på en konkurrensmarknad, kan följderna bli förödande.

För man tanken vidare innebär det att när riksdagen har beslutat att ett stort antal centrala myndigheter skall utlokaliseras — och kanske kommer riksdagen att besluta om fler sådana utflyttningar — då skulle resultatet bli, om man drar lärdom av det fall som vi diskuterar i kväll, att då har statsmakterna mer eller mindre bundit sig för ett åtagande om ett visst kvantum statlig verksamhet. Det innebär att när man sedan i takt med utvecklingen vill omorganisera eller ompröva beslutet, slå samman organisationen med annan verksamhet eller över huvud taget minska ner den, då möter man motstånd. Har man fått en myndighet, har man fått den, och skall man bli av med den, skall man ha något lika bra i stället.

I ett läge då en större del av statsverksamheten än för närvarande är utlokaliserad kan man förstå vad en sådan inställning kan leda till i fråga om ineffektivitet.

Det finns en risk att det som skall vara aktiva och levande verksamheter, som skall stödja samhällsutvecklingen, åtminstone delvis blir försörjningsinrättningar. Och det är vi definitivt inte betjänta av, varken samhället som helhet, den berörda kommunen eller regionen eller de som råkar vara anställda i en statlig verksamhet som kommit i bakvatten.

Nu hör det till saken i detta fall att regeringen har uttalat sig positivt när det gäller viljan att överväga att flytta andra statliga verksamheter till de berörda distriktsorterna. I propositionen uttalas sålunda att delegationen för lokalisering av statlig verksamhet för närvarande överväger de möjligheter som finns att från Stockholm utlokalisera ytterligare statliga verksamheter. Det framhålls i propositionen: "Det är naturligt att nu berörda orter där distriktsexpeditioner föreslås indragna — Umeå, Borås och Växjö — omfattas av delegationens överväganden."

Jag vill här erinra om vad omorganisationen innebär när det gäller SJ:s distriktsexpeditioner. Den innebär att tre distrikt kan slopas och att två av de kvarvarande distriktsexpeditionerna — Malmö och Göteborg — kan överta uppgifter från indragna distriktsexpeditioner utan någon personalökning. I två fall, Norrköping och Luleå, blir det fråga om vissa begränsade personalökningar. Totalt sett är det alltså fråga om en betydande rationalisering. Att under sådana förhållanden, herr talman, hålla kvar personalen i delar av verksamheten som inte längre är motiverade kan förvisso inte vara riktigt. Det innebär att en utmärkt och högst användbar grupp av personalen inom SJ:s distriktsförvaltning kommer att finnas kvar i delar av organisationen som mer och mer får karaktären av, som jag sade, försörjningsinrättningar. Den utveckling som fått verka ett antal år kommer att fortsätta med liknande rationalisering, med anpassning av transportapparaten och ytterligare markera otidsenligheten av nuvarande organisation och särskilt då vissa delar av denna. Det kan ingen vara betjänt av, allra minst den berörda personalen, som det finns all anledning att ta vara på för andra och mer angelägna uppgifter inom SJ:s organisation på det regionala eller det lokala planet.

Jag vill också konstatera att det här slaget av läsningar i organisations-

och rationaliseringsfrågor gör ett mycket dåligt intryck från personalpolitisk synpunkt. Jag har inledningsvis talat om i vilken takt rationaliseringen skett och måst ske under de gångna åren och då främst på det lokala planet och bland den s. k. lägre personalen, alltså lägre i löneavseende. Det innebär att rationaliseringen i betydande utsträckning berör personal inom *en* facklig grupp, nämligen medlemmarna i Statsanställdas förbund, den som herr Magnusson i trafikutskottet, en av utskottsmajoriteten, tillhör. När man sedan på det regionala planet måste dra konsekvenserna av den redan skedda utvecklingen, då blir det stopp. Den berörda personalen kopplas ihop med lokala opinioner, mot sina egna egentliga intressen, till skydd mot förändringens vind. Detta är verkligen mycket beklagligt. Det är nämligen i hög grad angeläget i en verksamhet att alla grupper av personalen gemensamt bär olägenheterna av nödvändiga omorganisationer och rationaliseringar, som i sista hand syftar till att slå vakt om deras gemensamma företag.

Vad sedan beträffar vissa frågor om personalens ställning i samband med omorganisationen konstaterar utskottsmajoriteten att "även ur företagsdemokratiska synpunkter kan invändningar resas mot förslaget – inte minst ur den synpunkten att behovet av de anställdas insyn och medinflytande bort mer beaktas".

Man får verkligen, herr talman, bismak i munnen när man läser det här. Bakom detta uttalande står exempelvis herr Magnusson i Kristinehamn, som går rakt emot vad hans egen fackliga organisation önskar.

I anslutning till vad som sägs om hänsyn till personalen vid förflyttningar, vill jag erinra om vad som står i propositionen, nämligen att "omläggningen – som förutsätter en övergångstid – bör genomföras med stor hänsyn tagen till den berörda personalens önskemål om nya placeringsorter. I viss utsträckning kommer personal att kunna överföras till de kvarvarande huvudorterna i anslutning till inträffade och uppkommande vakanser. Härutöver kommer den berörda personalen att kunna erbjudas placering vid i huvudsak de lokala förvaltningsorganen på ett stort antal orter över hela landet, där SJ bedömer utsikterna goda för en framtida expansion av verksamheten."

Vad kan man mer säga om den självklara inställningen att på alla sätt ta hänsyn till personalens problem.

Sist men inte minst viktigt. Det bästa sättet på vilket man hjälper de anställda vid SJ är att på alla sätt stödja statens järnvägar i dess arbete att utvecklas i rationella former. Då blir tryggheten för de anställda störst, och servicen blir naturligtvis då också störst.

Herr talman! Innan jag slutar skall jag bara ta i anspråk ett par tre minuter för repliker på vad som sagts fram till denna stund i debatten.

Herr Gustafson i Göteborg gjorde ett stort nummer av en statistik han använde sig av i fråga om vad som hänt för olika grupper i rationaliseringshänseende sedan 1962. Jag var mycket noga med att anteckna hans siffror, eftersom jag också hade exakt samma siffror men kommit till motsatt slutledning mot vad herr Gustafson i Göteborg gjort, och det var det som var det intressanta.

Herr Gustafson i Göteborg har uppenbarligen fallit offer för talens mystik, och det är mänskligt. Det är riktigt som herr Gustafson sade att

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

man sedan 1962 minskat personalen på den lokala nivån med ca 26 procent. Jag tror det var den siffran herr Gustafson nämnde. Jag har siffran 13 500 man, och de siffrorna är identiska. På regional nivå hade man enligt herr Gustafson minskat med 21 procent, medan jag har siffran 370 anställda. Det är alltså sedan 1962, herr Gustafson i Göteborg.

Utifrån detta drog herr Gustafson den procentuella slutsatsen, som alltså är entydig, att 21 procent mot 26 för de båda grupperna låter ungefär lika. Men då skall man observera, att reduceringen på regional nivå i huvudsak inträffade på en gång i anslutning till 1963 års omorganisation, alltså året efter det herr Gustafson började räkna. Man passerade då en tröskel – det var naturligt när man gjorde en ny organisation – men sedan har rationaliseringarna fortgått på den lokala nivån, herr Gustafson, år ut och år in, och i stort sett legat still på den regionala nivån. Nu har man kommit till en ny regional tröskel igen. Vi står där nu.

Där föll alltså det argument som herr Gustafson tyckte var ett slående bevis för att man följts åt sida vid sida i rationaliseringen i fråga om minskningen av lokal och regional personal. Herr Gustafsons slutsatser var således alldeles fel. Inte en siffra var rätt.

Herr Gustavsson i Alvesta talade om informationen i Växjö för ett år sedan från SJ:s sida. Han tyckte att det var ett fullt sätt att informera personalen i Växjö för ett år sedan när riksdagen ännu inte hade beslutat någonting. Jag vill upprepa vad herr Turesson i Mora sade här för någon timme sedan, nämligen att det är märkligt att man, när var och varannan människa i detta nådens år 1971 talar om behovet av tidig information till de anställda, argumenterar mot att företaget givit denna information, för den händelse att regering och riksdag skulle fatta beslut i denna riktning. Var det då fel, herr Gustavsson, att man gick till personalen ett år i förväg och resonerade om den tänkta nyorganisationen? Det var väl bättre att man gjorde det med risk att förändringen inte blev av än att man nu när vi eventuellt har fattat detta beslut kommer springande i sista minuten och säger att vi vill tala om detta nu. Var det inte ett bra initiativ, herr Gustavsson i Alvesta?

Herr Gustavsson i Alvesta säger att han har talat med personalen, och han säger: Ta kontakt med SJ-personalen i Växjö och hör vad den vill! Herr Gustavsson talar om SJ-personalen i Växjö, märk det! Herr Gustavsson talar om att han talar för sin egen bygd, och det är för det mesta berömvärt – för det mesta, säger jag.

Herr Persson i Heden sade i sitt inlägg att detta inte är någon liten fråga. Statens järnvägar är hela svenska folkets järnväg. Ibland, herr talman, talar man som herr Persson i Heden om hela svenska folkets järnväg. Skillnaden mellan herr Gustavsson i Alvesta och mig är att jag i denna debatt talar om hela svenska folkets järnväg, medan herr Gustavsson i Alvesta talar om hela svenska Smålands järnväg.

Med så skilda perspektiv på denna stora fråga är det inte underligt, herr talman, om vi inte kommer överens, herr Gustavsson i Alvesta och jag, i fråga om slutledningen i denna fråga. Det är inte alls att förundra sig över.

Herr Nygren talade om en koppling med trafikplaneringsutredningen.

Det finns intet samband mellan frågan om SJ:s distriktsexpeditioner och trafikplaneringsutredningen. Vi måste snabbt få bort det argumentet ur diskussionen. Trafikplaneringsutredningen sysslar med planering av transportanläggningarna, vägar, järnvägar, hamnar, flygplatser osv., och de trafikströmmar som passerar över dessa. Var sedan de administrativa expeditionerna förläggs är en fråga helt vid sidan om.

Däremot kan det sägas att det för trafikplaneringens skull är i hög grad önskvärt att man nu får ett beslut om hur länsgränserna och distrikten skall se ut. Det är ett angeläget argument att vi får detta beslut nu så att trafikplaneringsutredningen får veta vad den skall syssla med i fråga om länsgränser. Får vi ett nej till propositionens innehåll vill jag redan nu bara markera att det blir en försvårande belastning för trafikplaneringsutredningen, som skall arbeta med bestämda länsgränser. Det blir alltså tvärt emot vad herr Nygren i Umeå sade.

Så mycket snabbt några ord till herr Magnusson i Kristinehamn, som talade om dubbelorganisering i elva plus elva distrikt. Det borde vara bara elva, dvs. en integrering av distrikten. Detta lyckas herr Magnusson i Kristinehamn få att passa ihop också med vad herr Gustavsson i Alvesta sade, och han ville inte ha någon förändring. Herr Magnusson i Kristinehamn har ju också i sin motion talat om att det kanske vore lika bra att gå ännu lägre än till åtta distrikt, till fem kanske. Är det inte fantastiskt skickligt, herr talman, av herr Magnusson i Kristinehamn och herr Gustavsson i Alvesta att de kan mötas med bud som ligger i det ena fallet på fem distrikt och i det andra på elva, medan jag står i mitten med åtta och inte möter någon av dessa två!

Herr Magnusson i Kristinehamn har i dag tagit på sig den övermänniska uppgiften att både vara *för* rationalisering och *mot* rationalisering, *för* politiskt taktikspel med de borgerliga partierna och samtidigt visa en änglalik renhet när det gäller intresse för de SJ-anställda i synnerhet. Det är en helt omöjlig ekvation, herr Magnusson. Det är lönlöst att försöka klara detta. Det står inte i mänsklig förmåga att i en enda debatt klara det, det behövs är av träning för att klara någonting sådant.

Slutligen gjorde sig herr Magnusson, vilket är allvarligare, i sitt sista inlägg till tolk för de SJ-anställda i Värmland. Om inte herr Magnusson i protokollet ändrar vad han sade i eftermiddags, står där: "Jag har de SJ-anställda i Värmland bakom mig i min uppfattning." Jag antecknade det mycket noga, och därför avvaktar jag med intresse protokollet. Jag vill bara konstatera att det inte finns några gränser för vilka metoder man i den här debatten kan använda. Samtidigt som jag läste detta såg jag framför mig ett uttalande, som företagsnämnden vid statens järnvägars sjunde driftdistrikt, som omfattar bl. a. Värmland, gjort. Denna företagsnämnd omfattar, herr talman, anställda på alla nivåer, lägre anställda, mellanlönegrader, högre lönegrader – och driftdistriktschefen själv sitter ordförande. Denna företagsnämnd som alltså, herr Magnusson, omfattar de SJ-anställda i Värmland, har vid sitt sammanträde häromdagen antagit följande uttalande: "I anslutning till trafikutskottets behandling av propositionen om SJ:s omorganisation uttalar sjunde driftdistriktet enhälligt att även administrativ rationalisering inom SJ är ofrånkomlig och nödvändig. Uttalandet har tillställts centrala företagsnämnden i

Stockholm. Avslaget i trafikutskottet har satt stopp för rationaliseringar inom den högre karriären.”

Detta säger alltså företagsnämnden inom det sjunde trafikdistriktet i Värmland. Och herr Magnusson i Kristinchamn hade före middagspausen mage att stå här och säga att de SJ-anställda i Värmland står på hans sida i denna fråga.

Jag skall sluta, herr talman, med vad herr Carlstein säger. Han börjar med att, mera en passant, konstatera detta: ”Samtidigt som vi nu är i färd med att utreda möjligheterna att flytta SJ:s centralförvaltning ut i landet — — — ” — och så fortsätter han med någonting annat. Vilken underbar cynism! Det är klart att man kan stå här och säga att vi håller på här nu. Och herr Carlstein är med, han säger att ”vi” håller på och flyttar ut folk från Stockholm, och så har man dessa problem nere i Växjö.

August Strindberg skrev en gång en bok som hette Röda rummet. På ett ställe i den boken talar Strindberg — om jag får citera honom mycket fritt — om Ämbetsverket för utbetalning av statstjänstemännens löner.

Ärade kammarledamöter! Med det här lilla citatet har jag avslutningsvis bara velat visa att det beslut som utskottsmajoriteten förordar i den här frågan naturligtvis inte kan leda till att August Strindberg får helt rätt, att vi får Ämbetsverket för utbetalning av statstjänstemännens löner, men att det nog vore nyttigt om vi slapp få någon enda liten reminiscens av Strindbergs ämbetsverk i det här landet. Vi skall väl inte ha det utan vi skall naturligtvis ha ett statens järnvägar som fungerar effektivt till näringslivets, allmänhetens och personalens fromma.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Kommunikationsministern har varit mycket generös med nedsättande omdömen om denna kammars ledamöter. Han har beskyllt både partikamrater och sådana som tillhör oppositionen för att vara cyniska, okunniga och oärliga. Hur vore det, herr kommunikationsminister, att försöka ha litet respekt för andra människors uppriktiga åsikter?

Herr kommunikationsministern säger att kammarens ledamöter kanske inte har hunnit sätta sig in i alla remissutlåtanden. Men genom utskottsbehandlingen har i alla fall den slutsats som statskontoret dragit kommit till kammarens kännedom. Denna slutsats finns återgiven i betänkandet, och jag vill upprepa den: ”En ny regionindelning för SJ:s organisation bör således enligt ämbetsverket föregås av en närmare utredning om de lokaliseringspolitiska aspekterna av olika organisationsalternativ, så att statsmakterna i sista hand kan göra en rimlig avvägning mellan företagsekonomiska effektivitetskrav och regionalpolitiska strävanden.”

Statskontoret är det ämbetsverk som är ansvarigt för rationaliseringsarbetet inom den statliga verksamheten. Ändå säger kommunikationsministern: Skulle sådana principer vara rådande, då skulle vi nu ha samma förhållanden i den statliga verksamheten som på 1930-talet. Man kan inte anklaga statskontoret för att vara sentimentalt eller konservativt, utan i detta fall har det sett till angelägenheten av en bedömning också av de regionalpolitiska synpunkterna.

Sedan påstår kommunikationsministern att utskottet inte har velat ha någon information, eftersom det inte har bett om föredragning från kommunikationsdepartementet. Men vi har fått en proposition från herr kommunikationsministern som vi trodde innehöll alla relevanta fakta. Vi har diskuterat denna fråga på sammanträde efter sammanträde med representanter för olika grupper. Vi bad också SJ:s generaldirektör, Lars Peterson, att komma till oss och göra en föredragning och svara på frågor. Vi ville ha information, och vi fick den också. Det var vid denna information som generaldirektör Peterson sade att rationaliseringen var 26 procent på det lokala, 21 procent på det regionala och 12 procent på det centrala planet – som det inte står något om i propositionen och som kommunikationsministern inte talar om, men där också rationaliseringar bör göras. Det var detta. Inte en siffra rätt, sade kommunikationsministern. Ta ett samtal med generaldirektör Lars Peterson och försök med det påståendet i morgon.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! När jag lyssnade till kommunikationsministerns argumentering här uppe tyckte jag man kunde konstatera att kommunikationsministern råkade ut för något av en tågurspåring i sin argumentering.

Mot mig säger kommunikationsministern så här: Herr Gustavsson i Alvesta hänvisar till riksrevisionsverket. Det är en mycket märklig argumentering. Jag har inte hänvisat till riksrevisionsverket. Vad jag sade var. Det har också påtalats från olika remissinstanser, inte minst från statskontoret som har tagit upp dessa frågeställningar. Det var vad jag sade i mitt anförande, och kommunikationsministern kan väl icke bestrida att statskontoret har åberopat de regionalpolitiska synpunkterna, och det har icke kommunikationsministern velat ta upp här. Det förringar kommunikationsministern helt och hållet.

Vidare säger kommunikationsministern ungefär så här: Det kanske blir de här synpunkterna från vissa remissinstanser som blir avgörande för kammarans ledamöter, eftersom de inte har suttit i utskottet och fått tillfälle till en ordentlig information. Eftersom de som följer propositionen är i minoritet blir kontentan av kommunikationsministerns resonemang att de som inte tycker som kommunikationsministern tycker i sin proposition begriper inte det här.

Kommunikationsministern försöker ironisera över att jag har talat här utifrån Växjösynpunkter. Jag har klart deklarerat att jag känner till förhållandena där. Jag känner till den opinion som har varit där. Jag vet inte vilken opinion som har varit i Umeå och Borås, och därför har jag heller ingen anledning att tala om och tycka någonting i det fallet.

Vi har sett på det sättet att det här är inte en rationalisering som leder till att SJ kan hävda sig och ge den regionen de utvecklingsmöjligheter vi vill att den skall ha.

Kommunikationsministern har, som jag sade, icke velat gå in på SJ:s roll i regionalpolitiken. Kommunikationsministern har inte visat, vilket även statskontoret har tagit upp, huruvida de siffror som anges för rationaliseringsvinsterna är riktiga.

Kommunikationsministern säger ungefär så här: Göteborg och Malmö

kan överta arbetsuppgifter från Borås respektive Växjö utan utökning av personal. Det måste innebära att personalen där inte har tillräckligt att göra i dag, eller innebär det att trafikflödet kommer att bli mycket litet inom de områden där de hotade distriktskontoren nu är belägna?

Herr PERSSON i Heden (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill gärna fråga kommunikationsministern: Varför denna ton i debatten? Jag föreställer mig att frågan skulle vara mera betjänt av att diskuteras i mera sakliga ordvändningar och i sansad ton.

Vi har haft föredragningar i trafikutskottet, gång efter annan. Det har varit föredragningar från näringslivet, från olika fackliga organisationer osv. Vi har haft föredragningar där den föredragande har använt samma ton och kanske än starkare än kommunikationsministern nu haft. Vi har haft en lågmäld, saklig och väl framförd föredragning av generaldirektör Lars Peterson i SJ. Det föranledde mig vid det tillfället att säga att Lars Petersons föredragning var välgörande i förhållande till en tidigare föredragning samma dag.

Jag vill i likhet med herr Gustafson i Göteborg fråga: Varför skulle vi ha en föredragning ifrån departementet, när propositionen från departementet behandlades. Den var visserligen skriven så att man gång efter annan fick gå tillbaka i handlingar för att kunna få klarhet i vad som menades och hur de olika remissorganen redovisades. Jag har nämnt två remissorgan – jag skulle kunna räkna upp ett flertal andra, men det är onödigt då propositionen finns hos kammarledamöterna, och jag föreställer mig att kommunikationsministern också har klart för sig vad där står.

Ingen här har motsatt sig rationaliseringar, utan vi har klart sagt ut i utskottets betänkande att vi förutsätter att en rationalisering kommer att pågå även i fortsättningen, och generaldirektör Lars Peterson har själv förklarat att det pågår rationaliseringar och att det kommer att pågå rationaliseringar även om propositionen avslås av kammaren. Vad det här är fråga om är bara att vi finner propositionen otillfredsställande ur såväl näringsgeografiska som regionalpolitiska synpunkter och anser att förslagen inte leder till en riktig trafiktörsörjning i landets olika delar. Vi har begärt en utredning vid sidan av den stora landsomfattande regionalpolitiska utredningen och den vill vi avvakta för att få en riktig lösning på denna viktiga fråga om SJ:s organisation.

Herr CARLSTEIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag lyssnade med intresse till kommunikationsministerns långa anförande. Jag beklagar bara att kommunikationsministern inte lyssnade lika uppmärksamt på vad jag hade att säga från den här talarstolen när det gäller utflyttning av SJ:s centralförvaltning. Jag sade att det vi nu talar om sker samtidigt som vi är i färd med att utreda möjligheterna att flytta ut SJ:s centralförvaltning. Och är vi inte i färd med att utreda detta? Jag har fattat det så, när jag läste utskottsbetänkandet och propositionen, att även kommunikationsministern har sagt att det finns en delegation som arbetar med en andra omgång av utlokalisering av statlig verksamhet. Jag läste också häromdagen med intresse en redogörelse för vad det skulle ha för effekt om man flyttade

ut SJ:s centralförvaltning, och det framgick att man redan nu har tagit in expertutlåtanden om möjligheterna att dela upp centralförvaltningen och flytta ut vissa delar samt behålla andra delar i Stockholm osv.

Är det inte på det sättet att vi har en sådan utredning i gång? Och när jag säger "vi" gör jag det därför att jag har för mig att det är riksdagen som har beställt en utredning av det här slaget och att vi skall fortsätta med detta arbete.

Sedan tycker jag att när vi diskuterar de här frågorna kunde vi avhålla oss från att säga att de distriktskanslier som nu gör ett utomordentligt gott arbete – det vill jag påstå – har karaktären av försörjningsinrättningar. Jag vill hävda att de som verkar vid det distriktskansli vi har i Borås, som jag känner till, både gör skäl för sin lön och gör en hedervärd insats i samhällsarbetet.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill börja med det som kommunikationsministern slutade med när han polemiserade mot mig.

Jag har inte framställt det så, att de järnvägsanställda skulle vara eniga med mig i min uppfattning, som den redovisats i den motion där jag är huvudmotionär. Vad jag sade var att jag ansluter mig i motionen till tanken på att distriktsindelningen skall ta hänsyn till trafikströmmar och näringsgeografiska förhållanden, inte minst därför att länsstyrelsen i Värmlands län har uttalat sig för detta och därför att de järnvägsanställda i Värmland alltid har haft denna tanke på grund av att de vill orientera sig mot Göteborg – det är ett gammalt fackligt önskemål. Och i det fallet kan jag visa kommunikationsministern ett uttalande från Statsanställdas förbunds avdelning i Karlstad, om han inte tror mig. Jag vet också att de båda avdelningarna i Kristinehamn är på samma linje.

Kommunikationsministern ansåg att SJ måste bli ett rationellt företag, och där är jag givetvis ense med honom. Men samtidigt vill jag säga – vilket jag också har redovisat tidigare i denna kammare – att vi kanske inte har samma syn på frågan huruvida SJ i allt skall drivas företagsekonomiskt eller inte.

Den 1963 ändrade organisationen har i stort sett haft åsyftad effekt, sade kommunikationsministern vidare. Jag vet inte om statsrådet då tänkte på beslutsvägarna, men jag fick den uppfattningen att det också gällde rationaliseringen. Som jag sade förut räknade man i propositionen 1963 med att personalen på distriktskanslinivå skulle skäras ner från 1 700 till 1 200 anställda. Det finns för närvarande enligt statistiska uppgifter 1 500 anställda på distriktskanslierna, och det skulle alltså betyda en nedskärning med 200, dvs. med två femtedelar av vad som uppställts som mål. Nu har det gått åtta år, och i det perspektivet kan vi fråga oss hur det blir med de 200 anställda som man nu säger sig tjäna på denna omorganisation. Har man då om åtta år kunnat rationalisera bort 80 av de 200 anställda?

Jag tycker också att vi bör se denna fråga i det perspektiv som herr Mellqvist anlade, alltså om vi vill ta på vårt ansvar att SJ förlorar 90 miljoner på tre år.

Skälet bakom vår motion har varit att vi ville slåss för en omorganisa-

tion som vi tror på, och jag kan säga att jag har utarbetat min motion i samråd med fackligt aktiva kamrater inom Statsanställdas förbund, sektion 1. Jag har också pratat med många av Statsanställdas förbunds medlemmar om dessa frågor, både i Värmland och annorstädes, och då har jag fått den uppfattningen att man har stor förståelse för de synpunkter som jag fört fram.

Slutligen sade kommunikationsministern att vi ställer stora krav på redovisningen från utredningarna, och generaldirektören vid SJ har betonat att vad vi här i riksdagen har att ta ställning till är antalet distrikt. Men vilken riksdagsman kan sitta här och ta ställning till antalet distrikt, om han inte vet hur det är tänkt att det hela skall fungera?

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet sade i sin kommentar till mitt inlägg att det inte fanns något sådant samband med den regionala trafikplaneringen som vi har hävdat i vår motion. Där står uppfattning mot uppfattning, men jag har väl ingen anledning att polemisera mot statsrådet på den punkten. Som underlag för vår bedömning har vi bara haft det pressmeddelande som sändes ut från kommunikationsdepartementet den 14 oktober rörande den regionala trafikplaneringen, där man så att säga summerade statens järnvägars roll i framtiden och då skrev följande med understruken text: "Målet bör vara att vi under 1974 skall kunna bli bättre överens om hur vårt trafiknät både i fråga om persontransporter och godstransporter bör se ut, vad det får kosta och hur det skall finansieras."

Vi motionärer menar, att när man skall göra den bedömningen 1974 bör det vara riktigt att man det året — genom att parallellt följa utredningsarbetet — också har möjlighet att ta ställning till frågan om den regionala ledningsorganisationen inom statens järnvägar. Det är där som vi har funnit sambandet.

Låt mig sedan bara erinra om att på lastbilsåkerisidan arbetar man i dag med motsatt målsättning. Man förankrar mycket kraftfullt på väl utbyggda länsnivåenheter att leda och ge service till lastbilsåkerierna. Risken är, som vi ser det, att statens järnvägar genom att flytta sin distriktsledning 300 km ifrån länsresidensstaden Umeå får ett betydligt försämrat konkurrensläge gentemot exempelvis lastbilsåkerierna.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Bara några korta repliker.

Herr Gustafson i Göteborg tar på nytt upp statskontorets remissyttrande och säger att man inte kan nonchalera det. Jag har inte i något avseende nonchalerat det. Jag har bara gjort min bedömning av yttrandet och utgår ifrån att trafikutskottets majoritet gjort sin. Det var dessa två bedömningar jag från den här talarstolen ställde mot varandra.

Herr Gustafson i Göteborg polemiserade mot att jag sade att det kanske hade funnits anledning att ta kontakt med departementet. Det får inte uppfattas så att jag satt i departementet och väntade på att någon i trafikutskottet skulle komma och begära att få hela sanningen från oss. Vissa remissinstanser tyckte, just som herr Gustafson m. fl. sagt, att

underlaget var litet svagt, och jag tog mycket allvarligt på det och sade mig att det måste vi naturligtvis se över innan vi går till riksdagen med en proposition. Därför gjordes det i departementet en överarbetning som tog mer än ett halvt år — vi var angelägna att inte missa någonting. Det framgår klart av departementschefens skrivning i propositionen att det skett en sådan överarbetning.

Med min replik till herr Gustafson i Göteborg menade jag helt simpelt, även om jag kanske tyvärr inte utvecklade denna tanke, att det ur den synpunkten kanske kunde ha varit värdefullt — jag vill inte säga att det skulle ha varit det — att ta kontakt med departementet. Nog om det; det spelar mindre roll. Jag sade detta därför att herr Gustafson gång på gång påstår att det gjorts en alltför dålig utredning. Utredningen har alltså kompletterats sedan vi första gången fick remissyttrandena.

Jag skojade här litet grand, men det gick inte hem hos herr Gustafson i Göteborg. Jag använde för övrigt, tror jag, en göteborgsk vits när jag sade att inte en siffra var rätt. Det var ett försök till skämt — jag misslyckades, åtminstone när det gällde herr Gustafson i Göteborg. Det är klart att det fanns en siffra — eller rent av två — som var rätt i herr Gustafsons anförande. Det var bara det att slutsatsen var fel. Detta var tanken med vad jag sade. Jag lovar att efter detta inte så vårdslöst handskas med göteborgska vitsar när herr Gustafson är med.

Herr Gustavsson i Alvesta säger att han har rätt att ge uttryck för lokala opinioner. Självfallet, herr Gustavsson. Det vare mig fjärran att mena någonting annat. Men om man har en herr Gustavsson i Småland, en herr Gustavsson i Värmland, en herr Gustavsson i Västerbotten och en i Jämtland osv. i en sådan här fråga, så blir det till sist ingenting av någonting. Det var det som var min tanke — jag uttryckte den på annat sätt nyss. Så länge det bara är en herr Gustavsson i Småland och eventuellt en i något annat län kan man föra en diskussion med dem, men säg mig vem som skall stå här och tala med en herr Gustavsson kanske från varje län om de här frågorna! Det klarar man inte, därför att då faller alla möjligheter till diskussion.

Sedan var det visst herr Carlstein som undrade om de har så litet att göra inom Göteborgsdistriktet att de sitter och rullar tummarna och väntar på att få arbetsuppgifter från Borås. Det tror jag inte att de har. När jag använde ordet försörjningsinrättning gäller det inte, herr Carlstein, personalen just i dag, utan jag såg framför mig, om denna proposition kommer att avslås, i ett litet längre perspektiv dessa distriktsexpeditioner som försörjningsinrättningar.

Någon undrade också — som sagt — om de inte hade någonting att göra i Göteborg, eftersom det skall gå att flytta allting från Borås dit. Man kan vända på det och säga att de kanske inte har någonting att göra i Borås utan behöver bli befriade från den sysslolöshet som kan finnas där.

Herr Persson i Heden anmärkte i sitt inlägg i första hand på mitt röstläge. Jag ber om överseende om herr Persson i Heden kände sig irriterad, och jag lovar att försöka klara det bättre den här gången. Men det fanns också en kanske allvarligare aspekt i herr Perssons i Heden inlägg, nämligen att det brast i utredningsmaterialet. Jag vill på allvar säga även till herr Persson i Heden att man i sådana här diskussioner

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

naturligtvis från alla sidor måste vara helt seriös och inte förtiga någonting. Det var detta – att jag var tvungen att gå in på en rad argument som hade framlagts före middagspausen och som skulle visa att propositionen inte var dåligt förberedd – som gjorde att mitt inlägg kanske blev litet för långt.

Enligt herr Carlstein anmärkte jag på att han sagt "samtidigt som vi nu är i färd med att flytta ut SJ:s centralförvaltning från Stockholm". Jag har fortfarande den uppfattningen att herr Carlstein sade det, men vi skall väl inte i denna sena timme tvista om huruvida det var "flytta ut" eller "hålla på att utreda att flytta ut". Även därvidlag var min slutsats en annan än herr Carlstein tänkte sig. Min slutledning var kort och gott att om man nu håller på att endera utreda om förflyttning eller att förflytta SJ:s centralförvaltning från Stockholm, då måste man flytta dessa människor någonstans. Man kan inte bara flytta ut dem i naturen; där kan de inte göra någon nytta alls. De måste ha någon placering, och det var då jag fann en litet underlig – eller vårdslös, för att använda ett annat ord – slutledning: att man inte skulle få göra den regionala rationaliseringen men däremot ha möjligheter att omplacera den centralt placerade personalen.

Det stämmer inte, herr Carlstein, att man säger nej till en regional rationalisering och samtidigt håller på att förbereda en omfattande central rationalisering. Man måste arbeta på alla nivåer samtidigt om det hela skall fungera. Det var min tanke när jag talade om att "flytta ut" eller "utreda om förflyttning" från Stockholm. Det får inte bli stopp på något ställe vare sig lokalt, regionalt eller centralt, utan rationaliseringarna måste hela tiden fortsätta överallt, annars går det inte ihop.

Slutligen vill jag bemöta herr Magnusson i Kristinehamn, som bl. a. konstaterar att eftersom målsättningen tydligen inte uppnåtts med den rationalisering man gjorde förra gången skulle man kunna låta bli att rationalisera nu. Jag vet inte vilken slutledning herr Magnusson egentligen gjorde, men hos mig blev det tvärtom, nämligen att det borde finnas dubbel anledning att satsa på det föreliggande förslaget, eftersom man enligt herr Magnusson inte lyckats uppnå tidigare målsättningar. – Man skall väl inte hålla på och trycka ihop olika resultat från 1963, 1970 och 1971 till en stor tung klump, där allting fastnar. Har man inte lyckats uppfylla målsättningarna förra gången finns det väl ingen anledning att bromsa ytterligare!

Så vill jag bara, herr talman, ägna en halv minut åt en sak som jag inte tog upp i mitt förra anförande, nämligen SJ-kundernas bedömning av denna fråga.

Jag måste, herr talman, göra klart att jag med stort allvar ser på frågan vad SJ:s kunder skall säga efter ett riksdagens nej till en nödvändig rationalisering i SJ. Det finns en allvarlig risk för att många SJ-kunder kommer att ställa sig frågan: Är det möjligt att ett rationellt transportföretag, som statens järnvägar utger sig för att vara, av riksdagen skall förmenas vidtaga de rationaliseringsåtgärder som behövs för att så långt möjligt hålla kostnaderna nere? Finns det något intresse för mig att fortsätta att vara kund hos SJ om jag skall vara med och betala kostnader för administrativ personal hos SJ, som enligt SJ:s och personalens bedömning inte behövs?

Jag ber, herr talman, att vi också har detta i minnet. Vi måste se det förslag som nu ligger även i det långsiktiga perspektivet. Vi arbetar inte med den här frågan som riksdagsledamöter och som SJ-anställda enbart, utan vi arbetar med den med hela samhällets blickar på oss, och inte minst kundernas. Varje viljeyttring i detta samhälle, som pekar på att man skall betala för någonting som man skulle kunna slippa betala om rationaliseringen hade fått drivas på ett riktigt sätt, varje förlorad kund för SJ – som kanske kan komma att finnas på längre sikt – får naturligtvis betraktas som en mycket allvarlig sak.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Kommunikationsministern sade förut att jag skulle bedriva ett dubbelspel genom att jag här försöker företräda den lägre personalens intressen vid SJ samtidigt som jag gått emot Statsanställdas förbunds uppfattning beträffande omorganisationen.

Jag är mycket väl medveten om hur den lägre personalen har det, därför att jag själv i min civila gärning tillhör de utrationaliserade kategorierna och har fått gå från en, som jag tycker, meningsfull sysselsättning till en mindre trivsamt. Det skulle väl ligga nära till hands för mig att säga: Visst är det bra att man kan peta bort några byrådirektörer. Kommunikationsministern använde inte det ordet, men det har i det här sammanhanget förts en del agitation mot mig, som innebär att jag skulle vara motståndare till att SJ får färre byrådirektörer.

Som riksdagsman kan jag inte se den här frågan i ett så snävt perspektiv. Jag är mycket väl medveten om att det måste göras rationaliseringar även på den här nivån och att det är önskvärt att så sker. Men jag tror att det kan ordnas på andra vägar; att jag här skulle ta ett omorganisationsförslag, som jag inte kan förstå syftet med, är för mig fullkomligt främmande.

Oavsett vilka turer som Statsanställdas förbund har gjort i frågan – jag vill erinra om att man haft många kritiska synpunkter på förslaget under utredningens gång – tror jag inte att det är alla medlemmars uppfattning som kommer till uttryck i den slutliga ståndpunkten.

Om man säger till människor att den där Magnusson i Kristinehamn är hemsk, nu har han motsatt sig att det skall tas bort byrådirektörer vid SJ, så instämmer naturligtvis vederbörande. Men nivån på ett sådant uttalande är ungefär av samma art som när finansminister Sträng svarade vpk, som uppvaktade med kravet om att slopa moms på maten: "Det är väl ingen konst att gå ut till människor och få ja på frågan om de vill ha bort moms på maten."

Den som sätter sig in i frågan måste förstå, att om man skall ta ställning till ett omorganisationsförslag kan man inte bara se det ur den synpunkten att här försvinner några byrådirektörer.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till kommunikationsministern vill jag säga att jag inte har någonting emot göteborgsvitsar, allra helst när de kommer i sitt rätta sammanhang.

Nu var det så att alla tre siffrorna som jag nämnde var riktiga! På en

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

förfrågan, om det var riktigt som jag sagt, att det inte har skett någon egentlig rationalisering på den regionala nivån, utan bara på den lokala nivån, svarade generaldirektör Peterson att under tiden från den 1 juli 1962 har rationaliseringen på det lokala planet varit 26 procent, på det regionala planet 21 procent och på det centrala planet 12 procent. Det är en upplysning som vi kan dra våra slutsatser av.

Kommunikationsministern kom tillbaka till att utskottet inte hade bett om en föredragning från kommunikationsdepartementet. Nu är det emellertid så att vi har haft underhandskontakter med departementet. För det första skaffade vi in alla remissyttranden i original från departementet, vilket vi ansåg vara motiverat. För det andra gjorde vi en förfrågan hos departementet, om det under den här tiden hade företagits någon utredning om de lokaliseringspolitiska aspekterna av olika organisationsalternativ — det som statskontoret alltså hade ansett önskvärt — och fick till svar att så icke var fallet.

Allra sist säger kommunikationsministern att man kan skrämman bort kunder från SJ, om man säger nej till en rationalisering. Vi säger inte nej till en rationalisering, herr statsråd! Såväl majoriteten som reservanterna utgår ifrån att rationaliseringen skall fortgå, och vi har många bevis på att en sådan rationalisering kan ske under tiden som en ny utredning görs. Vi är inte emot en ny regional organisation, men vi har i likhet med expertisen på rationaliseringar — det ämbetsverk som har till uppgift i första hand att se till effektiviteten i statsförvaltningen — sagt att vi bör ha en förnyad utredning innan vi gör denna regionala förändring. Under tiden skall rationaliseringen fortgå.

Detta är min sista replik, herr talman, och därför får det vara det sista som jag säger i det här sammanhanget.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till kommunikationsministern att oavsett om man heter Gustavsson, Johansson eller Magnusson och oavsett om man bor i Småland, Jämtland eller Värmland eller någon annanstans, kan man komma med en eller annan förnuftig synpunkt som kan ha värde även för en kommunikationsminister. I varje fall vi smålänningar tror inte att alla de förslag som kommer exempelvis från ett statligt ämbetsverk eller från SJ utan vidare är det bästa — det är ett drag som vi har kvar från Nils Dackes tid.

Herr kommunikationsministern har talat om låsningar. Men, herr kommunikationsminister, vem är det som är låst? Kommunikationsministern har inte tagit någon hänsyn till vad remissinstanserna har sagt trots att de har varit mycket kritiska, inte minst när det gäller det regionalpolitiska avsnittet.

I sitt första inlägg frågade kommunikationsministern mig apropå informationen i Växjö, om inte information är viktig. Jo, herr kommunikationsminister, men det var litet mer än information i Växjö. Jag sade så här: "Redan i januari i år igångsatte SJ sin personalplanering med bl. a. informationskonferenser. En sådan hölls i Växjö, och där informerades personalen om de detaljerade planer som SJ:s förslag innehöll. De lades fram som om det vore beslutat att de skulle genomföras. SJ begärde då

att personalen redan före den 25 januari i år skulle framställa önskemål om framtida placeringar." Detta är litet mer än information, herr kommunikationsminister!

Vidare talade kommunikationsministern i sitt första inlägg om en administrativ surdeg som skulle finnas ute i regionerna. Jag måste fråga: Är det en betygsättning av dem som skall rationaliseras bort? Då ger alltså kommunikationsministern människorna ute i distrikten betyget C.

Nr 151

Torsdagern den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

Herr CARLSTEIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag behöver tydligen inte fortsätta att tvista med kommunikationsministern om huruvida det pågår en utredning om utflyttning av SJ eller ej. Vi är tydligen överens om att det pågår en sådan utredning.

Jag har tagit upp frågan av det skälet att bakom kravet på en utredning om utlokalisering av SJ:s centralförvaltning ligger regionalpolitiska skäl. Därför har vi bestämt oss för att söka utreda möjligheten att flytta ut SJ:s centralförvaltning, inte som kommunikationsministern sade ut i skogen eller vad det var, utan vi får väl någon gång i framtiden också bestämma orten, om utredningen visar att en utflyttning är möjlig.

Jag har tagit upp detta problem därför att när man utrett frågan om förläggningen av SJ:s distriktskanslier, så borde man också ha övervägt problemet från regionalpolitiska synpunkter. Då man nu tar upp frågan om SJ:s centralförvaltning från den aspekten, hade det varit lika självklart att man också gjort det när det gäller SJ:s distriktskanslier. Det är den kopplingen jag ansåg önskvärd.

Redan i mitt första inlägg försökte jag motivera mitt agerande. Det har sin grund i att jag tycker att man vid lokaliseringen av distriktskanslierna inte tillräckligt mycket beaktat regionalpolitiska synpunkter.

Kommunikationsministern säger att det blir försörjningsinrättningar av distriktskanslierna, om vi inte tar det framlagda förslaget. Jag tycker fortfarande att det är ett olämpligt valt sätt att uttrycka sig. Även om vi skulle komma att behålla den nuvarande distriktsindelningen, går det att finna meningsfulla sysselsättningar för dem som skall sitta på distriktskanslierna. Dessa behöver inte få karaktären av försörjningsinrättningar. Det går säkerligen att rationalisera och få fram en vettig organisation, även om vi skulle stanna för det högre antalet distrikt.

Herr PERSSON i Heden (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag har alls inte känt mig irriterad, herr statsråd. Jag är i stället rent av glad över att statsrådets senaste inlägg gick i en helt annan anda än de tidigare.

Herr statsrådet frågar hur det skall bli med SJ:s kunder. Han säger att man kan skrämja bort kunderna om man säger nej till rationaliseringar.

Jag kan i det här sammanhanget hänvisa till ett annat remissorgan som jag inte tidigare citerat, nämligen Näringslivets trafikdelegation. Jag föreställer mig att denna skall vara representativ i detta sammanhang. Man säger att den tänkta omläggningen till större distrikt "kan innebära försvårade kontakter för såväl SJ:s marknadsföring, distriktspersonal som för de inom distrikten lokaliserade trafikanterna". SR har helt anslutit sig till denna uppfattning.

Detta ger väl klart belägg för att man har en uppfattning som är helt motsatt den som statsrådet framförde då han sade sig vara rädd för att den rationalisering som skulle beslutas i dag skulle skrämma bort kunderna.

Jag vill än en gång stryka under, herr statsråd, att ingen har påstått annat än att det skall vidtas rationaliseringar. Vi anser bara att det föreliggande förslaget är dåligt underbyggt därför att frågan blivit ensidigt utredd. Av den anledningen har vi föreslagit en ny utredning. Den regionala utredningen, även lokal, hoppas jag mycket av, och jag hoppas att den måtte ligga till grund för den avsedda utredningen. Då tror jag att vi så småningom kan diskutera den här problematiken i en helt annan anda och besluta på ett bättre och riktigare sätt till gagn såväl för SJ som framför allt för en riktig trafikförsörjning för människorna i vårt land, vilka anser sig ha rätt att kräva detta.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Det är kanske meningslöst att försöka komma på samtalsfot om dessa siffror, herr Gustafson i Göteborg. Han talar fortfarande som om rationaliseringen på regional nivå skulle ha fortsatt år efter år från 1962 och fram till nu.

I mitt första inlägg sade jag att det inte är så. Den rationalisering på regional nivå som herr Gustafson talar om och den statistik som han använder sig av för hela perioden 1962–1971 beträffande den regionala personalen var till sin huvuddel koncentrerad till ett enda tillfälle, nämligen till den förra omorganisationen 1963–1964. Nu upprepar jag det inte mer, det behövs inte.

Nu har vi kommit till en ny tröskel där vi också måste försöka få regional personal med i rationaliseringen. I stort sett har man från år 1963 så att säga inte rört vid den gruppen. Jag hoppas att herr Gustafson därmed förstår tanken bakom att jag inte kunde acceptera den statistik som han förde fram. Det skulle enligt herr Gustafson ha varit jämna steg i rationaliseringen mellan olika personalgrupper inom SJ de senaste åren, men så är inte fallet.

Jag har ingen anledning att polemisera mot att herr Magnusson i Kristinehamn säger att han måste se det här som riksdagsman och talar om beskyllningarna mot honom för att han skulle ha intagit en ställning som innebär att han sätter käppar i hjulet för att ta bort några byrådirektörer, som han uttryckte sig. För det skulle han få ta emot spott och spe ute i landet, sade han. Nej, herr Magnusson, det är egentligen inte fråga om det. Jag önskar inte herr Magnusson vare sig spott eller spe. Frågan är egentligen mycket enklare än så.

Skall vi ändå inte, innan den här debatten är avslutad, dra oss till minnes att i princip under alla år som gått efter andra världskriget har det skett rationaliseringar vid SJ, dag ut och dag in, vilka lett till att det varje år har rationaliserats bort mellan 1 200 och 1 500 människor vid företaget. Det blir i det närmaste 30 000 på dessa år. Bara under den tid trafikskottet har haft denna proposition till behandling – jag tror man fick den för knappa två månader sedan eller i månadsskiftet oktober november – har inom andra grupper av anställda vid SJ fler än de som

berörs i propositionen rationaliserats bort. Det kan väl inte vara fel, herr Magnusson, att nämna detta. Det gäller grupper som man inte behöver gå till riksdagen och fråga om man får rationalisera bort. Det behövs alltså inte diskussioner timtals i riksdagen för att rationalisera bort dessa människor. Vad som är underligt och som jag har så svårt att förstå är att vi när det gäller en grupp människor, om vilkas eventuella bortrationaliserande riksdagen på grund av gällande lagar och förordningar skall säga sitt, skall ha så stora svårigheter att fatta samma beslut.

Det är inte säkert att någon av de talare som tillhör utskottsmajoriteten vill följa det resonemanget och sätta sig in i att dessa andra människor också arbetar vid statens järnvägar, har gjort det i många år, har fått flytta upprepade gånger och har utsatts för samma våldsamma rationalisering. Inte kan de gå till riksdagen och kräva att bli befriade från sin rationalisering. Det går inte, för deras sak skall inte behandlas här. De rationaliseras bort ändå. De kan protestera hos företagsledningen men det händer inte mycket i så fall. De har bara att finna sig i att i ett föränderligt samhälle måste det ske strukturella förändringar.

Jag begär inte att någon inom utskottsmajoriteten skall vare sig kommentera eller förstå dessa synpunkter som tränger fram hos den breda, tunga gruppen av SJ-anställda. Det bör ändå sägas, herr talman, innan vi avslutar detta replikskifte, att om dessa tiotusentals människor hade haft möjligheter genom åren att gå till riksdagen och be om hjälp, när de varit utsatta för hotet att flyttas för tredje, fjärde eller femte gången, så hade de tagit chansen. De hade säkert rest till Stockholm och frågat: Kan ni inte hjälpa oss också att slippa ifrån det här? Men de har inte den chansen, för deras frågor skall inte behandlas här. När vi äntligen efter åtta–nio år rör vid en grupp som i stort eller i varje fall med långa intervaller är befriad från detta bekymmer, då blir det dagslånga diskussioner, då blir det uppsplitande politiska diskussioner om detta skall få ske eller inte.

Det är bara det som är så märkligt, herr talman, att i denna process som måste pågå, vare sig vi vill eller inte, stannar en majoritet av riksdagen, borgare och kommunister, helt plötsligt vid 150–200 människors problem och glömmer i samma ögonblick tusentals och åter tusentals människor med samma problem vid samma affärsverk.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Magnusson i Kristinehamn anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr ANGSTRÖM (fp):

Herr talman! Flera talare har här i kväll åberopat 1963 års trafikpolitiska beslut att SJ skall bära sina egna kostnader. Statsrådet Norling har också fallit tillbaka på detta i sin argumentering. En sak tycker jag bör vara helt klar i just detta hänseende -- även om man godtar principerna i beslutet, kan man ha olika åsikter om vilka rationaliseringar som skall sättas in, vid vilken tidpunkt de skall genomföras och om åtgärderna verkligen innebär kostnadsbesparingar.

Innan jag för en argumentering utifrån dessa frågeställningar då det

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

speciellt gäller indragningen av Umeådistrikten vill jag göra en reflexion. När man särskilt från norrländskt håll vill ha en bättre anpassning från SJ:s sida till övriga lokaliseringspolitiska åtgärder främst då det gäller taxepolitiken ställer SJ alltid fram 1963 års trafikpolitiska beslut som ett hinder. Om det verkligen uppfattas på det sättet måste väl SJ skaffa sig befogenheter och resurser att falla in i den gemensamma lokaliseringspolitiken. Det finns ju särskilda pengar för stöd till de trafiksvaga linjerna, men den satsningen måste väl breddas även över andra uppgifter. Jag anser att SJ måste vara mera aktivt med i den planering och den samhällssatsning som det allmänna lokaliseringsstödet innebär.

När jag går över till att föra en argumentation för behållandet av Umeådistrikten vill jag säga till statsrådet Norling att det inte är någon cynism och inte något partipolitiskt ränkspel som driver mig, utan en djup oro för att den föreslagna indragningen ekonomiskt, psykologiskt och genom att den innebär en försämrad service skall inverka ogynnsamt på utvecklingen i den här delen av Norrland.

Beräffande Umeådistrikten utgår jag först från den målsättning som ligger bakom det nya förslaget och som statsrådet nyss redogjorde för och hur den målsättningen passar in på de norrländska förhållandena.

I propositionen och från reservanternas sida i utskottsbetänkandet föreslås att de nuvarande Umeådistrikten skall överföras till Luleå, och med den avståndsproblematik som använts tidigare i debatten som bakgrund kan jag nämna att avståndet mellan Luleå och Umeå är 27 mil och att hela området omfattar mer än 50 mil från norr till söder. Med de avstånd som vi har i Norrland anser jag det självklart att vi måste ha andra regler än det övriga landet då det gäller bedömningen av befolkningsunderlag och annat koncentrationstänkande i frågan om den samhällsservice i olika former som samhället skall hålla medborgaren med. Skall vi någonsin få ordning på de norrländska problemen måste myndigheter och beslutsfattare från det övriga Sverige acceptera det här förhållandet; jag säger det kanske i första hand med adress till regering och riksdag.

Om man bedömer kraven på transportservice och effektivitet som viktiga och anlägger en näringsgeografisk synpunkt på den föreslagna omorganisationen är det en omöjlighet att klara detta inom ett område som omfattar mer än 50 längdmil. I målsättningen har också angivits att det bör föreligga ett nära samband mellan näringslivets planering och annan samhällsplanering, där kommunikationsplaneringen är en viktig del, och även i det hänseendet anser jag att den nya organisationen innebär en klar försämring. Det är också mycket klart understruket i de remissvar som inkommit från regionen — bl. a. har industrierna i Umeåregionen uttryckt stora bekymmer över den försämrade service detta innebär för deras vidkommande. Här tycker jag att man får en klar reaktion från kundernas sida, vilket statsrådet efterlyste i sitt anförande. Likartade remissvar har kommit från länsstyrelsen och landstinget i Västerbotten, där man klargör att den här försämringen av transportserVICEN i övre Norrland motverkar de strävanden som görs regionalt och från statens sida för att lokalisera nya företag i Norrland. Här rör det sig också om ett försök att skapa gynnsammare förhållanden för de företag som redan finns där.

Jag sade inledningsvis att man måste pruta på koncentrationstänkan-
det när man skall bedöma behovet av samhällsservice i våra norrländska
bygder, men det är också viktigt att vi får en samordning av de
regionalpolitiska insatserna i Norrland, så att inte de insatser som görs i
positiv riktning, t. ex. genom lokaliseringpolitiken, motverkas därför att
man försämrar servicen till den enskilda människan och till företagen.
Det är min uppfattning att kontakterna mellan SJ å ena sidan samt
näringsliv, kommuner och befolkning å den andra kommer att väsentligt
försämrats i förhållande till nuläget om Umeådistrikten dras in.

Den rationaliseringsvinst som en indragning av Umeådistrikten beräk-
nas innebära är också i det här sammanhanget ytterst tvivelaktig. SJ har
transportföretag som konkurrerar om transporter. De har en personlig
service och personliga kontakter och hittills har SJ mycket väl kunnat
konkurrera på det här området, men en försämring måste, enligt min
mening, medföra att SJ löper risk att förlora en marknadsandel.

Min uppfattning är att SJ, för att nå en bättre lönsamhet för sin
verksamhet i Norrland, skall agera på ett sätt rakt motsatt det som
indragningen av Umeådistrikten innebär. Mitt recept är kort: Förbättra
last- och spårkapaciteten i Norrland, så att man kan avlasta trafiken på
landsvägarna, och satsa på en god service till resande och transportörer!

Statsrådet Norling sade om den regionala trafikplanering som skall
vara slutförd 1974, att den inte påverkade frågan om indragningen av
distriktsskontoren. Detta finner jag synnerligen underligt. Om man gör
denna indragning av distriktsskontoren nu, låser man väl förutsättningarna
för planeringsverksamheten, eftersom den skall ange vilka transport-
uppgifter som i framtiden bör åvila SJ lika väl som andra transportföre-
tag. Det bör vara naturligt att organisationen då anpassas till SJ:s
uppgifter.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av
kammarens förhandlingar.

Herr LOTHIGIUS (m):

Fru talman! Jag hade tänkt vara ganska hovsam i mitt anförande, inte
minst mot bakgrunden av att detta är en svår materia och att det parti
som jag företräder vill slå vakt om möjligheter till rationaliseringar,
nedbantningar av kostnader osv. Mot den bakgrunden vill jag gärna
redovisa varför vi från vårt parti har intagit den ställning vi gjort. Men, fru
talman, min hovsamhet kommer inte att bli vad jag tänkt mig mot
bakgrunden av kommunikationsministerns som jag tycker ganska hårda
uppträdande i denna debatt.

Eftersom jag inte haft tillfälle, fru talman, att gå upp i debatten förrän
nu, trots att jag tillhör utskottet, måste jag be om överseende om jag
överskrider tidsgränsen fem minuter.

Det sägs att man inom departementet och regeringen känner sig i viss
mån besvårad inför tanken att lida ett nederlag i denna fråga. Vi har
redan i den diskussion som förts här i kammaren märkt att det föreligger
en relativt enad opinion, bakom vilken också står en rad socialdemo-

krater. Jag tycker egentligen inte att det är så märkvärdigt.

Låt mig först säga att SJ varje månad och varje år rationaliserar och skall göra det för att skapa bästa möjliga förutsättningar för sin verksamhet. Men jag vill fråga kommunikationsministern, om det nu aktuella rationaliseringsförslaget verkligen hade behövt framläggas för riksdagen på det sätt som skett. Hade inte SJ och departementet mandat att arbeta på ett annat sätt?

När andra frågor än antalet SJ-distrikt skall avgöras här i riksdagen undrar jag om detta är dikterat av demokratiska hänsyn eller om det var en viss osäkerhet från departementet om vilket gensvar man skulle få som gjorde att man var beredd att låta riksdagen avgöra frågan. Är den senare tolkningen riktig tycker jag att departementschefen har gjort rätt. Då behöver departementschefen inte känna det som ett nederlag om han förlorar denna votering.

Var det inte också meningen att detta förslag egentligen skulle läggas fram något senare, under 1972? Hade det inte varit lämpligare att lägga fram det exempelvis på hösten 1972 när man har bättre klarhet i kommunernas och länens trafikpolitiska uppläggning och kunde samarbeta med dem på ett naturligare sätt? Kommunerna hade då kommit betydligt längre i sina bedömningar och planera, och det skulle varit utomordentligt betydelsefullt.

Tyvärr är det ju så att 75 procent av driftkostnaderna utgörs av personalkostnader. Därför går nästan varje form av rationalisering på ett eller annat sätt ut över de anställda. Så har det under de senaste åren varit nästan hela tiden. Många människor har fått byta jobb och man har fått göra täta personalomflyttningar.

Det dröjde inte så länge förrän utskottet uppvaktades av länsrepresentanter, kommunrepresentanter och anställda när vi tog oss an denna fråga. Som huvudargument anförde man att utredningen var för bristfällig, att SJ:s förslag byggde för litet på fakta. Denna uppfattning har också utsagts och diskuterats alldeles tillräckligt i de remissyttranden som avgivits av statskontoret, kommerskollegium m. fl. instanser.

Även om, fru talman, många har uttalat sig positivt om en rationalisering – det har vi ju gjort allihop – är man skeptisk mot detta förslag. Det gäller såväl riksdagskolleger som människor ute i bygderna.

Jag skall villigt erkänna, herr kommunikationsminister, att jag vid första behandlingen av detta ärende sade mig själv att det här är O.K. Det verkar riktigt att spara och rationalisera genom denna organisationsform.

Men vad innebär då detta? Det börjar man undra sedan man har fått ta emot den långa raden av uppvaktningar, läst pressen osv. Jag vill tala om för kommunikationsministern att när jag gick till min grupp för att diskutera det här förslaget så uttryckte man farhågan: Kommer SJ därigenom att försämra sin service? Kommer det att bli följden av detta förslag? Allmänhetens och i stor utsträckning även mina kollegers intryck är alltså att SJ:s service är dålig. Då dessa rationaliseringsförslag framlägges blir det spontana reaktioner i den riktningen att nu vill SJ ytterligare försämra sin service. Det är allvarligt att ett affärsdrivande verk har kommit i den situationen att nästan varje förslag som man lägger fram i rationaliseringssyfte bemöts med misstänksamhet från allmän-

hetens sida.

SJ har inte råd att tära på sitt förtroendekapital så som SJ gjort. Det förtroendekapitalet är för dåligt, herr kommunikationsminister, eftersom reaktionen omedelbart blivit denna. Skall det bli så varje gång att sunda, sparsamma människor i princip får det intrycket att när SJ rationaliserar blir resultatet en dålig service? Nu kanske kommunikationsministern säger att herr Lothigius hjälper ju till genom sin kritik i riksdagen. Men kritikens bakgrund finns i remissinstanserna och i den intensiva pressdebatt som ägt rum.

Kommunikationsministern tycker att det inte finns någon gräns för de argument som läggs fram i denna fråga och säger: Ni kräver rationaliseringar i olika sammanhang, men i detta fall gör ni det inte. Efter en debatt som denna kan man inte tro, allra minst när det gäller moderata samlingspartiet, att det är rationaliseringar ni önskar i fortsättningen, tro på er vilja att spara osv.

Fru talman! Svenska staten lägger ner miljarder varje år på utbyggnad av statliga verk i detta samhälle, och när vi kritiserar det säger man från regeringens sida: Ni vill inte tillräckligt framhålla service. Men nu när vi är misstänksamma mot att genomföra denna form av rationalisering och anser att utredningarna inte är fullt i sin ordning, då skulle det vara felaktigt från vår sida att säga att vi kräver en god service och att vi måste veta att sådan god service förefinnes innan dessa rationaliseringar görs.

Herr kommunikationsministern återopade representanter i styrelsen, vilka företrädde cellulosaindustrin. Men mina småföretagare i Småland och på andra ställen som har att leverera virke till olika delar av vårt land, skall de ge sig upp till en central instans med mössan i hand, när de är vana vid att på den lokala orten få diskutera med distriktsorganisationen om sina problem? Detta blir resultatet. Det är alltså inte givet att denna nya service från deras utgångspunkt ses som särskilt fördelaktig.

Då säger kommunikationsministern: Vem skall betala detta? Det blir ju kunden som skall betala detta. Jag trodde att vi var relativt ense i denna kammare om att vi måste för svenska folkets järnvägs skull tillskjuta ett visst belopp för att klara vissa serviceåtgärder, och det tror jag vi i moderata samlingspartiet är beredda att göra också i fortsättningen. Vi vill alltså inte lokalisera bort en rad av våra järnvägar utan att vi har en väl underbyggd motivering.

Herr kommunikationsministern återopade min gode vän Bo Turesson (m), sittande i SJ:s styrelse, såsom en hyvens man och den som nu efter några år kunnat tränga in i dessa ärenden. När det nu alltså i SJ:s styrelse finns en politisk representant för denna riksdag och han menar att han försökt se frågan ur sakliga synpunkter – det hoppas jag att vi alla försökt göra – skulle jag vilja säga till honom, att om allmänheten anser att servicen ute i bygderna är dålig, då är det som jag också funnit det en i allra högsta grad saklig synpunkt. Är det någon som vågar säga att den synpunkten är osaklig? Det hör i allra högsta grad till saken när reaktionen har blivit som den blivit i hela vårt land inför SJ:s sätt att hantera de här frågorna på olika håll. Men tar man allmänhetens synpunkt i betraktande är man alltså inte helt saklig.

Det finns ingenting som är så uselt som en opposition som håller ihop,

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

och det värsta är att denna opposition håller ihop med en hel del socialdemokrater som ser problemen från liknande synpunkter.

Sedan sade kommunikationsministern att vi har möjligheter att rationalisera bort en hel del människor, kanske tiotusentals, på det ena planet, medan man alltså på ett annat slåss för ett visst antal som har andra, högre befattningar i SJ. Men situationen är ju den att SJ och departementet själva bestämmer i det ena fallet och att man i det andra har gått till riksdagen. Det är inte säkert att vi, om man i varje sammanhang hade gått till riksdagen i dessa andra frågor, hade accepterat dessa lösningar; i varje fall kanske det blivit långa debatter.

Fru talman! Detta tog längre tid än jag planerat, men jag ville — utan att gå in på den rad andra skäl som redan har tagits upp här — tala om varför moderata samlingspartiet stöder utskottets hemställan så som vi gör. Det är alltså mot bakgrund av att vi inte är säkra på att vi skulle få den fullgoda service som vi önskar, som vi vill ha ytterligare, ordentliga undersökningar på området innan man vidtager några åtgärder.

I detta anförande instämde herr Komstedt (m).

Herr TURESSON (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag har litet svårt att förstå min vän Lothigius' resonemang. Min situation i detta ärende är att jag för ett och ett halvt år sedan som ledamot av statens järnvägars styrelse hade att ta ställning till ett där framlagt omorganisationsförslag. Jag bedömde det ur sakliga synpunkter och, som jag såg det, på ett riktigt sätt. Jag hade ingen som helst anledning att lägga några andra synpunkter på detta ärende än sakliga, när frågan behandlades i statens järnvägars styrelse.

Nu ifrågasätter herr Lothigius sakligheten i min bedömning av ärendet och säger att den synpunkt man skall lägga på detta sammanhänger med och är avhängig av den reaktion som förslaget har mött sedan det blev offentligt under detta år. Jag kan inte se att den reaktionen på något sätt kan eller bör påverka bedömningen av huruvida mina skäl har varit sakliga eller inte. När vi tog ställning till förslaget för ett och ett halvt år sedan visste vi inte alls någonting om reaktionen. De skäl som vi då lade till grund för bedömningen har inte på något sätt ändrats eller kunnat ändras eller bort ändras av reaktionen på förslaget. Sakliga är det precis lika motiverat att kalla de skälen i dag som det var för ett och ett halvt år sedan. Och mitt framträdande här i dag är naturligtvis dikterat av att jag inte skulle kunna ha respekt för mig själv, av att jag skulle förlora mitt ansikte, om jag nu intog en annan ståndpunkt än jag gjorde för ett och ett halvt år sedan. Det vore en helt orimlig situation som jag i så fall skulle försätta mig i. Men jag har inte haft någon som helst svårighet att stå fast vid min ståndpunkt för ett och ett halvt år sedan, eftersom den var grundad på sakliga skäl.

Herr Lothigius och kammarens ledamöter i övrigt måste förstå att man fungerar på det här sättet, om man anstränger sig att se sakligt och ärligt på en frågas behandling. Mitt uppträdande i dag har varit dikterat av en vilja att fortsätta att se frågan ur sakliga, reella synpunkter. Jag vill inte alls ingå i någon polemik med utskottets företrädare, utan jag har bara

velat motivera mitt ställningstagande till förmån för reservationen, och därvidlag har jag återoplat de sakliga skälen och inga andra.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Fru talman! Den här repliken till herr Lothigius skall inte alls bli lång. Jag tyckte mig i hans inlägg spåra någonting av, skall vi kalla det en viss osäkerhet inför den här frågans avgörande. Om min bedömning är riktig tycker jag att det finns anledning att respektera herr Lothigius' försiktighet; då är det inte fråga om en osäkerhet i vanlig bemärkelse utan om ett realistiskt, försiktigt konstaterande av vilken svår materia det här egentligen är.

Herr Lothigius noterade inledningsvis att regeringen tydligen — enligt hans uppfattning — var besvårad av att få lida ett nederlag i den här frågan. Jag skall gärna säga att vi i och för sig inte är förskräckta för nederlaget som sådant. Ett minoritetsparti i riksdagen får naturligtvis av och till finna sig i att lida ett voteringsnederlag. Nej, i den mån jag skulle kunna sägas vara besvårad, skulle det givetvis vara utifrån en helt annan utgångspunkt, nämligen att ett nederlag för regeringsförslaget har betydligt allvarigare aspekter än regeringens och socialdemokraternas prestige. Men jag skall inte på nytt ta upp alla de allvarliga aspekter som ett nederlag för utskottsminoritetens förslag skulle innebära; den saken har vi talat om nu i flera timmar.

Herr Lothigius aktualiserade också, om jag fattade honom rätt, följande problem: Borde den här frågan över huvud taget ha hamnat här i riksdagen? Herr Lothigius sade det inte rätt ut, men man kunde söka sig fram till att det skulle ha kunnat tänkas vara en fråga som hade kunnat klaras utanför riksdagen.

Jag tror inte att herr Lothigius har rätt, allra minst efter den debatt om statlig företagsamhet som fördes i det här huset i går, timma ut och timma in. Då diskuterades verkligen — under längre tid än vi har använt hittills i den här debatten — frågan om regeringens sätt att inte inför svenska folkets valda representanter redovisa sitt fögderi när det gäller statlig företagsamhet. Jag menar nog, herr Lothigius, att om regeringen skulle ha underlåtit att föra det här ärendet till riksdagen för avgörande, så hade det inte dröjt så väldigt länge förrän det hade ställts frågor även om detta: Varför har inte riksdagen fått uttala sig och besluta? Jag stöder mig då som sagt helt på den diskussion som bl. a. fördes i går. En alldeles speciell anledning att tro detta är att exakt samma typ av fråga 1963 avgjordes av riksdagen. Det skulle därför ha varit ännu mer besvärande för regeringen att förklara varför man inte nu i samma typ av fråga skulle låta riksdagen besluta.

Sedan gäller frågan om det här förslaget kommer att förbättra eller försämra servicen vid SJ. Naturligtvis skulle det vara regeringen främmande att lägga ett förslag som man kunde misstänka skulle försämra servicen. Jag tycker att det räcker med att också därvidlag gå tillbaka till vad som hände i samma ärendetyp 1963, gå tillbaka och se efter hur utvecklingen har varit efter det beslutet: Har servicen blivit sämre eller har servicen blivit bättre? Naturligtvis har den blivit bättre. Om ett företag som SJ skulle stanna i växten så att säga, samtidigt som samhället

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

förändras dag ut och dag in, skulle det naturligtvis på mycket kort tid tappa allt av sin identitet och inte kunna göra det som man väntar av det.

Jag tror att herr Lothigius med det inlägg han har gjort här har gjort sig till tolk för den i viss mån berättigade osäkerhet som är till finnandes beträffande vad som skall hända, om det blir ett nej till propositionen. Om min bedömning i den delen är riktig - och jag tror det -- så finns det naturligtvis all anledning att på nytt hävda den ståndpunkt som jag har gett till känna flera gånger tidigare i kväll, nämligen att det här är ett viktigt avgörande, inte bara för företaget SJ, inte bara för riksdagens ledamöter, utan det är ett viktigt beslut både i dag och för framtiden när det gäller transportfrågorna i största allmänhet i det här landet och när det gäller statens järnvägars verksamhet i synnerhet.

Jag är inte den som brukar ta till alltför stora och yviga liknelser och jämförelser, men efter att själv under ett långt antal år ha upplevt järnvägstjänsten så att säga inifrån, som järnvägsman, och under många år ha levt med i den fackliga verksamheten inom järnvägsområdet tror jag mig ändå kunna göra ett stillsamt konstaterande. Vad jag har upplevt under de åren -- som alltså går tillbaka ända till mitten av 1940-talet -- i den fackliga verksamheten har visat mig att det finns en positiv vilja hos SJ-företaget och de anställda att följa med i tiden. Är ut och år in har denna positiva inställning funnits. Det är därför som jag på nytt bara vill göra samma konstaterande som jag gjorde när jag avslutade replikinläggen för en stund sedan, nämligen att om man skall tänka sig ett transportföretag, statens järnvägar, rationellt och välskött både för kunder och för anställda kan man inte, som utskottsmajoriteten här tänker sig, göra ett avbrott i en normal handläggning, i en normal följd av rationaliseringar i ett företag. Gör man det missar man långsiktigt mera än man möjligen vinner för tillfället.

Herr LOTHIGIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag är ledsn över att jag behöver ta kammarens tid i anspråk; det här replikskiftet kunde ha klarats av, om jag hade fått tillfälle att komma upp tidigare i debatten i den här frågan som utskottets talesman.

Jag skulle bara först till min vän Bo Turesson vilja säga att jag har aldrig ifrågasatt hans saklighet. Jag känner honom sedan många herrans år och vet vilket jobb han har gjort här i riksdagen och i andra sammanhang. Men vad jag säger är att vi får inte frångämma det argumentet saklighet, att den svenska allmänheten inte ser på SJ såsom det serviceföretag man hade hoppats på. Det är mot den bakgrunden man också är skeptisk mot de rationaliseringsförslag som framförs, om man inte är säker på att det finns ett ordentligt klart underlag bakom förslagen.

Ni har, herr kommunikationsminister, alldeles rätt i att det har funnits en viss osäkerhet hos mig i betraktandet av den här frågan. Jag kan säga att det blev en chock för mig när jag förde fram frågan och fick höra reaktionen ute i bygderna och i min egen krets, där jag alltså fick erfara det bristande gensvaret från allmänheten för denna form av rationaliseringar. Då sade jag mig att det måste vara fel någonstans. Kommunikationsministern kan ju inte säga att det är fel på allmänheten -- det är

varken riktigt eller politiskt möjligt att säga. Om allmänheten anser att SJ inte är svenska folkets järnväg utan i viss mån misstror arbetsformerna där, så är det beklämmande. Då är det också svårt, herr kommunikationsminister, att föra fram i och för sig vettiga och riktiga rationaliseringar – det möter motstånd.

Det är inte minst mot denna bakgrund som vi har gjort vårt ställningstagande. Vi vill för att säkra allmänhetens förtroende för SJ skicka förslaget tillbaka för en ordentlig genomgång, innan ett beslut fattas.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Fru talman! Till det sista som herr Lothigius sade gör jag bara den kommentaren, att självfallet är det vår skyldighet, var vi än är placerade, att lyssna till vad herr Lothigius kallar för allmänheten. Men det är ju en gång för alla så i vårt samhälle, att om det skall kunna finnas någon utsikt till att få fram, att tolka och att följa opinioner, så måste vi arbeta med ett visst mönster hela tiden, och det mönstret utbildar vi genom att skaffa oss remissinstanser på olika ställen. Och jag kan försäkra att – det vet för resten herr Lothigius, övriga kammarledamöter och alla andra också – att den här frågan har varit remitterad till alla de instanser som kan sägas i sista hand representera vad herr Lothigius kallar för allmänheten. Ingenting har undanhållits någon.

Jag hoppas alltså att herr Lothigius och jag kan vara överens i den delen, att om man remitterar ett utredningsförslag till alla de remissinstanser som på något vis kan tänkas ha någonting att säga, då har man gått så nära allmänheten som man över huvud taget kan göra. Det är så vi har agerat i den här frågan, och herr Lothigius har heller inte sagt att det inte varit en fullödlig remissbehandling.

Herr FAGERLUND (s):

Fru talman! Efter den långa debatt som här förts är det ganska svårt att anföra några nya synpunkter, särskilt som både herr Nygren och herr Carlstein redan har redogjort för synpunkterna i den motion som jag står för. När jag nu ändå kommer att säga några ord – jag skall försöka att hålla den för mitt anförande antecknade tiden och kanske t. o. m. förkorta den något – gör jag det av två orsaker. Den första är att jag vill försöka förklara hur vi ser på dessa frågor i den bygd som jag kommer ifrån. Den andra är att jag var ganska hårt engagerad i den stora utlokaliseringsdebatt som fördes här i riksdagen i våras, då vi den 26 maj beslöt om utlokalisering av vissa statliga företag och verk. Den gången tog vi inte ställning till verken enbart utifrån företagsekonomiska synpunkter. Om vi hade gjort det är jag säker på att vi hade kommit till helt andra resultat.

I nämnda debatt togs också upp en annan typ av utlokalisering från exempelvis Stockholm, nämligen den att vi skulle flytta ut vissa delar av verken och låta andra vara kvar. Detta mötte stark kritik från såväl remissinstanser som från utskottet, som i likhet med ERU slog fast att en sådan åtgärd skulle leda till regional obalans, eftersom man då fick toppbefattningarna samlade på ett ställe och de lägre befattningarna ute i

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

landet. Även i den proposition det här gäller föreslås att vi skall flytta ledningsfunktionerna till storstadsområdena, även om det nu inte gäller Stockholm utan Malmö och Göteborg.

I samband med den utlokaliseringsdebatt som jag här talar om togs också problemen i sydöstra Sverige upp, och inrikesutskottet skrev då följande: "Beträffande sydöstra Sverige vill utskottet framhålla att mycket talar för att möjligheterna till omlokalisering av statlig verksamhet till denna region särskilt prövas." Jag vill här fästa uppmärksamheten på att både utskottet och riksdagen den gången förklarade att man skall pröva en utflyttning till, inte från, denna region. Det är faktiskt också vad man gör den här gången. Departementschefen säger att vid en kommande utlokalisering där distriktsorganisationer föreslås indragna skall utlokaliseringen bli föremål för delegationens övervägande, och reservanternas understryker angelägenheten av att så sker. Vi som bor i berörda bygder är naturligtvis tacksamma för det. Men det är i alla fall bättre med en fågel i handen än med tio i skogen, och jag är övertygad om att det hade varit lättare att klara av problemen om man hade avvaktat till dess det förslag om utlokalisering som vi väntar på hade förelegat, så att vi hade kunnat se att vad departementschefen sagt verkligen hade beaktats.

Den region som jag representerar – jag talar då om hela sydöstra Sverige – brottas med mycket stora problem. Om man har en karta där orter med över 50 000 invånare är markerade, så skall man finna att det inte finns några sådana orter i vare sig Kristianstads, Blekinge, Kalmar eller Kronobergs län. Men det är just på dessa stora orter man har en spontan tillväxt. Dessutom skall man vid bedömningen också ta hänsyn till att många av de människor som bor i denna region arbetar inom två industrier, glas och trä, som i dag har stora problem. Ordföranden i Svenska träindustriarbetareförbundet har sålunda sagt, att antalet företag inom denna industri behöver skäras ned mycket hårt. Då blir man betänksam, när man läser statskontorets yttrande, som jag tar mig friheten citera så som det är återgivet på s. 5 i trafikutskottets betänkande:

"Statskontoret finner det inte osannolikt att en distriktindragning kan få en betydande regionalpolitisk effekt dels genom att antalet arbetstillfällen minskar, dels genom att den allmänna transportservicen minskar – något som beaktas av företagen vid nylokalisering. En ny regionindelning för SJ:s organisation bör således enligt ämbetsverket föregås av en närmare utredning om de lokaliseringspolitiska aspekterna av olika organisationsalternativ, så att statsmakterna i sista hand kan göra en rimlig avvägning mellan företagsekonomiska effektivitetskrav och regionalpolitiska strävanden." – Det är statskontoret som gör den bedömningen.

Jag har full förståelse för SJ som anlägger företagsekonomiska synpunkter, men mot bakgrund av vad som hände i våras har vi här i riksdagen att också göra samhällsekonomiska och regionalpolitiska bedömningar.

Jag är inte motståndare till att SJ rationaliserar på den högre tjänstemannanivån. Har man inte gjort det i tillräcklig utsträckning utan

följt minsta motståndets lag och tagit bort en banarbetare här och en där, så att man i dag står med en för smal bas och en för stor överbyggnad, så är det inte de som har en annan uppfattning i den frågan som skall anklagas för det; den kritiken måste til syvende og sidst den centrala SJ-ledningen ta på sig. Och nog måste det finnas andra sätt att lösa rationaliseringsproblemen än genom att enbart dra in distriktsorganisationerna på vissa orter. Om SJ behöver ett ökat stöd från samhället, så måste vi i riksdagen ta på oss det ansvaret, om det ur hela samhälls-ekonomins synpunkt är försvarbart och regionalpolitiskt riktigt.

Varken utskottsmajoriteten eller reservanterna har tagit upp kravet i motionen 1551, som — det har herr Nygren redan sagt — hemställer om uppskov med indragningen av en del distrikt. Även om det av utskottsbetänkandet kan utläsas att man vill gå längre i rationalisering än vad detta förslag innebär, måste jag för min del stödja utskottet i detta sammanhang.

I detta anförande instämde herr Nilsson i Växjö (s).

Herr RYDÉN (fp):

Fru talman! Det är en viktig fråga vi nu behandlar, sade statsrådet i ett av sina senaste inlägg. Säkert är den det. Det är väl kanske just därför som den utlöste en mycket lång och livlig debatt här i kammaren under eftermiddagen och kvällen men kanske i ännu högre grad ute i landet, inte minst bland SJ:s egen personal, som bl. a. genom uppvaktningar hos olika myndigheter givit uttryck för sitt missnöje med förslagets utformning. Även departementet har tydligen känt en viss osäkerhet inför SJ:s förslag, eftersom man dröjt med framläggandet av denna proposition till höstriksdagen — den var ursprungligen aviserad redan till värriksdagen, men av någon anledning uppsköts detta beslut.

För att ingen missuppfattning skall råda vill jag säga — detta har vi motionärer också klart angivit i vår motion, nr 1545, som också tillstyrkts av utskottsmajoriteten — att vi inte motsätter oss att rationaliseringar företas inom SJ. Men vi kan inte instämma i det förslag till omorganisation som departementet nu lagt på riksdagens bord. Det har grundats på en utredning som verkstälts av en särskild organisationsgrupp inom SJ, och mot denna utredning har flera av remissinstanserna framfört åtskillig kritik.

Det finns givetvis, som statsrådet Norling mycket riktigt också framhöll, remissinstanser som varit positiva. Men enligt min mening är det svårt att bilda sig en uppfattning om i vilken omfattning man kommer att uppnå den av departementet beräknade rationaliseringsvinsten, uppgående till ca 25 miljoner kronor, som det angetts. Därav skulle 10 miljoner kronor vara en vinst som uppnåtts genom den nu föreslagna bortrationaliseringen av tre distriktskontor. Särskilt svårt är det att säga på vilka områden dessa besparingar skall göras, eftersom det saknas en ekonomisk detaljredovisning i det nu framlagda förslaget. Det råder, som jag tidigare nämnt, mycket delade meningar om förslaget till distriktsindelning, och nedbantningen av antalet distriktskontor från nuvarande elva till just åtta kanske vid närmare eftertanke och

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

undersökningar icke visar sig vara riktig för att ge SJ ur företagsekonomiska synpunkter den största rationaliseringsvinsten. Därför bör detta, som vi motionärer — och även utskottsmajoriteten — föreslår bli föremål för ytterligare utredningar.

Sedan vill jag, fru talman, ge några lokaliseringspolitiska synpunkter. Både regering och riksdag har uttalat som sin målsättning att man bör söka dämpa storstadsområdenas tillväxt. Detta har man visat i handling när man från Stockholmsområdet nu flyttar ut statliga ämbetsverk. När det gäller omorganisationen av SJ gör man tvärtom, i varje fall beträffande distriktskontoret i Växjö, som man nu ämnar flytta till en redan överhettad storstadsregion, nämligen Malmö.

Jag behöver icke närmare gå in på detaljerna vad det gäller Växjökontoret, eftersom herr Gustavsson i Alvesta i sitt tidigare anförande utförligt har redovisat dessa. Men det tjänar säkert ett syfte att ytterligare understryka vikten av att Växjökontoret bör behållas ur regionalpolitiska synpunkter och för näringslivets utveckling i sydostregionen. Flyttas det nuvarande distriktskontoret från Växjö kommer sydostregionen med Växjö som centralort att vara och förbli en vit fläck på SJ:s karta över placerade distriktskontor, eftersom de nya orterna som berör vår region föreslås bli storstäderna Malmö och Norrköping. Avståndet mellan dessa båda städer är närmare 50 mil, och eftersom Växjö ligger nästan exakt mitt emellan dessa båda städer vore det icke enbart ur geografisk synpunkt naturligt att Växjö fick behålla sitt kontor. Om Malmö och Norrköping skulle bli de nya huvudorterna finge de största städerna i Blekinge, Kalmar, Jönköpings och Kronobergs län i medeltal 22 mil till sin huvudort. Ett betydligt bättre alternativ vore att bilda ett distrikt av de fyra nämnda länen med nuvarande huvudort, Växjö. Då skulle motsvarande avstånd minskas till ca 10 mil. Inom denna räjong med 10 mils avstånd från Växjö bor det i dag 900 000 människor, som skulle bilda ett naturligt underlag — vilket man också gett uttryck för i propositionen — för ett bärkraftigt distrikt.

Med detta vill jag till slut, fru talman, instämma i vad utskottsmajoriteten har framfört, nämligen att ytterligare utredning bör ske — och då i samråd med representanter bl. a. för näringslivet och vederbörande personalorganisationer samt under medverkan från personer med erfarenhet från regionalpolitiska bedömningar.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru HÖRNLUND (s):

Fru talman! Redan vid remissdebatten hösten 1970 tog jag upp förslaget om en ändring av SJ:s regionala organisation och den signalerade indragningen av drift- och bandistrikten i Borås. Detta skedde i samband med att jag tog upp några frågor om den problematik som det ensidiga näringslivet innebär i en så befolkningsrik region som Boråsregionen är.

Jag pekade på de uppenbara risker det innebär att den industrigren som är helt dominerande i regionen enligt TEKO-utredningen kanske kommer att minskas med 20 000 personer inom en tioårsperiod. Jag underströk också utredningens uppfattning att vi behöver annan industri men kanske framför allt förvaltningstjänster och utbildningsanstalter, om

vi skall klara framtiden och även kunna benytta oss av de stora investeringar som har nedlagts inte minst inom Borås kommun.

I det sammanhanget ifrågasatte jag om det inte är nödvändigt framdeles att den ena handen vet vad den andra gör. Jag pekade på att i propositionen 75 år 1970 hade uttalats, att expansionen i Stockholms-, Göteborgs- och Malmöområdena borde dämpas, vilket bl. a. skulle kunna ske genom utflyttning av verksamheter från dessa områden. Vidare påpekade jag, att SJ tycks driva en egen lokaliseringspolitik, eftersom man var i färd med att vilja centralisera till överhettade storstadsregioner. Och jag frågade om det kan anses rimligt att flytta en verksamhet med ett hundratal anställda från Borås till Göteborg samtidigt som en statlig utredning pläderat för en utlokalisering av viss verksamhet från Göteborgsområdet till Borås.

Jag hade givetvis hoppats på att regeringen skulle lägga regionalpolitiska synpunkter på det förslag som kom från SJ, detta inte minst på grund av att vi sedermera behandlat frågan om den första utlokaliseringsetappen av statliga verk och myndigheter, att vi behandlat frågan om lokaliseringssamråd och att vi kommit betydligt längre när det gäller de regionala frågorna genom de program, som har upprättats av länsstyrelserna och som för närvarande håller på att överarbetas och skall komma som förslag på riksdagens bord inom kort.

Jag hade också en förhoppning om att det var på grund av remissvaren som man inte framlade någon proposition vid vårriksdagen 1971 och att man hade påverkats av de remissyttranden som hade kommit, bl. a. från de kommuner som skulle drabbas genom att de förlorade drift- och bandistrikten.

När jag sedermera tog del av propositionsförteckningen vid höstriksdagens början och fann att frågan om SJ:s omorganisation inte fanns upptagen, hoppades jag givetvis, att kommunikationsministern efter alla de uppvaktningar som hade förekommit hade funnit att det utan tvivel fanns goda möjligheter att skjuta på hela frågan och göra kompletterande utredningar, där även de regionalpolitiska frågeställningarna kunde beaktas.

En annan tänkbar orsak till ett uppskov kunde också återopas, nämligen att kommunikationsdepartementet uppdragit åt länsstyrelserna att utföra en regional trafikplanering, som skall vara färdig före den 1 oktober 1974.

Men tyvärr, i dag ligger förslaget på bordet, och jag måste fortfarande fråga, om det inte är hög tid att den ena handen vet vad den andra gör, liksom jag gjorde i remissdebatten 1970.

Vi kommer så småningom att till Borås få ett statligt företag, nämligen provningsanstalten med ca 140 anställda. Samtidigt håller vi på att förlora SJ:s distriktsorganisation med ca 90 tjänster. I detta sammanhang frågar jag mig onekligen: Är det lokstationen som kommer att dras in i nästa omgång? Också många bland SJ-personalen i Borås frågar sig detta och menar att det här är bara en början.

Det har talats om att vi skulle vara benägna att rationalisera endast när det drabbar vissa personalgrupper. Detta skulle jag vilja bemöta med att vi har försökt så långt det har gått att slå vakt om våra bandelar och våra

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

turlistor och att ha kvar stationer med bemanning i de fall detta över huvud taget varit möjligt.

Om man skall lägga lokaliseringsspolitiska aspekter på trafikfrågorna – vilket jag tycker det är helt naturligt att göra -- måste jag slå fast att vi i Boråsregionen är intresserade av att bibehålla så mycket som möjligt av servicen men också av tjänstesektorn. Vårt stora problem är nämligen att vi inte har en tjänstesektor som står någorlunda i proportion till vad övriga regioner och regioncentra med jämförbara befolkningstal är begåvade med. Detta medför bl. a. att våra ungdomskullar flyttar ut, så att vi har fått en negativ befolkningsutveckling med en starkt ökad utflyttning. Det är således inga högavlönade som vi slår vakt om, även om detta i och för sig skulle kunna anses helt berättigat, mot bakgrund av att vi har en typisk låglönenäring som huvudsaklig försörjningsbas och att var och en naturligtvis måste sträva efter att hålla ett någorlunda godtagbart skatteunderlag. Vidare är det i hög grad överdrivet att tala om höga tjänster i detta fall. Om vi tar driftdistrikten i Borås som exempel, finner vi att det rör sig om elva cheftjänster och ett mellanskikt av tekniker men också om ett stort antal relativt lågavlönade, varav ca 30, eller inte mindre än en tredjedel av samtliga, är organiserade i Statsanställdas förbund.

Det är således en falsk bild man kommer med när man talar om att det här gäller att börja rationaliseringen i toppen. Man får nog i stället börja vid den centrala administrationen, om rationaliseringen skall ge ett resultat i den riktningen.

Det har talats om stora rationaliseringsvinster här, och i propositionen beräknas att distriktsorganisationen skall medföra att kostnaderna kommer att gå ned med 10 miljoner kronor per år. Det görs dock ett viktigt förbehåll, i vilket man konstaterar att personalminskningen uppnås först i anslutning till en successiv naturlig avgång, vilket medför att effekterna i kostnadshänseende i sin helhet uppnås först på viss sikt. Om man utgår från att ingen tjänsteman skall avskedas, utan att det i stället är fråga om omplaceringar, måste man konstatera att vinsten då kommer fram först när en femtedel av samtliga tjänstemän i distriktet har lämnat sin tjänst, vilket torde vara en sak på mycket lång sikt. SJ har i förslaget framhållit att man har försökt bedöma vilken organisation SJ bör ha för att fungera effektivt fem à tio år framåt i tiden. Jag måste nog konstatera att om det bara rör sig om fem år framåt i tiden, är den bedömning man har åstadkommit mycket kortsiktig, i synnerhet som det kommer att ha gått två år sedan förslaget framlades innan det träder i kraft -- om propositionen skulle komma att bifallas. Detta understryker väl ändå vad herr Carlstein sade om ryckigheten i SJ:s organisation. Nu har utvecklingen kanske trots allt gått så fort att det finns skäl för att ompröva hela förslaget redan i dag.

Det är också en synnerligen mager redovisning som vi har fått i denna fråga, både från SJ och i propositionen 147. Det talas i olika sammanhang om bristande balans mellan distriktet, om för litet underlag osv., men det finns inte något statistiskt material som underlag för bedömningar när det gäller bärkraften, vare sig i den nuvarande distriktsindelningen eller i den tilltänkta. Vilket distrikt har den lägsta

trafikvolymen i dag? Vilket är minst bärkraftigt ur administrativ synpunkt, i nuvarande organisation? Hur stor blir skillnaden trafikdistrikten emellan genom den föreslagna nya indelningen? Såvitt jag förstår måste det bli avsevärda skillnader även i fortsättningen, men jag kan inte bevisa detta, eftersom jag inte har något material att stödja mig på, lika litet som någon annan tycks ha det.

Det finns också en rad övriga obesvarade frågor som gör att man kan ifrågasätta förslaget även av andra skäl än lokaliseringspolitiska sådana, som dock för mig är de mest väsentliga i detta sammanhang, och jag kommer därför att stödja utskottsmajoritetens förslag.

Herr OLSSON i Sundsvall (c):

Fru talman! Jag har begärt ordet i detta ärende i egenskap av motionär, och jag lovar att fatta mig kort.

För åtskilliga orter betyder SJ:s verksamhet synnerligen mycket för sysselsättningen, och den successiva rationalisering, här i betydelsen personalinskränkningar, som skett och sker inom SJ har för sådana orter redan haft negativa konsekvenser. Om de förslag till ändrad regional organisation av SJ som föreslås i propositionen 147 genomförs skulle dessa negativa effekter ytterligare förstärkas på några orter, där SJ:s verksamhet har avgörande betydelse för sysselsättningen.

Jag har i min motion nr 1552 – liksom även herr Stadling i motionen 1553 – tagit upp frågan om SJ:s framtida verksamhet i Ånge. Ånge är just en sådan ort, för vilken SJ:s dispositioner av personal har avgörande betydelse för den framtida utvecklingen. De personalinskränkningar som redan skett har såväl länsstyrelsen som kommunen och ortsbefolkningen åsett med oro.

Av propositionen är det inte lätt att dra säkra slutsatser om SJ:s planerade verksamhet i Ånge, men remissinstanser med speciellt ansvar för länets och denna kommuns framtid har ställt sig kritiska till följderna för kommunen vid ett eventuellt genomförande av de i utredningen föreslagna ändringarna av maskintjänsten. Enligt propositionen tillstyrker departementschefen den föreslagna omorganisationen, som enligt honom synes utgöra en tillfredsställande lösning av problemen i fråga om maskintjänsten. Denna lösning torde dock efter hand medföra färre sysselsättningstillfällen vid SJ i Ånge, bl. a. genom att distriktsgränserna föreslås följa länsgränserna, vilket medför minskat underlag för Ånges verkstäder.

Jag har funnit det viktigt att aktualisera frågan på grund av SJ:s stora betydelse för orten. Av centralortens knappt 4 000 invånare är ungefär 700 anställda vid SJ. Ånge skall enligt länsprogrammet utgöra regionalt tillväxtcentrum för västra Medelpad. Kommunens befolkningstal är vikande. Svårigheterna att skapa nya sysselsättningstillfällen är stora, trots de möjligheter den statliga lokaliseringspolitiken ger, speciellt för det inre stödområdet, vilket denna kommun tillhör. Avståndet från centralorten till närmaste större tätort är 10 mil. Det är alltså synnerligen viktigt att kommunen inte ytterligare försvagas utan i stället lyckas vända befolkningsutvecklingen så att samhällsservicen där får tillräckligt underlag för att kunna bibehållas och den nybildade storkommunen långsiktigt

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

kan bestå som självständig enhet.

Vi måste samordna samhällets resurser om regionalpolitiken skall lyckas. Riksdagen ställer medel till förfogande för en aktiv lokaliseringspolitik, varigenom man hoppas kunna stimulera näringslivet till nyetableringar eller utvidgningar inom stödområdet för att därigenom skapa nya arbetstillfällen.

Men vi får i detta sammanhang inte glömma verksamheten inom statens affärsdrivande verk. Visserligen kanske det kan påvisas att dessa -- i detta fall SJ -- gör vissa inbesparingar genom indragningar på vissa orter, men om samhället i stället drabbas av större kostnader för att skapa nya bestående arbetstillfällen, som skall kompensera de affärsdrivande verkens inskränkningar, uppstår totalt ökade samhällskostnader.

Låt oss se på dessa totala samhällskostnader och låt oss se den statliga verksamheten -- inklusive SJ -- inte enbart ur ett företagsekonomiskt utan även ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Regionalpolitiken får inte fungera så att staten ger med den ena handen och tar igen med den andra. I orter med sysselsättningssvårigheter bör den statliga verksamheten inte tillåtas minska förrän man förvässat sig om hur och till vilken kostnad man kan skapa andra varaktiga arbetstillfällen.

I min motion har jag krävt dels att riksdagen skall uttala sig emot ytterligare inskränkningar i SJ:s totala verksamhet i Ånge, dels att frågan om utökning av verksamheten där bör prövas.

Fru talman! Det kan möjligen synas som om jag ägnat alltför stort intresse för en viss liten ort, när vi har att ta ställning i en fråga, som gäller hela landet. Men vi måste då erinra oss att för knappast någon annan ort som berörs av omorganisationen torde SJ:s verksamhet betyda förhållandevis så mycket som för just Ånge. Ånge domineras helt enkelt av SJ, samhället har byggts upp kring SJ:s verksamhet. SJ måste därför självklart känna ansvar för ortens fortsatta utveckling. Önskvärt vore att finna möjligheter för utökad aktivitet där utan att behöva ge avkall på de ekonomiska kraven. Med ortens ur SJ:s synpunkt centrala läge hoppas jag det skall vara möjligt.

Jag är mycket tillfredsställd med utskottets ställningstagande. I sin skrivning angående SJ:s verksamhet i Ånge anför man, att även härvidlag bör regionalpolitiska synpunkter beaktas, och dessutom erinrar man om de synpunkter som framförts i motionerna angående Ånge.

Fru talman! Det är min förhoppning att riksdagen i denna fråga skall besluta enligt utskottets hemställan. Jag utgår från att den ytterligare utredning angående SJ:s regionala organisation som blir följden härav skall ta hänsyn till SJ:s roll inom regionalpolitiken. Jag hoppas vidare att utredningen allvarligt skall pröva de i min motion framförda kraven och därigenom låta SJ:s verksamhet vara ett av samhällets olika medel för att skapa en positiv utveckling inom en kommun som hotas av en fortgående befolkningsminskning.

Herr WINBERG (m):

Fru talman! Det är naturligtvis, som en annan talare nyss sade -- jag tror det var herr Fagerlund -- svårt att i det här stadiet av överläggningen tillföra debatten något egentligt nytt. Jag skall dra konsekvenserna av det

och fatta mig kort. Herr Nordgren och jag har i motionen 1524 anfört en del synpunkter på förslaget till ändring av SJ:s regionala organisation. Synpunkterna har utmynnat i ett yrkande om avslag på propositionen 147. Yrkandet innebär inte att vi motsätter oss en ändring av SJ:s nuvarande organisation och en fortsatt rationalisering inom SJ. Tvärtom bör naturligtvis SJ liksom alla andra företag ha en så rationell och lämplig organisation som möjligt. Utvecklingen på olika områden kan givetvis medföra att SJ:s organisation från tid till annan bör överses, effektiviseras och moderniseras.

Nej, fru talman, vårt avslagsyrkande beror på stark tveksamhet om förslaget på en del viktiga punkter verkligen är det bästa. Vår tveksamhet har framför allt gällt principerna för distriktsindelningen, indragningen av Umeådistriktet och organisationen av verkstadsregionerna. Detta tillsammans med det förhållandet att en regional trafikplanering nu skall komma i gång utgör enligt vår mening starka skäl för att en ytterligare prövning bör ske innan beslut fattas om en ändrad regional organisation av SJ.

En ändring av organisationen måste naturligtvis ta hänsyn till de regionalpolitiska effekter som blir följden därav. Den aspekten kan inte anses ha varit tillräckligt beaktad i SJ:s organisationsförslag. SJ kan inom ramen för nuvarande organisation vidta rationaliseringsåtgärder och så har också skett – dag ut och dag in, för att citera vad kommunikationsministern sade nyss – och det bör ske även i fortsättningen. Också vid sådana åtgärder som vidtas internt inom SJ måste de regionalpolitiska aspekterna uppmärksammas. Jag instämmer helt i vad utskottet säger om detta och noterar med tillfredsställelse att utskottet särskilt har uppmärksammat de negativa lokaliseringpolitiska effekter som kan uppstå vid en ändrad organisation av SJ:s förvaltningar i Ångeområdet. Jag har tidigare sagt från denna talarstol – andra talare har sagt samma i dag, men det förtjänar att upprepas – nämligen att man måste väga de vinster som kan göras genom en ändrad organisation mot de insatser och kostnader som av lokaliseringpolitiska skäl kan bli nödvändiga när den ändrade organisationen medför att sysselsättningsmöjligheterna på olika orter minskar.

Får jag sedan, med hänsyn till den långt framskridna tiden, inskränka mig till att bara ta upp ytterligare en fråga, nämligen den som gäller anpassningen av distriktsgränserna till länsgränserna. I organisationsförslaget har SJ hävdat, att främst med hänsyn till behovet av samhällsplanering bör distriktsgränserna icke i fortsättningen bryta länsgränserna. Jag kan också här instämma i utskottets ställningstagande, eftersom förslaget inte förefaller att tillräckligt ha beaktat att det finns starka skäl som talar *mot* en mycket strikt indelning efter länsgränser. Det är näringsgeografiska och regionalpolitiska förhållanden och det är trafikströmmarna. Det kan finnas anledning påpeka att SJ:s regionala organisation, såvitt jag vet, aldrig har följt landsstatens indelning utan att också SJ:s tidigare indelning, före 1964, med några stora distrikt i sin tur uppdelade i mindre sektioner, i det stora hela hade skett efter trafikströmmarna och de sammanhängande linjerna.

Nu ifrågasätts en regional indelning efter andra principer. Jag vill här

nämna vad vi också påpekat i vår motion, nämligen att samtidigt som man nu vill ändra en tidigare indelning av viss regional verksamhet till att följa nu gällande gränser för länsförvaltningen, så är hela den stora frågan om vårt lands lämpligaste indelning föremål för utredning. Länsindelningsutredningen har under 1960-talet haft uppdrag i det här avseendet och lämnat förslag. I direktiven för den *nu* arbetande länsberedningen står att beredningen bl. a. skall ta upp frågan om lämpliga geografiska arbetsområden för den decentraliserade statliga förvaltningen. Det antyds vidare i direktiven att man kan tänka sig eventuellt ett differentierat regionalt mönster med samordning på olika nivåer, t. ex. i län och i länsblock eller planeringsregioner.

Det här kan innebära att om man nu anpassar SJ-regionerna efter länsgränserna, så kan det om några år bli aktuellt att åter ändra den regionala indelningen, nämligen om länsindelningen kommer att ändras. Inte minst ur personalens synpunkt bör det beaktas. Det är därför vi menar i vår motion att det också mot den här bakgrunden för närvarande finns anledning till försiktighet i strävandena att anpassa SJ:s regionala indelning så att distriktsgränser inte skall kunna bryta länsgränser.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande – under vilket herr talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar – instämde herr Nilsson i Agnäs (m).

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Trafikutskottets ordförande Sven Gustafson i Göteborg inledde sitt anförande här i dag med att säga att när det gäller SJ:s organisation är det företagsekonomiska synpunkter som står emot de regionalpolitiska och lokalpolitiska aspekterna. Detta skulle enligt utskottets ordförande inte vara någon fråga där man hade anledning att dra partipolitiska skiljelinjer. Som ett argument för detta hänvisade han till att det föreligger en motion i vilken yrkas avslag på propositionen och som undertecknats av nio socialdemokrater.

När man tittar på de motioner som väckts i anslutning till proposition 147 finner man att det bara är ett parti, nämligen vänsterpartiet kommunisterna, som har en partimotion där partiledaren återfinnes bland undertecknarna. Sedan har jag visserligen hört av enskilda ledamöter av vänsterpartiet kommunisternas riksdagsgrupp att man inte riktigt visste vad det var för en motion man väckte. Man trodde nämligen att denna rationalisering framför allt skulle gälla de lägre befattningshavarna inom verket.

Det är alltså helt klart att det bara är *ett* parti, vänsterpartiet kommunisterna, som väckt en partimotion. Från moderata samlingspartiet har väckts motioner av representanter för de orter som berörs av denna rationalisering. Från folkpartiet har väckts motioner av representanter för de orter som berörs av omorganisationen. Sak samma gäller centerpartiet och socialdemokraterna. Jag har förståelse för att politiska representanter för de orter och de regioner som berörs av denna omorganisation vill protestera och därför väcka motioner.

På ett mycket tidigt stadium vid behandlingen av dessa frågor i trafikutskottet kunde emellertid konstateras att man från borgerligt håll mycket snabbt såg möjligheten att här göra partipolitik. Det är ytterligt beklagligt att så har blivit fallet. Men med utgångspunkt i motioner som härrör från representanter i respektive partier, representanter som bor på de orter där rationaliseringen slår, har alltså de tre borgerliga partierna intagit en klar ställning mot propositionen. Det har med andra ord gått partipolitik i den här frågan, vilket jag som sagt anser vara synnerligen beklagligt.

Herr Turesson, som representerar moderata samlingspartiet och som också sitter i SJ:s styrelse, sade tidigare här i eftermiddags att den föreslagna omorganisationen är en nödvändig anpassning och påpekade att man redan i samband med det trafikpolitiska beslutet 1963 förutsatte att man om cirka tio år skulle se över den regionala organisationen, och herr Turesson ansåg att det var utomordentligt förnämligt att man inte behövde vänta i tio år utan redan efter åtta år kunde komma med ett förslag om rationell organisation.

Detta skall då ställas mot de synpunkter som herr Lothigius, en av moderata samlingspartiets representanter i trafikutskottet, har framfört här i kväll. Han konstaterade att moderata samlingspartiet verkligen vill slå vakt om rationaliseringar och kostnadsbesparingar, och nog har vi åtskilliga gånger hört, i denna kammare och i det gamla riksdagshuset, representanter för högerpartiet och för moderata samlingspartiet angripa statliga verk och myndigheter för att dessa har en för tung byråkratisk apparat. Men nu när den socialdemokratiska regeringen lägger fram en proposition, som innebär en rationalisering och en effektivisering av SJ:s organisation som berör ungefär 250 personer, visserligen på en högre inkomstnivå än de 1 200–1 500 människor som årligen rationaliseras bort inom SJ, ja, då anser man inom moderata samlingspartiet att detta är utomordentligt farligt, därför att den lokala servicen kommer att bli så dålig. Jag skulle då vilja ställa denna fråga till herr Lothigius: Är det bättre lokal service från SJ:s sida på de orter dit man har lokaliserat de här organen? Är det bättre service i Växjö än i Jönköping, är det sämre service i Karlstad, Västerås och Uppsala? Vi har alltså i dag den här organisationen utspridd på elva orter. Skulle man dra en konsekvent slutsats av denna argumentering borde vi öka antalet distrikt med åtminstone ett femtiotal, så att vi fick en god och effektiv lokal service.

Jag tror att det är precis tvärtom. För att få resurser för den lokala service och den marknadsföring som SJ i ökad utsträckning måste ägna sig åt krävs en effektiv organisation, och nu har en utredning visat att man kan göra den här rationaliseringen. Jag tycker som sagt att det är ytterst beklagligt att det har gått partipolitik i den här frågan, och man blir också ytterligt förvånad när man här i kammaren hör en ordinarie ledamot i trafikutskottet som herr Persson i Heden säga att 250 personer kommer att avskedas den 1 juli 1972. SJ har aldrig avskedat någon i samband med rationalisering. Dessa 250 personer blir inte av med sina jobb, men de får eventuellt flytta till en annan ort. De har sin försörjning tryggad.

Man räknar enligt vad SJ uttalat med att dessa åtgärder skulle innebära

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

besparingar på 20 å 25 miljoner kronor per år och under en fyraårsperiod på 90–100 miljoner kronor. Självfallet får man inte omedelbart denna vinst, eftersom SJ har en sådan personalpolitik att företaget inte friställer sina anställda. Det är ytterligt beklagligt att en centerpartirepresentant i trafikutskottet har så dåliga kunskaper om detta.

Vidare gjorde herr Persson i Heden ett påhopp på Statsanställdas förbund. Han sade att vi hade förmånen i utskottet att få lyssna på en saklig och lugn redovisning från SJ-chefen Lars Peterson, och det är alldeles riktigt. Men, sade herr Persson i Heden, före denna föredragning hörde vi andra representanter, som verkligen inte var sakliga. Och vilka representanter var det vi hade i utskottet då? Jo, de kom från Statsanställdas förbund, och de framhöll att man inom detta förbund ställde sig helt bakom det framlagda förslaget.

Sedan 1945, då det fanns ungefär 75 000 anställda inom SJ, varav 70 000 var LO-anslutna, har personalstyrkan i dag reducerats till 45 000, varav ungefär 40 000 tillhör Statsanställdas förbund. Det fanns med andra ord omedelbart efter kriget 5 000 tjänstemän, och det finns även i dag ca 5 000 tjänstemän.

Under denna period har antalet järnvägskilometer i vårt land reducerats från 17 000 till 11 500. Men vi har i stort sett samma tunga byråkratiska apparat 1971 som den som fanns omedelbart efter kriget. Varje sunt tänkande människa måste förstå att detta inte kan vara en riktig organisation. 30 000 människor har alltså rationaliserats bort, och det har kunnat ske i gott samarbete mellan Statsanställdas förbund och SJ:s ledning. Risken är dock, om riksdagen i kväll bifaller utskottsmajoritetens förslag, att man i fortsättningen kommer att få det utomordentligt besvärligt att genomföra den vardagsrationalisering som SJ givetvis även i framtiden måste bedriva.

Det är ett hån och en utmaning mot medlemmarna i Statsanställdas förbund att man anser att de lugnt och stilla skall acceptera att 1 000–1 200 av dem rationaliseras bort men att ingenting får hända i den högre befälskadern. Det är utomordentligt allvarligt, om vi råkar i den situationen, eftersom SJ då får en kostnadsutveckling som innebär att riksdagen får bevilja väsentligt mer än de 300 miljoner kronor som samhället i år måste betala till SJ för kollektivbiljetten. Det är därför jag hyser oro för att det beslut riksdagen eventuellt kommer att fatta skall få utomordentligt allvarliga samhällsekonomiska konsekvenser.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Timmen har blivit sen, och raden av talare har varit mycket lång, för att inte nämna talens längd. Jag kan emellertid inte avhålla mig från att säga några få ord om förslaget till ändrad organisation av SJ, och jag vill göra det i anslutning till en motion, nr 1545.

Det är, som åtskilliga talare här i kväll har kunnat konstatera, ett synnerligen illa underbyggt förslag som presenterats. Den ekonomiska kalkylen är enligt många uppfattning otillräckligt specificerad och motiverar definitivt inte propositionen.

Visserligen måste alla företag rationalisera – och jag vill noga understryka att det gäller både enskilda och statliga – men det bör inte

ske på bekostnad av servicen till allmänheten och näringslivet. Statliga företag utgör därvid inget undantag. SJ:s service är ju inte heller särskilt bra på många håll. De flesta önskar en förbättring härvidlag.

Rationaliseringsförslaget innebär ju bl. a. att städer som exempelvis Jönköping, Kalmar, Karlskrona, Växjö och Värnamo skulle ligga mellan 17 och 27 mil från respektive distriktshuvudort. Det är dubbelt så långt som uppskattningsvis kan anses vara acceptabelt. Jag vill här särskilt noggrant tala om vad det betyder för näringslivet i försämrade kontakter med SJ inom respektive regioner. Det är något som vi är mycket oroliga för i Sydöstsverige, där näringslivet har tillräckligt stora svårigheter att brottas med i dag men där nu servicen kommer att bli försämrad. Det är också så, herr talman, att SJ:s verksamhet i Smålandslänen och i Blekinge trots allt inte är så obetydlig. Vi skall komma ihåg att dessa län svarar för en åttondel av landets befolkning, en femtedel av SJ:s totala busstrafik, har man också räknat ut, och nästan lika stor del av stycke-godstrafiken. Därför är det inte onaturligt utan mycket lämpligt enligt vår uppfattning att ett distrikt omfattande dessa län med Växjö som huvudort etableras. Inte bara bärkraften motiverar lämpligheten utan det finns också administrativa skäl.

Jag vill i sammanhanget erinra om att t. ex. verksamhetsområdet för handelskammaren i Jönköping omfattar de ifrågavarande länen. Krafter verkar också i dag för att vi skall få ett sydostlän. Det finns alltså helt klart ett underlag för Växjö som ort för en sådan här organisation. Därför, herr talman, ber jag helt kort att få yrka bifall till trafikutskottets förslag i dess betänkande nr 27.

Herr PERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Oavsett hur utskottsmajoriteten och dess medagerande motiverar sitt avstyrkande av propositionen så tror jag att vad frågan egentligen gäller är om SJ skall få vidta de strukturella förändringar i företagets organisation som krävet på rationalitet och en sund ordning motiverar eller om den politiken skall stoppas upp med hänsyn till arbetsmarknadssituationen och intressen av klart regional karaktär.

Låt mig genast säga att jag är minst sagt förvånad över att utskottsmajoriteten kunnat handla som den gjort, dvs. tveka inför en rationalisering som självklart måste ske, om man på något sätt vill fungera i sakens och den ekonomiska och sociala utvecklingens tjänst.

Sysselsättningssvårigheterna i dag kan enligt min uppfattning inte på långt när tas till intäkt för en uppbromsning av rationaliseringsprocessen. Jag skall söka ge skäl för den ståndpunkten.

Under 1920-talets men framför allt under 1930-talets omfattande arbetslöshet som var förenad med nöd eftersom vi inte hade någon socialpolitik alls att tala om, måste LO-rörelsen, som då närmast hade att tillvarata de arbetslösas intressen, ta ställning i rationaliseringsfrågan. LO tog då klar ställning för att rationaliserings- och strukturomvandlingsprocessen skulle få ske. Ja, vi t. o. m. krävde att den skulle påskyndas, främst i fråga om exportindustrin som måste kunna hävda sig på världsmarknaden. Resonemanget var enkelt och klart – det finns bara en utväg att hävda oss mot omvärlden och vidga försörjningsunderlaget, nämligen en

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

effektivare och vidgad produktion. Alltså i en tid med massarbetslöshet av helt andra dimensioner än i dag, social oro och otrygghet och nöd, i en tid när man måste vara ytterst mån om varje arbetstillfälle, kunde LO-rörelsen fast den hade i sina led de medlemmar som då var illa utsatta, inta denna stronga ståndpunkt.

Kanske ännu intressantare är att man också kunde vinna allmänt stöd inom hela rörelsen för denna attityd. Sedan dess har det aldrig rått någon tvekan inom LO-leden på denna punkt. Tvärtom har vår linje varit att oavsett konjunkturförhållandena ständigt kräva effektivisering av näringslivet. Vi har nämligen bl. a. insett att med de väldiga ambitioner arbetarrörelsen haft och har när det gäller allmän standard, ekonomi och social utjämning osv. är denna utveckling av näringslivet inte bara bästa bundsförvanten i den omvandlingen utan också – i vart fall, om man ser i stort och i långsiktigt sammanhang – den enda förutsättningen. Vi har sålunda inom LO aldrig haft råd att tveka på denna punkt. Nu är det emellertid att märka att vi förenade den positiva inställningen till rationaliseringsprocessen med krav på samhällelig sysselsättningspolitik och ekonomisk kompensation i fall då arbete inte kunde beredas. Detta förklarar naturligtvis att vi också i tider av bristande sysselsättning kunde vinna löntagarnas gehör för omdaning av näringslivet.

Nästan överallt utom i Norden har man haft en negativ, ofta långt negativare attityd till rationaliseringar, och på många håll dras man alltfört med eftersläpningar i tänkandet som vållar respektive länder och fackföreningsrörelser betydande svårigheter och som ytterst hämmar standardutvecklingen och den sociala omvandlingen.

Jag vågar påståendet att denna LO-rörelsens hållning genom årtiondena varit en av de främsta hävstångarna för den ekonomiska och sociala utvecklingen i vårt land. Jag tvekar här inte att påstå att denna förmåga att i hårda tider ta logiska konsekvenser av de ekonomiska lagarna representerar något av det allra framsyntaste och bästa i LO-rörelsens politik vilket, det vågar jag hävda, inte vill säga så litet.

Nu har vi återigen en konjunktursvacka med viss arbetslöshet. Hur skall vi agera? Skall vi följa den traditionella politiken, nämligen låta rationaliseringsprocessen gå vidare, eller skall vi försöka öka arbetstillfällena genom att stoppa upp rationaliseringsprocessen? Svaret är givet. Vi måste fortsätta efter samma principer som hittills. Annat vore att förråda vårt folks intressen och missförstå vår uppgift som lagstiftande församling. Det är enda vägen att skapa och uppehålla tillräckligt med arbetstillfällen. Den omvända politiken ökar bara våra svårigheter.

Jag medger givetvis att man högst partiellt och ytterst kortsiktigt kan bevara vissa arbetstillfällen genom att avstå från rationaliseringen, men när riksdagen behandlar en fråga som denna, kan det inte vara en fråga om att vi för dagen skall bibehålla 250 arbetsplatser mer eller mindre i vårt land. Frågan gäller vilken attityd vi skall ha till strukturrationaliseringen i en arbetslöshetssituation. Det är den frågeställningen vi står inför.

Vad utskottsmajoriteten under allsköns motiveringar vill är att vi nu skall hindra en ytterst välmotiverad rationalisering och ekonomisk effektivisering av SJ. Men om vi gång på gång skall handla på det sättet –

ingen har sagt att det skall vara en engångsföreteelse – måste resultatet bli att vi ifrågasätter den hittillsvarande arbetslinjen, övertygar statliga myndigheter och institutioner om att det inte lönar sig att syssla med effektiviseringspolitik, i varje fall inte då sysselsättningssvårigheter föreligger. Vad det kommer att bli av ett sådant foster vågar man knappast tänka på, i vart fall om man inser vilket enormt värde som ligger i den attityd och politik vi varit bärare av hittills, tydligen i alla grupper i vårt samhälle. Ni som motsätter er propositionen har uppenbarligen inte insett hur farlig den här leken är. Vilka är det som sedan skall gå ut och övertyga människorna i vårt produktionsliv om att vi i alla väder skall driva rationaliseringsprocessen? Vem vill ta sig an ansvaret för produktionslivet, om man sätter sådana käppar i hjulet för ett riktigt tänkande, som har kostat årtionden av uppfostran och slutligen blivit en seger, en beaktelse för hela vårt folk? Och detta vill man göra i en tid när vi är rikare än annars och ingen lider nöd, därför att vi har en social omvårdnad.

Nu bör vi hålla i minnet att den attityd de borgerliga partierna har i detta speciella fall inte har sin motsvarighet när det gäller det privata näringslivet. För detta kräver man numera och i dag mindre skatter och mera kapital så att man kan rationalisera och upprusta produktionsapparaten. Samtidigt som man alltså uppehåller en dubbelattityd i frågan och driver en politik som är hämmande för det statliga företagandet, sysslar man dagligdags med att kritisera det offentliga företagandet för bristande effektivitet, tröghet och Gud vet allt. Nog är det, herr talman, rätt tråkigt att den politik vi för i hägnet av vår demokrati skall vara så infekterad av taktiska spekulationer av synnerligen kortsiktigt intresse i en fråga som har den vitalaste betydelse för vårt produktionsliv och vår allmänna attityd till det!

Jag, som i flera årtionden företrätt de mest utsatta och sämst ställda i landet, har sannerligen lärt mig inse att man inte får tänka bara i kvantitet – man måste också se till den enskilda människan. Men trots detta måste jag säga att jag häpnar inför detta negativa uppbåd för de 250 man som det här är fråga om. Enbart inom mitt fackförbund, Träindustriarbetareförbundet, torde vi varje vecka ha friställningar som överträffar det antalet och många veckor mångdubbelt detta antal. Detta sker som en fortlöpande process inom mitt förbund och inom hela den privata industrin och accepteras då utan ett ord från de borgerliga här i riksdagen. Då tiger man eller grälar på regeringen för arbetslösheten. Då slår man minsann inte näven i bordet åt företagarna och säger: Sluta med strukturrationaliseringen och behåll arbetskraften!

Inte heller har man hört något när den väldiga nedbantningen skett på arbetsidan inom SJ, som flera gånger har belysts här i kväll. Jag hoppas att det ändå inte är så att man tycker att när det gäller offentligt anställda, då skall det vara en annan politik även i det avseendet. Vi har i alltför hög grad sysslat med den politiken på andra områden, men jag trodde verkligen inte att vi skulle få uppleva den på detta underliga sätt i det här sammanhanget.

I dag – liksom på 1930-talet – har vi inte råd att eftersätta rationaliseringen inom exportindustrierna, jag betonar exportindustrier-

na. Det skulle då inte dröja länge förrän vi hade en sysselsättningsproblematik av andra och väsentligt större dimensioner än den vi har i dag. Det inser alla. Jag anser att billig solidaritet kräver att även de offentligt anställda och hemmamarknadsnäringsarna deltar i rationaliseringsprocessen, dvs. i välståndsutvecklingen, på samma sätt som exportindustrins anställda får göra. Alltför länge har vi ansett att offentligt anställda skall omhändertas på ett annat och bättre sätt än andra löntagare, som jag nyss har betonat. Det är en både felaktig och farlig politik, som vi varken har råd med eller har moraliska skäl att fortsätta. Varje försök att direkt eller på onvägar undanta det offentliga från de villkor som gäller allmänt för näringslivet är därför felaktigt.

De borgerligas tal häromdagen om "lika villkor" för alla företag skorrar verkligen högst illa, när man ser hur de agerar i dag just när det gäller att ge de statliga företagen möjlighet att arbeta precis som de privata gör.

Till dem som slåss för sysselsättning på hemorten – jag föreställer mig att det är en och annan som gör det – vill jag säga att det luktar nog litet bypolitik. Enligt min uppfattning löser vi aldrig framtidsproblemen, vare sig allmänt eller lokalt, om vi blandar ihop lokaliseringspolitiken och strukturrationaliseringsfrågorna inom vårt näringsliv.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till propositionen och reservanternas förslag.

I detta anförande instämde herrar Wiklund i Härnösand, Fredriksson, Karlsson i Malung och Henrikson (samtliga s).

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Herr talman! 1963 års trafikpolitiska beslut innehöll en målsättning som alltför ofta glöms bort. Riksdagen uttalade då att *en fullgod trafikförsörjning skulle tillförsäkras landets olika delar*.

Den regionala organisation av SJ som vi nu behandlar kan mycket väl ses tillsammans med önskvärdheten av att trafikförsörjningen i framför allt Norrland bibehållas. Det finns alla skäl att inte nu dra in t. ex. distriktskontoret i Umeå. Jag yrkar, herr talman, därför bifall till trafikutskottets hemställan i betänkandet nr 27.

Herr LINDAHL (s):

Herr talman! Först en personlig deklaration. Jag trodde till en början att den här propositionen skulle gå igenom som ett skott, att den skulle vinna en mycket bred anslutning utan skarpa, partipolitiska bindningar, detta trots att jag naturligtvis räknade med ett lokalt motstånd. Behandlingen av propositionen i trafikutskottet och i kammaren ställer enligt min mening i blytbelysning minoritetsparlamentarismens alla vanskligheter.

De närmast berörda – i Umeå, i Växjö och i Borås – motsätter sig, vilket inte är överraskande, en förändring. Att riksdagsmän bär fram motioner som tillfredsställer en lokal opinion är här som på andra områden inte heller överraskande. Motstånd mot varje förändring på det lokala planet är lätt att vinna gehör för.

Men inte kunde jag tro att trafikutskottets samtliga borgerliga ledamöter och den kommunistiske representanten skulle gå emot den här propositionen. Man kan naturligtvis göra gällande att det inte är någon stor fråga. Den föreslagna rationaliseringen berör ju bara ett par hundra personer. Jag vill inte förneka att varje förändring, stor eller liten, i det enskilda fallet kan ge anledning till oro och till bekymmer.

Man brukar ofta i riksdagen och i den allmänna debatten diskutera statens järnvägars ekonomi och lönsamhet. Trots att statens järnvägar är ett personalintensivt företag med stora fasta kostnader, skrek man i högan sky, när det nyss efter en avtalsrörelse, som gett de SJ-anställda ett hyggligt löneyft, var nödvändigt att höja taxorna. SJ bör rationalisera — hur många gånger har vi inte mött den uppfattningen i den allmänna politiska debatten? Man har sagt att inom de statliga företagen bör man försöka få debet och kredit att gå ihop. Jag har i dessa sammanhang ständigt fått erinra om den hårda rationalisering som ägt och äger rum inom SJ.

Den här utvecklingen har skett utan större gny och i stort sett i samförstånd med berörda personalorganisationer, vilket är beundransvärt. Men ingen kan förneka att man inom de fackliga organisationerna har ställts inför problem som det varit besvärligt att komma till rätta med. Där som på många andra håll i näringslivet uppstår naturligtvis personliga problem i samband med förändringar och rationaliseringar, detta oavsett om förändringen gäller enskilt näringsliv eller statlig verksamhet.

Mot denna bakgrund trodde jag och många med mig att den här propositionen skulle tas emot positivt inom alla partier. Jag trodde inte tidigare att man på borgerligt och kommunistiskt håll skulle betrakta denna rationalisering, som dessutom enligt bestämda utfästelser skulle ske med stor hänsyn till den berörda personalens önskemål, som en partipolitiskt viktig fråga och att man t. o. m. var beredd att fälla ett sådant här förslag om rationalisering. Har glädjen att kunna ge regeringen ett tjuvnyp blivit en alltför stor frestelse?

Om riksdagen säger nej till den föreslagna rationaliseringen kan vi inte blunda för vilka konsekvenser detta kan få på litet längre sikt. Man kan i likhet med tidningen *Arbetet* ställa sig frågan: Är den fortsatta rationaliseringen vid SJ i fara? Det hade från saklig synpunkt varit bra, om vi hade sluppit en partipolitisk strid i denna fråga. Vi kan bli handlingsförlamade om vi i fortsättningen skall falla undan för olika lokala opinioner. Det är på sitt sätt märkligt att borgerliga ledamöter med goda kontakter inom det privata näringslivet inte vill aktivt verka för en större effektivitet på det statliga området. Om vi vill att SJ skall kunna hävda sig med framgång på transportmarknaden är nog ett avslag på propositionen och krav på en ny utredning ett mycket olyckligt beslut.

En besparing på 25 miljoner per år är ett betydande belopp. Den som avstår från den rationaliseringsmöjlighet som står till buds torde i framtida trafikdebatter komma att erinras därom. Även om det beloppet vore avsevärt mindre skulle det motivera ett positivt ställningstagande från riksdagens sida enligt mitt förmenande. Jag delar den mening som Statsanställdas förbund gett uttryck för, att rationalisering på fältet måste följas upp inom de administrativa funktionerna. Jag har — det skall

jag villigt erkänna — tagit starkt intryck av det positiva ställningstagandet till propositionen som skett inom Statsanställdas förbund. Ett beslut i enlighet med propositionen skulle enligt förbundets mening få en stor betydelse för framtiden. Kommande rationaliseringar i alla led skulle underlättas. Jag har återopat Statsanställdas förbund och tidningen Arbetet, och jag skall till slut i likhet med vad herr Mellqvist gjorde inledningsvis på eftermiddagen citera några rader ur den uppmärksammade söndagsledaren i Svenska Dagbladet. Jag skall citera ur samma ledare, och jag fortsätter där herr Mellqvist slutade. Svenska Dagbladet yppade i denna ledare en viss förståelse för dem som slåss för de regionala intressena, och därefter skriver Svenska Dagbladet följande: "Uppenbart är också att SJ, som redan tidigare med fog fått utstå kritik för sina ständigt återkommande taxehöjningar, skulle få svårt att undvika tämligen drastiska prisökningar, om riksdagen nu skulle sätta sig på tvären. Ett nej skulle därmed få trafikpolitiska effekter som inger betydande oro."

Så långt Svenska Dagbladet. Det vore väl, ärade kammarledamöter, ganska märkligt om dessa synpunkter endast skulle vinna stöd inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Det ankommer inte på mig att ge råd till oppositionen. Frestelsen att gå emot regeringen kan naturligtvis bli övermäktig. Ställs sedan kommunistisk draghjälp i utsikt kan man ställa till med en lustiger dans. Jag hoppas emellertid att varje riksdagsman kan pröva den här frågan utifrån rent sakliga utgångspunkter. Det skulle göra ett märkligt intryck om det i en sådan här praktisk rationaliseringsfråga skulle ha fattats bindande partibeslut i avsikt att stjälpa det föreliggande regeringsförslaget.

Herr talman! Som framgått av den här debatten har vi på socialdemokratiskt håll handlat generöst mot dem som utifrån regionalpolitiska bevekelsegrunder har velat agera i den här frågan. Om motsvarande generösa bedömning får ligga till grund för ställningstagandet inom de andra partierna borde den socialdemokratiska reservationen kunna påräkna stöd också från annat håll.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Den senaste talaren beskrev den föreslagna omorganisationen och rationaliseringen som om den vore den enda rationalisering som kunde tänkas bli genomförd. Jag vill nämna att vi i vår motion tagit upp frågan om sammanslagning av ban och driftdistrikt som en åtgärd för rationaliseringen och också en åtgärd för att komma åt den byråkrati som finns inom SJ liksom inom de flesta andra statliga företag.

Jag kan inte se hur det nu föreliggande omorganisationsförslaget i och för sig kan göra någonting åt byråkratin. Men jag vill erinra om att tanken på en sammanslagning och integrering av ban- och driftdistrikt har stort gehör inom järnvägsmannaled. Bl. a. har tanken förts på tal vid uppvaktningar från både Umeå och Växjö. Statsanställdas förbund har också engagerat sig, och andra personalorganisationer har tidigare engagerat sig för den här frågan. Vid en uppvaktning som Statsanställdas förbund gjorde hos trafikutskottet fick jag den uppfattningen att man

fortfarande har det här perspektivet kvar.

I tidningen SJ-nytt har den här tanken i en insändare tagits upp som ett mycket stort rationaliseringsobjekt. Det påvisas där att i nuvarande organisationsplaner är följande tjänster, grupper och sektioner dubblade — jag tar bara några exempel: distriktschef i lönegrad C 1, allmän sektion med gruppsektionschef i B 5 samt planeringsgrupp, gruppchef i A 26. Det står i insändaren att sammanlagt skulle 15 tjänstemän på varje distrikthuvudort i lönegrader mellan C 1 och A 7 kunna inbesparas, om de två distriktsbildningarna slogs samman till en enhet. Det skulle då bli en kostnadsbesparing på ungefär 7 miljoner kronor per år.

Jag vill framföra detta därför att det är klart att även om vi inte skulle ta denna omorganisation finns det mycket stora rationaliseringsmöjligheter. Sådana har också påvisats tidigare här i kväll. Jag vill till sist påpeka att jag vet att även distriktschefer inom SJ är inne på tanken att detta vore en mycket förnuftig form av rationalisering inom SJ.

Herr LINDAHL (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte för avsikt att förlänga den här debatten, men efter herr Magnussons i Kristinehamn inlägg vill jag framhålla följande:

Om den föreslagna omorganisationen inte kommer till stånd föreligger enligt min mening en stor risk att det nödvändiga rationaliseringsarbetet avsevärt försenas. Ett uppskov får — där tror jag att Statsanställdas förbund har rätt — samma effekt som ett avslag.

Herr LINDBERG (s):

Herr talman! Jag är väl medveten om att det inte gör mig populär att vid detta skede och i denna sena timme i julbrådskan gå upp i denna debatt. Men som ledamot av utskottet, och eftersom jag har följt med detta ärende, måste jag ändå få ta detta tillfälle i akt att uttrycka min besvikelse över utskottsmajoritetens ställningstagande. Jag skall emellertid försöka fatta mig kort, även om jag naturligtvis inte kan vara lika föredömligt kort som herr Gustafsson i Byske.

Argumenteringen för propositionen tycker jag är till fyllest. Den saken har herrar Mellqvist och Turesson samt kommunikationsministern skött på ett föredömligt sätt. Jag behöver därför inte gå in på den saken utan skall i stället säga något om majoritetens argument för avslag på propositionen.

Det har bl. a. talats om regionalpolitiska effekter, och då må det förlåtas mig om jag som f. d. ombudsman i Skogsarbetareförbundet nästan tappar hakan av pur förvåning, när de borgerliga ledamöterna går upp och med sådan iver försvarar de anställdas intressen i detta fall. Det är i och för sig lovvärt att göra det. De anställdas intressen skall vi ta vara på så långt detta är möjligt. Men nog hade det varit skönt för mig om en enda borgerlig politiker hade skyndat till min hjälp och argumenterat, när 2 500 skogsarbetare friställdes i ett enda norrländskt skogsföretag 1967—1968 och vi var ute och argumenterade för deras anställningstrygghet. Det skulle jag ha varit tacksam för.

Nu är man beredd att ge avkall på lönsamhetsprincipen i ett statligt

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

företag för att slå vakt om de anställdas intressen. Det låter intressant. Herr Lothigius' anförande här i eftermiddag var oerhört skönt för mig att lyssna till. Var det en omvärdering av den moderata ideologin vi då fick lyssna till? I så fall har den skett snabbt; omsvängningen har kommit sedan i går. Jag hoppas, herr Lothigius, att de värderingarna skall finnas kvar även framdeles, när skallet mot statliga företag kommer igen i kammaren, vilket jag är övertygad om att det gör.

Ett annat argument för avslag som använts är att man vill tillsätta en utredning, där de företagsdemokratiska synpunkterna skall få göra sig gällande mer än hittills. Förlåt mig, men det där skorrar oerhört falskt i mina öron. Och varför? Jo, därför att här har verksledningen och den stora personalorganisationen SF slutit upp fullständigt bakom denna omorganisation — jag vill påminna utskottsledamöterna om vad SF:s representanter sade inför utskottet, nämligen att visserligen har vi på många punkter haft delade meningar i utredningen, men det har varit ett givande och ett tagande, vi har kommit fram till ett ställningstagande som vi är nöjda med, och vi sluter upp helt bakom detta — och sedan säger de borgerliga med vpk-are i sällskap, att nu skall vi ha in mera företagsdemokrati, samtidigt som man stjälpur det förslag som både verket och den stora personalorganisationen har bönat om att man skall genomföra. Förlåt mig, jag begriper mig tydligen inte ett skvatt på företagsdemokrati. Eller är det möjligen så att de små organisationerna bland SJ-anställda — SACO, SR och TCO-S — skall avgöra denna fråga? SACO är negativ, och SR och TCO-S är heller inte särskilt positiva. Är det möjligen deras synpunkter som nu skall vara avgörande? Det skall verkligen bli intressant att se vad ni menar med företagsdemokrati.

Nej, jag tror i likhet med mina medbröder i utskottet att detta är ett taktiskt ställningstagande och icke en saklig prövning. Herr Persson i Heden säger att det inte är ett taktiskt ställningstagande utan en saklig prövning. Det övertygar inte mig, herr Persson. Jag ber att få erinra om den föredragning vi hade i utskottet om Boråsdistriktet, där Statsanställdas förbunds företrädare och SJ:s representant från Växjö sade att Boråsdistriktet var en omöjlighet från början till slut; det kunde gott plockas bort. Nu avstyrker man den nya distriktsindelningen och säger att man gjort en saklig prövning! Det övertygar inte mig, herr Persson, och övertygar det någon annan, måste herr Persson ha en sällsynt egenskap, vad man populärt kallar för "det".

Sedan försöker herr Persson i Heden komma undan den fråga som herr Mellqvist ställde till honom, nämligen i vilka sammanhang centerpartister, som ändå har djupa rötter i jordbrukskooperationen, har sagt att de av företagsdemokratiska och regionalpolitiska skäl avstår från rationaliseringar. Det har inte förekommit i det distrikt där jag lever och verkar och där glesbygderna har drabbats hårt av rationaliseringar.

Herr Persson säger att det inte hör hit. Nej, det kanske det inte gör, men nog tror jag ändå att vi bör göra en sådan jämförelse mellan privat verksamhet och statlig verksamhet. Herr Persson försöker bli räddad av gonggongen då han hänvisar till tidsbristen och inte svarar på herr Mellqvists fråga. Jag tar skulden på mig om kammarens ledamöter eventuellt skulle irriteras av att herr Persson tar till orda och ger ett enda

exempel på att de borgerliga politikerna har sagt att den privata företagsamheten skall avstå från rationaliseringar med hänsyn till företagsdemokratiska och regionalpolitiska aspekter. Det skulle vara intressant att höra herr Persson säga detta — det blir i så fall första gången jag får höra det.

Det kanske även herr Gustavsson i Alvesta kunde svara på. Han säger att förslaget överensstämmer med centerpartiets regionalpolitiska synsätt. Ja, jag efterlyser fortfarande när centerpartiet har hävdat att man skall avstå från rationaliseringar.

Herr Gustafson i Göteborg talade som utskottsordförande och sade någonting som verkligen förvånade mig och som var den egentliga orsaken till att jag begärde ordet. Han sade sig ha sökt förmedla en lösning. Låt mig fråga herr Gustafson i Göteborg var han har sökt den förmedlande lösningen. Det är möjligt att han har gjort det — i så fall i det borgerliga blocket och hos kommunisterna. Hos oss har han inte sökt några förmedlande lösningar.

Jag ber att få relatera vad som hände i utskottet. När vi kom dit efter de många föredragningar vi hade haft i detta ärende och var beredda på debatt i sakfrågan deklarerades från de borgerliga ledamöternas sida: Här är vi låsta; någon sakdebatt i ärendet kan inte vara nödvändig. Sammanträdet blev ytterst kort, och jag tror att det tog ungefär 15 minuter. Jag är inte helt säker på det, men i varje fall var det ett mycket kort sammanträde. De förmedlande lösningarna har inte fötts hos oss, det kan jag försäkra!

Sedan säger herr Gustafson i Göteborg någonting som också förvånar mig mycket, nämligen att det inte är något hinder för en effektiv rationalisering att man avslår propositionen. Här har SJ-ledningen och Statsanställdas förbund i mycket klara ordalag talat om för oss att vi måste göra försök till rationaliseringar, även om ni går emot propositionen. Men kom ihåg att om ni gör det kommer det att bli ytterst svårt för oss att genomföra rationaliseringarna.

Det är möjligt att herr Gustafsons kunskaper i dessa frågor överglänser SJ-ledningens kunskaper och kunskaperna hos de människor som arbetat med detta inom Statsanställdas förbund; i så fall ber jag att få gratulera herr Gustafson, för då är han oerhört sakkunnig.

Herr talman! Jag skall inte göra mitt inlägg längre än så. Jag förutsätter att vi reseranter kommer att förlora, när voteringstavlan på väggen visar resultatet. Det är ingenting att göra åt det, herr Lothigius. Vi har inte anledning vare sig från den socialdemokratiska regeringen eller från vårt parti att gräma oss över det. Vi kan naturligtvis gräma oss över att den här frågan inte är sakligt prövad, men jag tror att de som har anledning att gräma sig över det i första hand är de borgerliga ledamöterna och vänsterpartiet kommunisterna. Vore jag utskottets ordförande, och utskottet vann voteringen, skulle jag stiga upp och utbrista: En sådan här seger till, och vi är förlorade!

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Jag har underlåtit att begära replik på var och en av de reseranter som varit uppe i talarstolen under de sena kvällstimmarna för

Torsdagen den
16 december 1971

*Ändrad regional
organisation av SJ*

att inte i onödan förlänga debatten. Vi har också haft en synnerligen lång debatt, och jag har en känsla av att de flesta argumenten blivit framförda från båda håll.

Låt mig bara säga att vi i utskottet är överens om att det bör ske en fortgående rationalisering inom SJ på alla nivåer — på den lokala, på den regionala och inte minst på det centrala området, en sak som inte har berörts så mycket i dag och som inte är omnämnd i propositionen.

Vi skiljer oss i ett avseende, nämligen beträffande frågan huruvida man skall följa de riktlinjer som det statliga rationaliseringsorganet statskontoret har rekommenderat eller inte. Vi har efter en ingående behandling i utskottet, där det har lämnats stort utrymme för all den debatt som önskats, kommit till olika resultat. Låt oss respektera varandras åsikter!

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! Herr Lindberg åberopade mitt uttalande om statskontorets yttrande beträffande regionalpolitiken. Jag har sagt att det överensstämmer med centerns synpunkter på regionalpolitiken. Jag vill bara erinra herr Lindberg om att det, för att man skall kunna driva en effektiv regionalpolitik, också måste finnas en transportapparat, och vi utgår från att SJ skall medverka till att vi får den.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Mellqvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Mellqvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller trafikutskottets hemställan i betänkandet nr 27 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Mellqvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	163
Nej	—	139
Avstår	—	4

§ 2 Föredrogs konstitutionsutskottets betänkanden:

Nr 74 i anledning av proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål, m. m. jämte motioner

Nr 75 i anledning av förvaltningsstyrelsens förslag till ny ersättningsstadga för riksdagen jämte motioner

Nr 76 i anledning av framställning från förvaltningsstyrelsen angående det årliga riksdagsbeslutet

Nr 77 i anledning av proposition med förslag till lag om ändring i

lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Nr 78 med förslag om upphävande av 5 § besvärstadsagan för riksdagen och dess verk med anledning av beslutad förvaltningsreform.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna utskottsbetänkanden till morgondagens sammanträde.

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

§ 3 Ang. undervisningen vid universiteten

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Wijkmans* (m) den 14 oktober framställda interpellation, nr 147, dels herr *Nygrens* (s) den 24 november framställda interpellation, nr 217, och dels herr *Hermanssons* i Stockholm (vpk) i kammarens protokoll för den 16 november intagna fråga, nr 371, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Wijkman har frågat mig, vilka slutsatser jag drar av hittills vunna erfarenheter från tillämpningen av den nya studieordningen vid de fria fakulteterna. Vidare har herr Nygren frågat mig, om jag överväger att ta initiativ till inrättande av ett registreringssystem vid rikets universitet.

Herr Hermansson i Stockholm har frågat chefen för utbildningsdepartementet, om han anser att det finns behov av att ändra nu tillämpade principer för avstängning från undervisningen vid högre läroanstalter, vilka medfört att handikappade studerande kan avstängas från utbildning. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Jag besvarar frågorna i ett sammanhang.

Statsmakterna fattade våren 1969 beslut om en ny studieordning vid de filosofiska fakulteterna. Reformen innebar en ändrad organisation av utbildningen. Samtidigt genomfördes en omfattande pedagogisk reform. Nya studieplaner fastställdes i samtliga ämnen, vilket i många fall innebar genomgripande förändringar av utbildningen. Nya ämnesområden tillkom. I samband med reformen inleddes en betydande upprustning av organisationen för studievägledning vid universiteten.

Universitetskanslersämbetet publicerade för några dagar sedan en redovisning av erfarenheterna av 1969 års studieordning efter två år. Redovisningen omfattar bl. a. studieresultat, studiegången inom utbildningslinjer och studiekurskombinationer. Det är ännu inte möjligt att göra någon sammanfattande bedömning av hur det nya systemet fungerat. Jag räknar med — vilket underströks i propositionen om den nya studieordningen — att utbildningen vad beträffar såväl innehåll som organisation kommer att kontinuerligt ses över.

Enligt 1969 års studieordning har studerande med speciell yrkes- eller intresseinriktning möjlighet att få sina önskemål tillgodosedda genom s. k. särskild utbildningslinje. En särskild utbildningslinje karakteriseras

av att den består av en studiekurskombination som inte motsvaras av någon allmän utbildningslinje. I hittills publicerad statistik har emellertid samtliga studerande som önskar läsa bara en del av en allmän utbildningslinje tagits upp som studerande på särskild utbildningslinje. Denna statistik ger härigenom en missvisande bild av förekomsten av särskild utbildningslinje. Av ämbetets redovisning framgår att det antal personer, som valt särskild utbildningslinje för att de allmänna utbildningslinjerna inte tillgodoser deras utbildningsbehov, ligger inom rimliga gränser och på en väsentligt lägre nivå än den som herr Wijkman anger i sin interpellation.

Det är angeläget att man noga följer utvecklingen av de särskilda utbildningslinjerna. De studerandes efterfrågan utgör tillsammans med arbetsmarknadens behov en väsentlig grund för utvecklingen av utbildningslinjesystemet.

Inom universitetskanslersämbetet pågår fortlöpande en översyn, som syftar till en bättre anpassning av de filosofiska fakulteternas utbildning till arbetsmarknadens behov. Sedan år 1969 har systemet förändrats på en rad punkter. Jag kan här nämna förra årets beslut att införa studiekurser i tekniska ämnesområden vid de filosofiska fakulteterna.

Herr Wijkman påstår att de allmänna utbildningslinjerna för närvarande passar illa för i stort sett all yrkesverksamhet utom läraryrket. Jag kan inte dela den uppfattningen. Sålunda torde t. ex. den kvantitativt största utbildningslinjen, ekonomlinjen, i stort sett motsvara behoven hos avnämarna av ekonomiskt utbildad arbetskraft. Ytterligare ett antal linjer har en klar inriktning mot bestämda yrkesområden, t. ex. offentlig förvaltning, ADB-sektorn, museiverksamhet och vissa tekniska yrken. Jag vill stryka under att valet av studiekurser inom utbildningslinjens tredje avdelning i allmänhet är helt fritt och att den studerande själv genom sitt val av studiekurser i denna avdelning på ett avgörande sätt bestämmer linjens inriktning.

Ett system för registrering av närvarande studerande, studieresultat, examina m. m. har sedan åtskilliga år tillämpats vid universiteten. I samband med införandet av 1969 års studieordning skapades dessutom ett begränsat ADB-system för registrering och uppföljning av studieresultat m. m. Den nämnda redovisningen av universitetskanslersämbetet bygger på material från detta system.

Sedan ett halvår pågår utvecklingsarbete beträffande ett datorbaserat registreringssystem med lokala register. Ett sådant system bör bli av stort värde för institutionerna och universitetsförvaltningarna. I utvecklingsarbetet drar man nytta av de erfarenheter som vunnits på en del håll av lokala datorbaserade system. Några ytterligare åtgärder i fråga om registreringssystemet är för närvarande inte påkallade.

I redovisningen av erfarenheterna efter två år av 1969 års studieordning aviserar universitetskanslersämbetet ett förslag om en begränsad översyn av kungörelsen om utbildning vid de filosofiska fakulteterna, bl. a. innebärande viss skärpning av bestämmelserna om rätten till övergång från en studiekurs till nästa, s. k. tröskelprövning, i förening med en begränsning av avstängningsprövningen till att avse endast ett tillfälle under studiegången. Även i sin anslagsframställning för budget-

året 1972/73 berör ämbetet möjligheterna att successivt förändra utbildningssystemet i riktning mot att de nuvarande reglerna om avstängning ersätts med en utbyggd, aktiv och individuell rådgivning och vägledning. En förutsättning härför är enligt ämbetet att studievägledningen ges väsentligt förstärkta resurser.

Som jag framhöll inledningsvis är det ännu inte möjligt att göra någon sammanfattande bedömning av hur den nya studieordningen fungerar. Effekterna av bestämmelserna om s. k. avstängning är ofullständigt kända. Antalet prövade eller avstängda studerande belyser endast en del av problemet. En analys av orsakerna till det stora bortfallet av studerande under det första studieåret kan komma att ge ytterligare informationer. Enligt min mening bör man avvakta bl. a. en sådan analys innan man överväger att vidta väsentliga förändringar i reglerna rörande avstängningsprövningen.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att utbildningsnämnderna enligt gällande bestämmelser vid sin prövning skall ta hänsyn till förhållanden av personlig natur eller andra omständigheter som kan antas ha försenat studierna. Olika former av handikapp, sjukdom, konvalescens, barnsbörd och militärtjänst är exempel på omständigheter som utbildningsnämnderna därvid kan beakta.

Resurserna för studievägledning vid universiteten har förstärkts kraftigt sedan 1969. Den fortsatta uppbyggnaden av denna organisation prövas i det årliga budgetarbetet. Jag vill dock erinra om att avgörande beslut rörande studie- och yrkesval träffas långt innan de studerande når universitet och högskolor. Riksdagen fattade i våras beslut om en genomgripande reform av studie- och yrkesorienteringen bl. a. inom gymnasieskolan.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att det är för tidigt att bedöma resultaten av reformen av utbildningens organisation vid de filosofiska fakulteterna. Universitetsmyndigheterna och departementet följer kontinuerligt verkningarna av de genomförda förändringarna. Vunna erfarenheter ligger till grund för en successiv förbättring av systemet.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr WIJLMAN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Moberg för svaret på min interpellation. Jag kan dess värre inte tacka lika mycket för innehållet i svaret, då jag finner det vara väl magert för att utgöra svar på frågan vilka slutsatser statsrådet har dragit av två års erfarenheter med PUKAS-systemet. Jag vill i det sammanhanget beklaga att svaret kommer så sent på året och dessutom så tidigt på detta nya dygn.

Statsrådet Moberg redogör i sitt svar för huvudlinjerna i 1969 års beslut om fasta studiegångar. I samband med rundmålningen kommenterar herr Moberg vissa av de problem, som kunnat upptäckas under den tid som systemet har fungerat. Till att börja med avfärdas synpunkten att väldigt många studenter väljer att konstruera en egen utbildningslinje, dvs. läser utanför de fasta linjer som samhället har konstruerat. Enligt

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

UKÄ skulle en mycket ringa del av dessa studenter vara personer som har för avsikt att läsa hel examen.

Till detta vill jag inledningsvis konstatera att statistiken här är svår att få grepp på. En icke obetydlig del av studenterna har vid studiernas början icke helt klara planer över hur utbildningskombinationen för deras del skall bli. Dessutom har över 40 procent av nybörjarna 1969 försvunnit redan efter tre terminer. Varken statsrådet Moberg eller jag kan med säkerhet avgöra vad detta beror på.

Efter kontakt med studievägledare på olika håll i landet har det framkommit att många studenter av dem som väljer del av linje avser att läsa full examen. De har dock inte från början klart för sig hur kombinationen skall se ut och väljer alltså ett ämne i taget. Jag har dessutom fått klart för mig åtminstone från studievägledare i Stockholm att studievägledarna i de flesta av dessa fall icke vågar sig på att ge förslag till en fullständig kombination utan råder vederbörande student att ta ett ämne i taget. De blir naturligtvis då redovisade i UKÄ:s sammanställning som studenter, vilka läser bara del av examen.

Sammantaget kvarstår intrycket av att allt fler studenter ej finner de fasta utbildningsvägarna lämpliga och själva konstruerar andra kombinationer. Enligt statistiska centralbyråns senaste rapporter tenderar denna grupp i dag att överstiga 30 procent av de nya studenter som skriver in sig, och det tycker jag, herr Moberg, ger besked om att de fasta linjerna inte är konstruerade på ett för studenterna vettigt sätt.

Statsrådet Moberg finner i anslutning till detta att de linjer som i dag erbjuds studenterna är väl arbetsmarknadsanpassade. Jag vill bara påpeka att samtliga rektorsämbeten har krävt omfattande förändringar när det gäller utbildningslinjerna. Man vill inte kalla linjerna fasta utan endast rekommenderade. Dessutom visar det stora antal studenter som väljer särskild linje eller del av linje att studenterna själva inte uppfattar utbildningsvägarna som särskilt vettiga med tanke på det kommande utträdet på arbetsmarknaden. Jag skall återkomma senare till detta problem.

Det svar som herr Moberg presterat är skäligen intetsägande. När statsrådet avslutningsvis hävdar att det är för tidigt att göra en utvärdering av PUKAS anser jag att han har fel. Statsrådet har likaså fel, enligt mitt sätt att se, när han gör gällande att systemet i stort sett fungerar tillfredsställande. Jag skall, herr talman, i ett antal punkter underbygga dessa mina påståenden.

När man skall göra en utvärdering måste man för det första göra klart för sig vilka mål som ställdes upp vid systemets införande. Målen var i detta fall flera. Dels ville man bättre anpassa utbildningen till arbetsmarknaden, dels ville man öka studietakten, och slutligen eftersträvades att spara pengar. Jag vill påstå att inget av de mål som ställdes upp 1969 har uppfyllts. Snarare har systemet verkat i rakt motsatt riktning mot målsättningarna.

För att öka genomströmningen vid de fria fakulteterna infördes den så kallade utspärrningen. För att öka arbetsmarknadsanpassningen av studierna infördes de fasta studiegångarna. Bägge dessa nymodigheter har visat sig vara fundamentala misslyckanden. Att statsrådet Moberg inte vill

erkänna detta förstår jag inte. Det finns få inom universitetsvärlden som håller fast vid att PUKAS fungerar bra, ja till och med herr Mobergs kollega, statsrådet Carlsson, har i en intervju i Dagens Nyheter i höstas bekänt att PUKAS är någonting som man inte i längden kan hålla fast vid. Men statsrådet Moberg han tiger still och deklarerar att systemet i stort sett fungerar bra. Prestige är uppenbarligen någonting både känsligt och märkligt.

PUKAS:s misslyckande består i följande:

1. *Genomströmningstakten har inte ökat.* 1969 bestämdes att målet skulle vara att 67 procent av studenterna klarade av 40 poäng på två terminer. Efter första året kunde konstateras att det var knappt 50 procent som klarat målet. Efter det andra året är siffran ännu lägre. Av dem som heltidsstuderat de senaste två åren är det bara 22 procent som klarat de angivna poängen. I flertalet ämnen har utvecklingen försämrats 1970/71 jämfört med läsåret 1969/70 – det första året med det nya studiesystemet. Förra gången de dåliga studieresultaten diskuterades i kammaren sade statsrådet att de var att beteckna som barnsjukdomar. Har i så fall barnsjukdomarna ökat under det andra året? Och när når feberkurvan den krispunkt, då statsrådet kan tänka sig medicineri?

2. *Utspärningssystemet har kollapsat.* En av de mest kritiserade punkterna i PUKAS-beslutet 1969 var avstängningsparagrafen, vilken innebär att den student som inte följer viss angiven studietakt skall avstängas från vidare undervisning. Statsmakterna räknade med att ca 20 procent av studenterna skulle bli avstängda.

I realiteten har inte ens 100 studenter blivit utspärrade, och detta trots att studieresultaten varit mycket sämre än vad som förutsågs. Utspärningssystemet har helt kapsejsat, men det byråkratiska förfarandet tillåts fortfarande till ingen nytta dra stora resurser från undervisning och studievägledning.

Utspärningsmekanismen har kritiserats av samtliga rektorsämbeten i deras skrivelse till universitetskanslersämbetet. Herr Moberg är dock inte beredd att vidta någon förändring. För mig är det uppenbart att avstängningen inte fyller någon vettig funktion. Den bara kostar pengar, och därför bör den omedelbart avskaffas.

3. *Studievägledningen är underdimensionerad.* Vid PUKAS-reformens genomförande anfördes från statsmakterna att studievägledningen kraftigt skulle byggas ut. Så har inte skett i tillräcklig omfattning. Det är dessutom så att studievägledarna till stor del får sysselsätta sig med att kontrollera och administrera utspärningsapparaten, vilket enligt deras uppfattning icke leder till några positiva resultat för studenterna. Utspärningsprövningen inträder som bekant efter tre terminer och då är det för sent att göra en insats och hjälpa dem som har problem. Alla undersökningar som har gjorts pekar på att studieproblemen inträffar på ett mycket tidigare stadium för studenterna.

UKÄ:s sammanställning ger vid handen att nära 30 procent av de studenter som inskrevs 1969 hade avbrutit sina studier efter två terminer. Efter tre terminer hade 43 procent försvunnit. Och det är först då som den verkliga kontrollen sätts in.

För att inte hela systemet skall förbli enbart en ineffektiv byråkratisk

skrivbordskonstruktion krävs dels att utspärningen avskaffas, dels att studievägledningen sätts in på ett betydligt tidigare stadium när de verkliga studieproblemen inställer sig. Redan tröskelprövningen kommer enligt min mening för sent. Kontakten borde tas efter två misslyckade tentamina eller motsvarande.

4. *Registreringssystemet fungerar inte.* En av orsakerna till att studievägledarna får spilla bort en massa onödig tid är det dåliga registreringssystemet. Detta system är också orsaken till att det blivit "så svårt" att avstänga studenter. Eftersläpningen i systemet är stor – upp till fyra månader – och uppgifterna många gånger inaktuella när de kommer från statistiska centralbyrån. Ett bättre registreringssystem är en förutsättning för att den uppsökande studievägledningen skall kunna bli verklighet. Det är dessutom en förutsättning för att PUKAS-systemet som sådant skall ha en rimlig chans att fungera utefter de principer som slogs fast 1969. När detta inte är fallet har resultatet blivit kaos på ett stort antal institutioner.

5. *PUKAS är inte arbetsmarknadsanpassat.* Dagens stora arbetslöshet bland akademiker är ett utmärkt bevis på "obalansen i det eftergymnasiala systemet". Den senare delen av meningen var ett citat ur UKÄ:s petita för i år. Där har man alltså insett att många studenter får en felaktig inriktning av sina studier. Och inte har det blivit bättre med de fasta utbildningslinjerna modell PUKAS. Av de linjer som finns leder flerparten till läraryrket. Herr Moberg påstår motsatsen eller att det är ett flertal linjer som leder till andra utbildningsmål. Han nämner ekonomilinjerna, museiteknik och förvaltningslinjen. Ekonomilinjerna har ingen kritiserat. Men hur är det i övrigt, herr Moberg? Och dessutom, hur många museitekniker finns det jobb för? Hur tror statsrådet Moberg att alla lärarutbildade studenter skall kunna få jobb? Kanske 10 procent kan få arbete inom skolväsendet – men resten? Fram till 1975 kommer ca 50 000 studenter att examineras från de fria fakulteterna. Av dessa får optimistiskt räknat 17 000–18 000 jobb inom den offentliga sektorn. Men resten måste söka sig till det fria näringslivet. Hur tror statsrådet Moberg att deras utbildning passar i företagen?

Det är alltså enligt mitt sätt att se ett kvalificerat hyckleri att påstå att PUKAS inneburit mera arbetsmarknadsanpassad utbildning. Det vore i nuvarande läge bättre att avskaffa begreppet fasta utbildningslinjer och i stället införa rekommenderade linjer. När universiteten inte kan erbjuda utbildningsalternativ som leder till rimliga arbetsuppgifter för majoriteten av studenterna skall man inte envisas med att ha kvar s. k. fasta linjer. De kan bara *förvilla, förleda och snedvrida*.

6. *Kvaliteten i utbildningen sjunker.* Statsmakternas iver att spara pengar har fått som följd att kunskapsnivån i allt flera ämnen successivt sjunker. Rapporterna är många från olika institutioner hur kvaliteten har kommit i kläm. Främst gäller det *språk* och *matematik*.

I detta sammanhang är det angeläget att diskutera ordningen att 20 poäng skall klaras av på en termins studier oavsett vilket ämne det gäller. Detta har medfört att man nu inom UKÄ skall se över studieplanerna i de ämnen där resultaten varit speciellt dåliga, uppenbarligen i syfte att skära ned kraven för att kunna uppfylla skrivbordsmålsättningarna. Språkinsti-

tutionerna har protesterat mot detta. Man har dessutom protesterat mot att lärarkompetens skall kunna uppnås efter 40 poäng i respektive ämne. Man anser att 40 poäng icke räcker.

För att illustrera kunskapsnivån skall jag nämna ett exempel från institutionen i franska i Göteborg, där man nyligen som avslutningsprov för 40-poängs-studenterna hade en studentstil från slutet på 1950-talet. För att kunna ge 40 procent av studenterna godkänt fick man ha lika liberala rättningsmetoder som för betyget B i studentklassen för över tio år sedan. Språkinstitutionerna hävdar dessutom att "studerande med 60 poäng inom ett ämnesområde kommer att ha lägre forskningsberedskap än de som förut tagit 3 betyg".

Och, herr Moberg, UKÄ har angivit att studenternas skiftande förkunskaper är ett huvudproblem när det gäller språkundervisningen. Vad har statsrådet dragit för slutsatser av detta?

7. *Stort bortfall av studenter.* Över 40 procent av dem som skrevs in vid de fria fakulteterna 1969 hade avbrutit sina studier. Det är åtskilliga tusen studenter i den årskullen som alltså har fallit bort. En del hade sannolikt inte tänkt sig att ta full examen, men att nära hälften av de ungdomar som skrivs in ett visst år skulle ha haft som mål att bara läsa någon eller några terminer verkar inte troligt. Det är alltså uppenbart att systemet fungerar otillfredsställande, eftersom så många fallit bort redan efter två år. Vad drar statsrådet för slutsatser av detta?

Herr talman! Det är som synes en dyster rapportering från PUKAS-systemets två första år som jag har presenterat. Universitetskanslersämbetets rapport är förvisso inte lika dyster, men tar man del av de olika rektorsämbetenas synpunkter, liksom SFS:s kritik, skall man se att mycket av den kritik som jag har riktat här går igen. Vi vet vidare att stämningen bland studenterna generellt är utomordentligt negativ efter PUKAS:s genomförande. PUKAS skulle ge stadga åt universitetsstudierna men har i själva verket kommit att innebära att studenterna på alla sätt försöker krångla sig ur och förbi systemets olika bestämmelser. När man får veta att studenterna i Linköping exempelvis på alla sätt försöker sätta registreringsapparaten ur spel så bör det leda till eftertanke. Men var finns dessa försök till analys och utvärdering hos statsrådet Moberg?

Låt mig avslutningsvis ställa följande konkreta frågor till statsrådet Moberg!

1. Exakt vilken funktion fyller enligt herr Moberg utspärrningsreglerna i dag?

2. Anser statsrådet att det är rimligt att studievägledarnas tid till stor del skall åtgå till kontroll och uppföljning av utspärrningsreglerna i stället för att koncentreras till uppsökande studievägledning på långt tidigare stadium?

3. Vilka slutsatser drar statsrådet av rapporterna om successivt sänkt standard i ämnen som språk och matematik?

4. Anser statsrådet att det räcker med uppnådda 40 poäng i exempelvis franska och tyska för lärarkompetens?

5. Är det enligt statsrådet en tillfredsställande utveckling när över 40 procent av de studenter som inskrevs 1969 har fallit bort redan efter tre terminer?

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

6. Vilka slutsatser drar statsrådet av UKÄ:s uttalande att "de skiftande förkunskaperna hos studenterna utgör en utav huvudorsakerna till de dåliga studieresultaten inom språken"?

7. Anser statsrådet fortfarande att de fasta utbildningslinjer som finns i dag utgör vettiga kombinationer för majoriteten av studenterna?

8. Statsrådet säger i sitt svar att det ännu är för tidigt "att bedöma resultaten av reformen av utbildningens organisation vid de filosofiska fakulteterna". När är enligt herr Mobergs uppfattning tidpunkten inne för en dylik bedömning?

9. Bland antalet heltidsstuderande inskrivna hösten 1969 har, som jag tidigare sade, endast 22 procent klarat 80 poäng. Den siffran skall alltså jämföras med 67 procent, som var statsmakternas målsättning 1969. Vilka slutsatser drar statsrådet av den mycket låga andel som har uppnått målet?

10. Till slut, vilka slutsatser drar statsrådet av uttalandet från rektorsämbetet i Lund att de studerande med 60 poäng inom ett ämnesområde kommer att ha en betydligt lägre forskningsberedskap än studerande som tagit tre betyg enligt de äldre studieplanerna?

Herr NYGREN (s):

Herr talman! Inledningsvis beklagade herr Wijkman att vi fick föra denna debatt i en så tidig timma. Nu kan herr Wijkman trösta sig med att han har en underbar nyhetsförmedling som fungerar. Redan i gårdagens nummer av Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning kunde vi nämligen läsa vad den här debatten skulle handla om, såväl herr Wijkmans anförande som vad statsrådet skulle ha att säga.

Så till svaret. Jag ber att få tacka statsrådet för den del av svaret som avsåg min interpellation. Det datorbaserade registreringssystemet vid våra universitet, som jag efterlyste i min interpellation, hade det varit önskvärt att ha i funktion när den nya UKAS-reformen trädde i kraft. Den uppfattningen skulle jag tro att statsrådet delar. Man hade i så fall vetat mera än vad man i dag gör om vad som egentligen hänt med systemet och med de studenter som bara tyst har försvunnit från undervisningen vid våra universitet. I brist på ett sådant registreringssystem har det varit svårt att göra önskvärda sammanfattningar och bedömningar av hur det nya systemet fungerar.

Man har från universitetshåll understrukit att man anser det nuvarande systemet för registrering helt otillräckligt. Ett väl fungerande system måste kunna ge utbyte i form av relevant information till olika nivåer i universitetssystemet, främst till institutionerna för planering, till studievägledarna för exempelvis uppsökande verksamhet och till utbildningsnämnderna för deras allmänna utbildningsuppgift.

Datorbaserade registreringssystem är väl kända för de statistiska experterna inom statistiska centralbyrån, som också sägs vara beredda att införa sådana men inte kan göra det på grund av penningbrist. Enligt vad jag inhämtat skulle ett av universiteten önskat registreringssystem vid alla rikets universitet kunna åstadkommas för en kostnad av mellan 600 000 och 1 miljon kronor. Det beloppet kan inte vara avskräckande mot bakgrunden av den totala kostnaden för universitetsutbildningen.

Nu säger statsrådet att ett utvecklingsarbete pågår sedan ett halvår tillbaka beträffande datorbaserade registreringssystem med lokala register. Det är mycket intressant. Jag skulle vilja fråga statsrådet i vilken omfattning det utvecklingsarbetet bedrivs och var det pågår. Det tycks inte vara allmänt känt bland dem som hoppas på att få systemet i verksamhet inom en snar framtid.

Jag vill också fråga när detta utvecklingsarbete kan vara så långt gånget att det kan bli en tillgång för samtliga universitet. Jag kan försäkra statsrådet att det brådskar med att få systemet i verksamhet, så att de som i praktiskt arbete sysslar med administrationsfrågor vid universiteten skall få ett nödvändigt verktyg. System av detta slag finns i funktion i många länder. Det bör inte krävas alltför omfattande utvecklingsarbete för att också få det infört vid de svenska universiteten.

Herr HERMANSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Den fråga som jag ställt har inget samband med de interpellationer statsrådet Moberg nu har besvarat, och det hade varit riktigare att den hade besvarats under en vanlig frågestund. Jag kan inte heller finna att statsrådet Moberg reellt besvarat min fråga. Den berördes inte ens i hans rätt långa anförande. Meningen med frågeinstitutet är ju att riksdagsmännen skall få ett svar på de frågor de ställer. Jag finner förfaringssättet synnerligen nonchalant, allra helst som frågan ställdes redan den 15 november. Möjligen har statsrådet inte fattat frågans innehåll.

Herr talman! Det finns anvisningar för bedömning av hälsotillståndet hos utbildnings- och anställningssökande, som är utarbetade av skolöverstyrelsen i samråd med socialstyrelsen. När det gäller tillämpningen av sådana anvisningar kommer man med nödvändighet alltid in på ett eller flera fall, vilka belyser tillämpningen. Vad som närmast föranledde min fråga var uppgifter från seminarieelever.

En elev vid lärarhögskolan i Falun hade efter tre veckors studier fått besked om att han var avstängd från utbildningen. Orsaken: skolöverstyrelsen hade förklarat att hans handikapp utgjorde ett medicinskt hinder för utbildning till och arbete som lärare. Ynglingen i fråga går med käpp. Han har medfödd benskörhet, som tidigare orsakat flera benbrott, men sedan flera år tillbaka har han inte varit utsatt för något sådant.

Skolöverstyrelsens förfarande har starkt kritiserats av handikapporganisationer och deras tidningar. Svensk Handikapptidskrift talar om "stelhet och fördomsfullhet i tänkesätten" och om "de grunda och grundlösa åsikter SÖ brukar demonstrera mot de handikappade".

Om de anvisningar som man har för bedömande av hälsotillståndet hos utbildningssökande får sådana effekter som illustreras av detta fall, förefaller det mig endera vara något fel på anvisningarna eller på deras tillämpning. I bägge fallen är det något som måste rättas till. Man måste göra slut på den fördomsfulla behandlingen och diskrimineringen av de människor som kallas handikappade. Handikapp – det är ingen egenskap hos individen, utan en relation mellan individen och de villkor för hans handlingsfrihet som samhället ställer upp.

Jag vill instämma med Svensk Handikapptidskrift: "Vi borde säga oss

att den tid är förbi då samhället hade rätt att förfölja människor med defekter och funktionsnedsättningar genom att vägra dem arbete.”

Sedan frågan nu har belysts utförligare, skulle det vara intressant att få ett svar från statsrådet på den fråga jag ursprungligen har ställt.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Orsaken till att jag har begärt ordet vid denna sena timme i denna debatt är att jag läste herr Nygrens interpellation, vilken jag tycker är i hög grad aktuell. Jag läste även statsrådets svar, vilket jag i motsats till herr Nygren på intet sätt fann tillfredsställande.

Det är alldeles riktigt, som sägs i interpellationen, att studievägledarna har oerhört stora och svåra bekymmer och att huvuddelen av deras tid i dag går åt till att sköta administrativa uppgifter, medan den uppsökande verksamheten praktiskt taget inte fungerar därför att det inte finns tid till dem.

Då säger statsrådet Moberg att vi har det begränsade registreringssystemet för uppföljning av studieresultaten. Men jag vill redan här påpeka att detta begränsade registreringssystem kan på inget sätt vara studievägledarna till hjälp, utan det är ett helt annat system, nämligen det som nu kommer i etapp 2, som möjligtvis kan bli av värde därvidlag. Statsrådets svar på den punkten står alltså inte i relation till frågeställningen i interpellationen.

Nu anser emellertid statsrådet Moberg att det nya systemet skall bli av stort värde, och det blir det kanske. Men här har – från herr Wijkmans sida inte minst – diskuterats misslyckandet med de fasta studiegångarna. Detta misslyckande kan, som jag ser det, härledas till två olika orsaker. Man kan ställa målsättningen med PUKAS-reformen under debatt, och det gjorde väl herr Wijkman, men man kan också – och det skulle jag vilja göra – peka på just de orimliga administrationsproblem som ligger i PUKAS-systemet i dag.

Via departementet satsar vi för varje år som går allt större belopp på studievägledning, men fortfarande vet vi inte hur denna studievägledning skall gå till. Den enorma ökningen av de studerande har orsakat ett kaos, och man har inte velat ge universiteten möjligheter att bringa reda i detta. Med möjligheter menar jag de tekniska hjälpmedel som skulle ge oss en tidsenlig metod för registrering och uppföljning på universitetsnivå.

Herr talman! Jag hör inte till dem som har en övertro på datorer, men jag måste konstatera att våra stora företag i dag inte skulle kunna klara vare sig sin lagerhållning, löneutbetalningar eller löneberäkningar utan hjälp av datorerna. Universiteten har inte dessa hjälpmedel, och de fungerar heller inte.

Redan från början misstänkte man detta i utbildningsdepartementet.

Herr talman! Jag kommer nu att införa tre begrepp som givetvis för herr Moberg är väl bekanta men som kanske inte är det för alla andra. Det är AROS I, AROS II och RISK-gruppen. AROS syftar på arbetsgruppen för registrering av studerande och studieresultat och RISK betyder registrering inom studiekurs numera. Det hela började 1967 i departementet, när man inför genomförandet av PUKAS slogs av tanken att det skulle kunna uppstå administrativa problem, och man tillsatte en

arbetsgrupp. Denna för också till USA och överlämnade så småningom ett PM. Det behandlades välvilligt av dem som förstod sig på saken. Man ansåg att det var värdefulla resultat och förslag som gruppen lade fram.

När det gällde anslagsbeviljandet ville man emellertid från departementets sida inte sträcka sig längre än att ge medel till den så att säga statistikproducerande toppen av detta förslag, eftersom man fortast möjligt ville ha tillgång till statistik på universitetskanslersämbetets sida. Det är det systemet som i dag i statsrådets svar kallas för "det nuvarande begränsade registreringssystemet". Det är som statsrådet sade kanske att betrakta som en första etapp i en utbyggnad av ett registreringssystem.

Nu är det emellertid så att önskemålen från universitetens ledning, från studiemedelsnämnderna och från institutionerna har blivit allt starkare. Vi måste få fram ett mera individrelaterat registreringssystem som kan användas ytterligare, och då har AROS II, den sedan ett halvår arbetande gruppen, kommit till. Det gäller i detta fall ett registrerings-system som kan fungera på lokal nivå. Det är väl också vad universitetskanslersämbetet avsett när man nu har tillsatt denna grupp. Den kommer att arbeta som den föregående i Uppsala, och meningen var att dess resultat skulle utvärderas. Det får jag hoppas också blir en realitet med avseende såväl på innehåll som kostnader.

Man kan naturligtvis diskutera vad det är som vi behöver när det gäller registrering vid våra universitet i dag. Vi behöver ett system som kan täcka de administrativa behoven på den lokala nivån. Men vi behöver också täcka informationsbehovet när det gäller den lokala och den centrala utbildningsplaneringen och planeringen på lång sikt. Vi har vidare behovet av data när det gäller kollektiv och individuell studieuppföljning och rådgivning och behovet av individdata och dataunderlag för statistikframställning för olika ändamål, inte minst från statsmakternas sida.

Det var meningen att det begränsade registreringssystemet i slutet av höstterminen 1970 skulle kunna ge oss uppgifter om antalet studerande och studieresultaten inom olika utbildningslinjer och de studerandes faktiska studiegång.

Det är det resultatet som presenterades i dag med den något underliga tolkning som herr Löwbeer givit det; jag skall be att få återkomma till detta senare.

Jag kanske skall säga ett par ord varför jag inte är lika optimistisk som statsrådet Moberg när det gäller AROS II:s framtid.

Det är konstigt att man i denna utomordentligt viktiga och centrala fråga tillsätter arbetsgrupp på arbetsgrupp utan att egentligen säga att här är medel, här är en sak som måste lösas, här måste skaffas fram tillräckligt med expertis. Jag tog reda på vilka personer som sitter i denna projektgrupp i Uppsala. Den som var heltidsanställd och kunde anses vara dataexpert har lämnat det hela och ingen ny är utsedd. En av de andra experterna är sjukskriven sedan ett halvår. Han var anställd på halvtid och efter vad jag förstår återstår en enda dataexpert plus i övrigt representanter för universitetskanslersämbetet och Uppsala universitet samt en kontaktman med UDAC, det andra systemet.

Kan det vara realistiskt att tro att man med en sådan grupp, utan

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

tillgång till dataexpertis tillnärmelsevis i den grad som skulle behövas, skall kunna lösa problemet om hela den framtida registreringen vid våra universitet?

Jag tycker att detta är orimligt. Och när nu målen för AROS-arbetet har lagts fram, vill jag till statsrådet Moberg ställa frågan: Har man från departementets sida gått igenom sammansättningen av samarbetsgruppen och projektgruppen, och anser man att den är tillfredsställande? Dessutom har tydligen arbetsintensiteten – och här är jag något mera osäker på mina yttranden, och jag vill gärna ha saken belyst av statsrådet Moberg – inte varit särskilt intensiv detta halvår. Man sade bl. a. att man i det inledande arbetet skulle redovisa en rapport vecka 35 1971. Ja, den rapporten finns – den kom något senare – men endast i ett fåtal exemplar.

Universitetskanslersämbetet framhåller att den här rapporten skall vara utgångspunkten när det gäller att kartlägga uppgiftsbehovet från lokalt och centralt håll i syfte att fastställa ambitionsnivån. När sedan denna är fastslagen skall man utforma en arbetsplan avseende främst utvecklingsarbetet vid universitetet i Uppsala, 1971/72 och 1972/73.

Jag vill då ställa en fråga till statsrådet Moberg med anledning av den tidsplanering som i somras lades fram om probleminventering och som låt vara i en ganska mager rapport dock är gjord. Är fastställandet av ambitionsnivån klart och är arbetsplanen för det samtida arbetet fastlagd? Den skulle nämligen enligt tidsplanen fastläggas under september–oktober 1971. Jag har icke kunnat få reda på att något sådant skulle finnas. Det heter för resten: Fastställs 1 november 1971. Detta är av väsentlig betydelse. Finns planen för AROS II eller är AROS II ytterligare en av dessa grupper som arbetar på universitetskanslersämbetet, i skolöverstyrelsen och även i departementet, men där man egentligen i praktiken inte har någon möjlighet att få fram ett effektivt resultat?

Det roade mig att i det sammanhanget försöka fundera ut vilka problem som universiteten egentligen har när det gäller registreringen. Det är ju inte bara att skriva in Gunilla Andersson som är född det och det året och som tar den och den tentamen och inte ställer upp då och då, utan det är fråga om att registrera henne, föra in henne i undervisningsgrupp, det är fråga om schemaläggning, kontroll och komplettering av registreringen, registreringsintyg, tentamensanmälan, fördelning på tentamenslokaler, behörigheten att delta i tentamen skall kontrolleras och därefter skall lärare ta hand om tentamensresultaten, registrera dem och lämna dem vidare. Slutligen skall tentamensresultatet överlämnas till studenten.

Detta görs i dag mestadels för hand av människor som är utbildade för betydligt mera avancerade uppgifter än att sitta och sköta sådana här kortlekar och sifferlekar, utplaceringar på olika lokaler, göra kompletteringar om kurserna osv. Jag vore tacksam att få en något fylligare redogörelse från statsrådet om hur det här kommer att fungera.

Men sedan – och det är kanske det intressanta – har vi haft den s. k. RISK-gruppen och här kommer en konkret fråga till statsrådet Moberg: Vad beror det på att alla anslag plötsligt skars ned, så att RISK-gruppen

slutade att arbeta? Man såg inga möjligheter att fortsätta sitt arbete. RISK var nämligen en arbetsgrupp som var tillsatt av institutionskollegiet vid statistiska institutionen i Uppsala med uppgift att utarbeta och efter godkännande genomföra ett system som skulle täcka just de här kraven från den lokala nivån.

Från början — år 1969 sattes detta i gång — var man från universitetskanslersämbetets och departementets sida ganska generös. Man gav gruppen 20 000 kronor och också tillstånd att använda datortid. Just detta krav när det gäller studievägledning innebar att man måste få tillgång till en lokal och individuell uppföljning av studieresultat, tentamina osv.

I dag fungerar inte RISK-gruppen, men vad som fungerar är att de studievägledare som Anders Wijkman talade om sitter och bläddrar i registreringskort på våra universitet och i bästa fall söker hitta en och annan studerande för vilken deras praktiska rådgivning skulle kunna fungera.

Vad jag ville säga om RISK-gruppen var att den lade fram resultat som möjligtvis, om man körde deras system, skulle kunna vara politiskt inte alldeles acceptabla i utbildningsdepartementet, eftersom det ju ofta är så att regeringen har en målsättning och till varje pris skall driva igenom utbildningen för att täcka den målsättningen, även om de som så att säga är medverkande — de studerande — går i en annan riktning.

De uppgifter jag har fått tyder på att man genom RISK:s studier och uppdatering skulle kunna få resultat som inte vore särskilt angenäma för dem som med sådan kraft har drivit igenom PUKAS-systemet.

Jag vill ställa en fråga till statsrådet Moberg beträffande det stora material som RISK har. RISK drevs förut på tre institutioner: den företagsekonomiska, den nationalekonomiska och den statistiska institutionen. I och med att anslagen upphörde har den nationalekonomiska institutionen backat ut, vilket är beklagligt eftersom utbildningslinje nr 6 hade varit intressant att följa. Men den företagsekonomiska och den statistiska institutionen har fortfarande materialet, och när det finns 1 000 elever i en nybörjarårskurs är det ganska tillfredsställande att man åtminstone kan sköta registreringen på detta sätt.

Nu håller Uppsala universitet på att få en helt ny datamaskin i IBM 370-serien. Detta innebär att hela det stora programarbete man gjort i vad gäller de studerande vid de här institutionerna inte går att använda utan en viss konvertering. Jag vill fråga: Kommer medel att ställas till förfogande så att åtminstone de data som RISK-gruppen har arbetat fram kan användas när den nya datamaskinen tas i bruk? Annars är detta bara, som jag ser det, ett exempel på bortkastad tid, på goda försök från dem som arbetat med det, men totalt utan värde för den framtida administrationen och registreringen vid våra universitet.

Det gör, herr talman, att jag ställer mig ytterligt skeptisk till den positiva aning som ligger i statsrådets svar på herr Nygrens interpellation.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! De här synpunkterna på registreringssystemets teknik när det gäller PUKAS-studenterna kan kanske vara av intresse, men de får

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

väl ändå sägas vara en smula marginella när PUKAS-systemet är på väg att kapsejsa.

Jag hade en interpellationsdebatt i våras med statsrådet Moberg där jag framhöll att enligt min mening var PUKAS just på väg att kapsejsa. Jag pekade på genomströmningshastigheten, där resultatet blev att mindre än hälften av de studerande klarade sig på två terminer. Jag pekade på att de fasta studiegångarna inte hade lyckats göra studenternas ämnesval mera yrkesinriktat, eftersom andelen studenter som valde s. k. särskild utbildningslinje var högre än beräknat och i stigande. Jag pekade på den oförutsedda tolkningen ute på lärosätena av avstängningsbestämmelsen, som hade lett till att nästan inga studenter blev utspärrade. Jag pekade på att den avsedda kostnadsminskningen av de här skälen hade uteblivit.

De här påpekandena föranledde statsrådet Moberg till två synpunkter. Den första var att det här var fråga om "igångsättningssvårigheter", som senare skulle försvinna och att det därför var för tidigt att göra en utvärdering. Den andra synpunkten var att igångsättningssvårigheterna hade blivit värre än vad de behövde bli på grund av det krypskytte som hade bedrivits av studenter och lärare ute på universiteten.

Herr talman! När vi nu har fakta på bordet för ytterligare två terminer och när dessa fakta visar att den beskrivning i fråga om studieresultat, linjeval och utspärrning som jag gav i våras stämmer med verkligheten, så vill jag ställa två frågor till statsrådet. Den första frågan är: Anser statsrådet fortfarande att det faktum att PUKAS inte har nått den avsedda effekten beror på "igångsättningssvårigheter", som har förstärkts av ett sådant här krypskytte ute på lärosätena, eller anser statsrådet i dag att man kan säga att PUKAS inte har lyckats? Min andra fråga är denna: Om statsrådet Moberg nu inte anser att man ännu på det tredje året kan tala om "igångsättningssvårigheter", utan att det finns verkliga problem på det här området, vilka modifieringar av PUKAS-systemet vill statsrådet då vidta för att förbättra läget vid universiteten?

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag har räknat till ett 30-tal specifika frågor, och jag skall försöka svara på några av dem.

Låt mig då först svara herr Hermansson i Stockholm. Jag beklagar att jag uppenbarligen har tolkat frågan på ett helt annat sätt än den skulle tolkas. Anledningen till att jag tog med den här var att formuleringen, avstängning från undervisningen vid hög läroanstalt, har hänförts i så hög grad till just debatten om avstängningsreglerna vid de filosofiska fakulteterna. Den har diskuterats ofta i samband med frågan hur personer med handikapp av olika slag skulle klara sig. Därför gav jag i interpellationssvaret några synpunkter på detta; de finns i tredje stycket från slutet på s. 3. Jag anser mig från den utgångspunkten ha besvarat herr Hermanssons fråga.

Jag vill gärna, herr talman, säga ett ord om den fråga herr Hermansson egentligen ville ha svar på. Det gäller de konsekvenser som de nuvarande hälsobestämmelserna vid läro- och högskolorna olyckligtvis då och då får för de intagna. Det är så att det finns vissa ganska hårda bestämmelser om framför allt syn- och hörselgenskaper hos blivande lärare. Man antas ofta

med en preliminär uppgift om hälsotillståndet. Somliga upptäcker först när de genomgår den definitiva hälsoundersökningen, sedan de börjat sina studier, att de har ett syn- eller hörselhandikapp som de inte känt till men som den hårda bestämmelsen, i skolöverstyrelsens tolkning av den, leder till sådana beklagliga situationer som här nämndes exempel på och som medför att de måste sluta.

Vi har haft åtskilliga överklagningar i sådana här frågor, och jag har nästan i alla fall försökt att tillgodose de handikappades önskemål. Jag har bedömt det som en personlig situation, och dessutom har jag den uppfattningen att de nuvarande bestämmelserna är föråldrade. Vi har därför för ungefär ett år sedan gett skolöverstyrelsen och socialstyrelsen tillsammans ett uppdrag att se över nu gällande bestämmelser, särskilt vad gäller kraven i fråga om syn- och hörselgenskaper för de som tas in i lärarhögskolorna, och direktiven är så utformade att de pekar fram emot en generösare behandling av den här typen av handikappade personer.

Det har ännu inte kommit något förslag från de två myndigheterna, men min förhoppning är att förslaget skall få en sådan utformning att vi i varje fall skall kunna undvika en del av de mycket besvärande personliga situationer som uppkommit vid den i och för sig korrekta tillämpning av nu gällande bestämmelser som myndigheterna funnit sig nödsakade att genomföra.

Låt mig så gå över till den egentliga debatten, den som gäller systemet vid de filosofiska fakulteterna, 1969 års studieordning. Jag vill då, herr talman, för att om möjligt något förenkla diskussionen börja med den problematik som herr Nygren tog upp i sin interpellation och som sedan fru Sundberg i ett så intensivt inlägg också berörde. Till herr Nygren vill jag säga att den försöksverksamhet jag åsyftar bedrivs, som även framgick av fru Sundbergs inlägg, i Uppsala. När den försöksverksamheten kan vara färdig för en utprövning som i sin tur kan leda till förslag från kanslersämbetets sida kan jag för dagen inte ge någon uppgift om. Min förhoppning är, inte minst mot bakgrund av den analys kanslersämbetets gör i sin senaste rapport om det sätt varpå systemet fungerar, att förslaget till detta system skall komma relativt snart. Jag är nämligen övertygad om att en hel del av de administrativa svårigheter som nu föreligger och som otvivelaktigt leder till att mycket av den arbetsinsats, som hindrar studievägledarna att fullgöra direkt studievägledande funktioner, skall kunna överföras till maskinerna.

Fru Sundbergs inlägg var till en början, som jag uppfattade det, i och för sig mycket välgörande. Hon intog den ståndpunkten att det är en självklarhet, som hon ser det, att vi skall få till stånd ett registrerings-system som kan tillgodose båda de huvudfunktioner som ett registrerings-system bör tillgodose, nämligen att dels ge material till den offentliga statistiken om högre undervisning och dess detaljer – det som statistiska centralbyrån har ansvar för –, dels ge underlag för lösandet av de pedagogiska och administrativa problem som institutionerna och universiteten själva har att klara, bl. a. enligt bestämmelserna i 1969 års studieordning.

Jag tillhör dem som beklagar att den registreringsapparaten ännu inte är uppbyggd. Redan i slutet av 1950-talet tog vi, i samband med att man

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

införde den s. k. automatiken, upp frågan om att åstadkomma ett effektivare registreringssystem än det som den gången fanns. Alltsedan de debatterna – med den dåvarande universitetskanslern professor Cramér, med universitetsrektorer, med professorer och andra universitetsföreträdare – har gällt och gäller fortfarande, om än i mindre omfattning gudskelov, att det finns en misstänksamhet, ett motstånd mot en ingående registrering av verksamheten i de olika ämnena. Det ser jag ytterst som orsaken till att arbetet gått så oerhört långsamt under de snart 15 år man försökt komma fram till ett acceptabelt system men ännu inte lyckats.

I och för sig lyssnade jag sedan med stort intresse till fru Sundbergs beskrivning av vad hon fått ut om h2r de olika arbetsgrupperna arbetar och vilka resultat de nått fram till. Jag blev något förvånad, kanske också en aning betänksam, när fru Sundberg här begärde svar av mig på frågor som fru Sundberg vet att jag inte kan – och inte bör kunna – besvara. Frågorna gällde hur långt kanslersämbetet och dess arbetsgrupper har kommit. Men, fru Sundberg, det är inte praxis vare sig i det här huset eller i kanslihuset att under pågående arbete mer eller mindre inkvisitoriskt – eller hur man nu vill uttrycka det – begära lägesrapporter och utvärderingar i förväg. Ty det är ju det Ni begär. Ni vet lika väl som jag att vi med det här husets instämmande och kanske också pådrivande i huvudsak har decentraliserat aktiviteterna i universitetssystemet. På den punkten har vi låtit kanslersämbetet på ett allmänt uppdrag agera efter bästa förstånd i samråd med universitetsförvaltningen och institutionerna.

Jag ser ingen anledning att i dag föra de frågor om tekniska detaljer, som fru Sundberg ställde till mig, vidare till kanslersämbetet för att få en rapport. Det skulle bara vara att göra ont värre. Jag har förtroende för kanslersämbetet och för dess arbete, och jag utgår från att man där genomför sitt utredningsarbete i detta fall på bästa möjliga och snabbast möjliga sätt.

Däremot föranleder fru Sundbergs frågor mig att senare ta en allmän diskussion om situationen med universitetskanslern, därför att fru Sundberg insinuerade att det antingen i kanslihuset eller i kanslersämbetet skulle ha gjorts ingrepp i ett arbete i syfte att undertrycka obehagliga fakta – om jag förstod fru Sundberg rätt. Det är en oerhört obehaglig insinuation. Jag kommer att närmare studera protokollet på den punkten.

Vidare föranleder de allmänna bekymmer som fru Sundberg uttryckte för arbetskapaciteten och arbetsintensiteten hos arbetsgrupperna ett allmänt samtal med kanslern om den saken, och jag skall gärna vid ett senare tillfälle på en i förväg ställd fråga eller interpellation redovisa den allmänna bilden. Men det är helt orimligt att till det ansvariga statsrådet ställa frågor om detaljer, som ämbetsverket självt ännu inte har tagit ställning till.

För att inget missförstånd skall uppstå upprepar jag, att jag är bekymrad för att vi inte har kommit längre. Som jag svarat herr Nygren hyser jag dock förhoppningar om att vi skall nå resultat. Det är utomordentligt angeläget att en sådan registrering mycket snabbt kan

komma till stånd att framför allt den pedagogiska och administrativa verksamheten vid universiteten kan genomföras på ett mera rimligt sätt, inte minst med hänsyn till studieväglärdarnas och andras arbetskapacitet, som verkligen bör utnyttjas för andra ändamål än vad de uppenbarligen nu i hög grad används till.

Så var det herr Wijkmans många frågor. Jag räknade först till åtta i en omgång, och sedan fick jag tio till. Jag skall försöka att i någon mån kommentera de tio sista frågorna.

Låt mig då först säga att om jag fattade de tio sist formulerade frågorna rätt, så var de delvis av den karaktären att de inte har något egentligt samband med frågan om de fasta studiegångarna. Det var tre, eventuellt fyra frågor som gällde den s. k. kvaliteten i universitetsutbildningen vid de filosofiska fakulteterna; det gällde standarden i språk, det gällde frågan om bristande förkunskaper, det gällde de uppfattningar som förts till torgs här och där, att tre betyg ur forskarutbildningssynpunkt tidigare var betydligt bättre än 60 poäng i dag.

Jag vill om de frågor som inte berör systemet med de fasta studiegångarna allmänt säga att den typ av standardbegrepp, det mått som i dag gäller, utgår från den tidsrymd utbildningen omfattar. Måttet utformas så att det är tillämpligt på en majoritet av de studerande. Det mått vi nu använder har tillämpats ända sedan 1953 års studieordning för de filosofiska fakulteterna genomfördes. Det har ständigt pågått diskussion om huruvida detta är vettiga metoder att mäta standard, vettiga metoder att bedöma om studieresultaten i ett ämne på en ort är acceptabla eller ej. Mig veterligt har ännu ingen kunnat ange ett alternativ till dessa praktiskt användbara och nödvändiga värderingsinstrument och normer. Den dag vi får ett förslag till en ny värderingsnorm som är användbar för alla eller flertalet ämnen, den dagen är jag beredd att mycket noga pröva det.

Det har i en rad länder gjorts försök att finna nya former. Men ännu har ingen i något land föreslagit ett alternativ som är användbart – jag förutsätter, herr Wijkman och herr Molin, att ni inte vill ha en sådan situation att man helt är utlämnad åt institutionsprefektens godtycke. Någon form av normer måste vi ha, och de normer som i dag gäller är de enda vi hittills funnit praktiskt användbara. Visst är de i många situationer grova och visst kan de diskuteras. Men kom med ett alternativ! Politik gäller att välja mellan olika alternativ; det gäller inte bara att kritisera.

Mer skall jag inte säga om standarddiskussionen. I och för sig kunde den föranleda några timmars debatt, men jag skall inte säga mer i det ämnet; det har i och för sig inte med 1969 års studieordning att göra.

Ett par andra av herr Wijkmans frågor: Vad är det som motiverar avstängningen? Jag tror han sade: Exakt vilken funktion fyller avspärrningsreglerna? Jag förmodar att herr Wijkman åsyftar avstängningsbestämmelserna.

Herr Wijkman gav delvis själv svaret i sitt inlägg i interpellationsdebatten. Han konstaterade att man 1969 var överens om, att när nu de filosofiska fakulteterna har tagit en sådan omfattning som de gjort, var det inte längre möjligt att behålla den totala brist på kontroll, den totala

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

brist på styrning som karakteriserat flertalet ämnen i de fakulteterna ända sedan de kom till -- i vissa fall i slutet av 1400-talet. 1965 hade man bestämt sig för att när man ändå var ense om att hålla de fria fakulteterna öppna även fortsättningsvis borde man av ekonomiska, men även i hög grad av studiesociala skäl införa någon form av styrning. Då införde man de 17 utbildningslinjerna och systemet att ställa vissa krav på prestationer från studenterna. Man var så generös att man sade att först när du har tagit 50 procent längre tid på dig än normalt griper samhället in i utbildningsnämndens skepnad och ställer dig inför frågan: Är du inne på rätt väg, är det lämpligt att du fortsätter? -- Och om svaret på frågan efter den debatten och den diskussionen mellan nämnden och den enskilde studenten ur nämndens synpunkt var ja, skulle studenten kunna fortsätta. Var svaret: Nej, du är inne på fel väg, skulle studenten inte få fortsätta.

Funktionen hos dessa krav är alltså att bidra till en viss stabilitet och styrning i systemet men också att efter tre terminer och senare ge en form av mycket handgriplig uppsökande studievägledning och studiebedömning. Jag ser inte att det finns anledning för samhället att avstå från den prövningen av den enskildes situation.

Sedan ställde herr Wijkman några andra frågor, som gäller det stora bortfallet. Han lämnade som exempel uppgiften att det efter två läsår är 22 procent av de heltidsstuderande som klarar 80 poäng och ställde frågan om det är ett tillräckligt gott resultat.

För det första skall man kanske göra klart att normen att två tredjedelar skall klara 40 poäng på två terminer i och för sig inte leder till att två tredjedelar skall klara 80 poäng på fyra terminer. Om det är en sådan tolkning av normen som ligger bakom frågan vill jag till att börja med fastslå att det är en logisk lapsus att dra den slutsatsen. Man kan nämligen mycket enkelt konstatera att den här normens tillämpning på två års studier i extremfallet innebär att den kan vara acceptabel för vartdera året men att det totala resultatet efter två år kan ligga under 40 procent.

I och för sig är 22 procent ett lågt procenttal för 80 poäng på fyra terminer. Emellertid är bilden som ges i kanslersämbetets rapport något ljusare om man studerar tabellerna vidare. Av den tabell, som herr Wijkman hade läst, framgår att hälften av eleverna på två år har klarat ca 60 poäng eller mera. Intressant är att resultatet vid de små filialerna och i Umeå genomsnittligt sett ligger högre än i de stora, äldre filosofiska fakulteterna.

Men jag är liksom herr Wijkman inte nöjd med det resultatet. En fördel med den registrering som sker är att man med ledning av det siffermaterial, som finns i kanslersämbetets rapport, på universitetsorterna kan tidigare än eljest från utbildningsnämndernas och institutionsledarnas sida ställa frågan: Hur kommer det sig, att resultatet i vårt ämne är sämre här än vid grannuniversitetet? Det är en del i bilden av studieresultatet som är mycket påfallande, att resultaten är så ojämna inom samma ämne på olika orter.

Statsmakternas beslut på den här punkten har redan i enlighet med avsikten lett till att man i flera fall gått igenom uppläggningsen av

studierna och rättat till moment där resultaten varit speciellt dåliga, en effekt av registreringssystemet som var avsedd och som är önskvärd även i fortsättningen.

Herr Wijkman gör stor affär av den bristande yrkesinriktningen i studierna, fortfarande vid de filosofiska fakulteterna, och påstår att 1969 års system med de sjutton fasta kombinationerna och de särskilda utbildningslinjerna i och för sig har försvårat, om jag förstod inlägget rätt, en snabbare inriktning åt yrkeshållet av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna. Om det var innebörden i herr Wijkmans påpekande, bestrider jag riktigheten av det. Gå, herr Wijkman, till vilket annat europeiskt land som helst och studera där hur yrkesinriktade olika ämnen och ämneskombinationer vid de filosofiska fakulteterna är!

Vad som hänt i vårt land och som börjat hända redan före införandet av studieordningen 1969 var att de gamla ärevördiga filosofiska fakulteterna redan vid 1960-talets början dels positivt medverkade till att i ökad omfattning differentiera kurserna i de olika ämnena, dels medverkade i det som intill dess ansågs så väsensfrämmande för de filosofiska fakulteterna, nämligen att i ämnesfamiljen ta in ämnen som traditionellt inte alls hörde till universiteten, och t. o. m. accepterade att dylika ämnen och kurser – som nu kallas YRK-kurser, tidigare kallades DYRK-kurser och allra tidigast kallades KNUFF-kurser – får räknas in i examen. Det var ett stort steg mot närmande till arbetsmarknaden som våra filosofiska fakulteter tog och som – jag upprepar det – veterligen inget annat europeiskt lands filosofiska fakulteter tagit i ens tillnärmelsevis lika stor omfattning.

Jag har gett några exempel på vad som där har skett. Låt mig tillägga följande. Det är nu i hög grad önskvärt att diskussionerna mellan utbildningsexperterna och samhällslivet i övrigt intensifieras i syfte att finna ännu fler varianter, ännu fler möjligheter till alternativa ämnesinriktningar och till nya ämnen som kan vara av värde för dem som går igenom denna utbildning och söker sig ut till den offentliga sektorn, till servicesektorn i övrigt eller till näringslivet, både det offentligägda och det privata.

Trögheten har hittills varit större på arbetsmarknadssidan än på universitetssidan, men det finns tecken som tyder på att beredvilligheten ökar både på den offentliga sektorn och på den privata sektorn när det gäller att få fram underlag för utbildningsexperterna att göra nya kurser och skapa nya alternativ.

Men detta är en väg som inte är särskilt lätt att gå – några mycket snabba resultat tror jag inte på; det visar all erfarenhet. Jag är dock uppriktigt sagt inte lika skräckslagen som uppenbarligen herr Wijkman och några av hans själsfränder inför tanken att vi nu under 1970-talet får ett snabbt ökande antal ungdomar som har en utbildning vid filosofisk fakultet i bagaget när de ger sig ut på arbetsmarknaden. Jag tror inte att det här landet är så litet utvecklingsbart att det inte skall kunna ta hand om alla utbildade och ge vettig sysselsättning åt dessa 10–15 procent av ungdomsgenerationen i 25–30-årsåldern. All erfarenhet visar att det inte är de unga med god utbildning som ställs inför de svåra problemen för den enskilde till följd av strukturomvandlingen, utan att det är de äldre,

de med dålig utbildning som får svårigheterna.

Men självfallet finns det anledning att energiskt driva den verksamhet vidare som går ut på att ytterligare yrkesinriktad utbildningen inom de ämnen som finns och i nya ämnen vid de filosofiska fakulteterna.

Slutligen frågade herr Wijkman, och även herr Molin, när jag finner det möjligt att göra en mer slutlig utvärdering av 1969 års studieordning. Jag kan, herr talman, inte underlåta att svara till en början ungefär så som jag svarade herr Molin vid vår lilla kontrovers i våras.

Är det, herr Wijkman och herr Molin, realistiskt att tala om en definitiv utvärdering av ett system innan den förste PUKAS-kandidaten har producerats? Det sker inte förrän till våren då vi får den första gruppen av ungdomar som har sina 120 poäng. Sedan tar det ytterligare ett eller två år innan hela den första intagningsgenerationen kan bedömas. Jag kan med den träning jag en gång i tiden försökte skaffa mig i den här samhällsvetenskapliga metodiken inte begripa hur man på allvar skall göra utvärderingen av systemet i dess helhet innan man sett de första produkterna av systemet, vilket kommer att dröja ytterligare en tid.

Sedan är det självklart att det finns anledning att i detaljer göra förändringar och systemet är så konstruerat att successiva justeringar sker. Jag har givit exempel därpå i själva interpellationssvaret.

Men jag kan inte underlåta att till slut beröra en fråga i det här sammanhanget. Delvis kan den sägas vara ny med hänsyn till den debatt om de fria fakulteternas framtid som ägt rum den senaste månaden. Herr Wijkman har uppenbarligen inte tagit särskilt djupt intryck av den debatten, när han i sitt inlägg säger att vi skall avskaffa avstängningsprövningen.

Hur är situationen i dag allmänt sett? Jo, den utmärkes av att våra utbildningsexperten och utbildningspolitiker i ökad omfattning börjar resonera om en hårdare styrning av universitetssystemet, vilket uppenbarligen i hög grad måste gälla de fria fakulteterna. SACO och andra har redan talat om att vi måste införa spärr vid dem. I och för sig finns i dag en del argument för spärr vid de fria fakulteterna, vilka inte fanns när riksdagen senast prövade den frågan 1965. Till dessa kan man räkna vuxenutbildningsproblematiken och en del andra ting.

Men vad betyder en spärr när det gäller de fria fakulteterna? Betyder inte detta, hur än spärren i detalj utformas, att vi måste få en ännu hårdare kontroll? Det är väl ganska orimligt att tänka sig att man först skall hindra personer, som i dag kan komma in vid filosofisk fakultet, att komma in, och sedan enligt herr Wijkman minska kraven på de lyckliga som kommer in. Är det herr Wijkmans ideal?

Jag finner anledning att ställa den frågan i en diskussion om utvärderingen av avstängningssystemet. Förutom det jag förut sade finner jag det vara ganska orimligt att riksdagen eller regeringen innan vi sett förslagen om den framtida styrningen av universiteten skulle ta ställning till den propå herr Wijkman för fram, nämligen att minska på den styrning vi har inom systemet sedan ett par år tillbaka. Det strider enligt min mening mot varje rimlig planering av verksamheten på det här området.

Herr HERMANSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Eftersom den fråga jag ställt faller utanför ramen för den övriga diskussionen är det bäst att ta den först.

Den avstängning av en student som jag relaterade förut anser jag mycket upprörande. Den visar en mycket fördomsfull inställning mot de handikappade – om nu den inställningen finns i anvisningarna eller i deras tillämpning eller kanske i bådadera. I det här fallet hade inte heller någon preliminär antagning ägt rum av eleven i fråga och man sedan upptäckte hans handikapp, utan han hade i god tid gett intagningsnämnden besked om sin fysiska status. Därefter förflöt lång tid och till sist hamnade läkarintyget på skolöverläkarens bord. Denne inskred då och åstadkom den här avstängningen från undervisningen.

Nu säger statsrådet Moberg, och det noterar jag med tillfredsställelse, att han anser att de nuvarande bestämmelserna är både föråldrade och mycket hårda. Nya anvisningar skall utarbetas, säger han. De har tydligen inte kommit till departementet ännu, men de är bekanta exempelvis för Svensk Handikapptidskrift, som har återgivit det väsentliga ur dem i ett av tidningens senaste nummer. Man är av den åsikten att de s. k. nya anvisningarna går i precis samma gamla spår som de som fortfarande gäller. Jag vill i det sammanhanget vädja till statsrådet Moberg att han ser till att de anvisningar, som så småningom kommer att ersätta de nuvarande föråldrade, utformas så att de motsvarar en modern syn. Det gör tydligen varken de nuvarande eller de föreslagna.

Jag vill till sist bara göra den reflexionen att den allmänna sektorn och de samhällsägda företagen bör gå i spetsen när det gäller att anpassa sina arbetsformer till de handikappade. Något besvär måste samhället rimligen ta på sig för förmånen att få utnyttja de handikappades arbetsinsatser.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag skall försöka begränsa mitt inlägg så mycket det går. Jag tackar statsrådet Moberg för det mycket omfattande svaret på mina frågor. Det var välgörande att få lyssna till många av de synpunkter han framförde. Vi har tydligen trots allt upptäckt ungefär samma problem och ser med ett visst allvar på dem.

Statsrådet Moberg säger att det vore orimligt att utvärdera en reform efter så kort tid, när vi ännu inte har sett en enda PUKAS-student ute ur studieordningen. På det vill jag svara att de nymodigheter som beslutades 1969, avstängningen och de fasta studiegångarna, kan vi redan nu utan tvekan utvärdera. När vi vet att systemet med avstängning inte har fungerat, att det har stulit resurser från studievägledarna – det instämde statsrådet Moberg i – tycker jag det finns alla skäl att se över avstängningsreglerna. Jag anser att man noga skall studera vad rektors-ämbetena och SFS har sagt samt vad ett otal intervjuade studenter och lärare vid universiteten i den allmänna kårdebatten kontinuerligt har sagt de senaste åren, nämligen att avstängningsprövningen inte fyller de funktioner som statsrådet uppenbarligen tror att de fyller.

Det är en handgriplig uppsökande verksamhet, sade statsrådet. Men den är ju inte till någon hjälp, därför att flertalet studenter har fått problem i sina studier långt tidigare än vid avstängningstillfället, och då är

Nr 151

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

det för sent att gripa in.

Jag har ingen som helst negativ inställning till att förbättra registreringssystemet, det hoppas jag framgick av mitt första inlägg. Jag tror tvärtom att det är mycket väsentligt att få ett fungerande registreringssystem. Får man inte det behövs det ytterligare hundratals studievägledare för att få det hela att fungera, och det har vi knappast råd med. Avstängningsprövningen fyller, såvitt jag kan förstå, ingen som helst funktion i dagens läge. Vi vet att det är relativt få som har prövats och som man över huvud taget har fått kontakt med. De andra har försvunnit på ett tidigare stadium. I Stockholm och Umeå har man inte spärrat ut eller avstängt — för att använda det ordet — en enda person, i Göteborg är det 4, i Linköping 23 och i Lund 43 stycken. Det säger ju någonting om systemets sätt att fungera. Studievägledarna som får anses mycket väl känna det här från fältet säger i uttalanden och i intervju efter intervju att detta icke hjälper studenterna. Där menar jag att det går att göra en utvärdering.

När det gäller de fasta studiegångarna sade inte jag att de har försämrat arbetsmarknadsanpassningen. Om jag sade så var det en felsägning. De har emellertid inte mycket förbättrat den. Däremot tycker jag att statsrådets inlägg tydde på att vi för framtiden kan få en mycket kraftigare markering av kontakten med avnämarna. Statsrådet säger att trögheten varit större hos avnämarna än hos samhället. Det vill jag bestrida, men det finns väl ingen anledning att ta en debatt om just den detaljen. Alla de kontakter som jag främst som studentpolitiker har haft med avnämare framför allt inom näringslivet har tytt på att de inte uppfattat utbildningsmyndigheterna som särskilt angelägna att få råd om och synpunkter på utbildningens utformning förrän under den absolut allra senaste tiden.

Här har vi en eftersläpning. Jag vill upprepa detta. Vi kommer ju fram till dess att vi får de bättre yrkesinriktade utbildningarna, som förhoppningsvis skall kunna ge vettiga och rimliga jobb åt merparten studenter, att examinera ut tusentals studenter varje år, som enligt mitt sätt att se har en klart otillfredsställande kombination i bagaget. När man dessutom kallar linjerna för fasta inbillar man väldigt många av dessa studenter att detta är så att säga skräddarsydda paket som bör ge en rimlig chans att komma ut på marknaden. Jag tycker det är tillfredsställande att statsrådet så klart betonar nödvändigheten av att bygga ut de yrkesinriktade utbildningarna och söka kontakter med avnämarna på olika håll i landet för att få positiva förslag. Vi skall självfallet från alla partier försöka hjälpa till i det sökandet.

Jag är absolut inte skräckslagen inför tanken att få ut en massa akademiker. Det är en utomordentlig sak att vi höjer utbildningsnivån i vårt samhälle, men det gäller att ha sört för dessa akademiker i andra änden, när de kommer ut från universiteten. Det anser jag inte att vi hittills har gjort i tillfredsställande omfattning. Den stora sysselsättningsproblematik som finns inom denna grupp och som är ett nytt problem och icke, såvitt jag kan se, beroende på konjunkturen varslar om att vi kan få betydande problem som inte kan lösas med vanliga arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Låt mig till sist ta upp kvalitetsfrågorna. Statsrådet sade att de inte har något egentligt samband med systemet med de fasta studiegångarna. Det vill jag klart bestrida. Kvalitetsfrågorna – hur man än mäter – har självfallet ett samband med hur organisationen av studierna är uppbyggd. Den standardmätning vi har i dag är inte ny, säger statsrådet. Men det nya är ju att vi har avstängningsprövning och att vi har sagt att studenterna skall klara ett visst antal poäng för att kunna gå igenom i en viss normalstudietakt. Där har vi en koppling med studiemedelssystemet.

Om nu, vilket vi sett, studietiderna blir längre och längre och det blir svårare och svårare att klara av normalstudietiden och UKÄ säger att man då får se över studieplanerna, måste det rimligtvis innebära att man skall skära ned stoffet för att bättre kunna öka genomströmningstakten. Då menar jag att det finns en utomordentligt klar koppling med kvaliteten. Då säger statsrådet: Kom med ett alternativ. Ja, ett alternativ är att vi ser över hela den här språkfrågan och att vi på ett bättre sätt ger institutionerna möjlighet att variera uppläggningsen av studierna tidsmässigt, så att de även kan få medel till undervisningen av dem som inte fyller dessa normer.

Herr talman! Det är sent på kvällen, så jag skall begränsa mig till detta. Det finns naturligtvis mycket mer att säga.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag skall begränsa mig ännu mycket mera. Låt mig bara säga till statsrådet Moberg att det var för mig roligt att höra hans svar, och jag vill tacka för det.

Om vi har åstadkommit att statsrådet Moberg tar kontakt med universitetskanslersämbetet och noga diskuterar dessa frågor, tror jag att det kan bidra till det som tydligen både statsrådet Moberg och jag mycket gärna vill se inom en rimlig framtid, nämligen ett effektivt fungerande registreringssystem såväl på institutionsnivå som mera centralt.

Statsrådet Moberg uppfattade vad jag sade som en insinuation, och jag vill utan vidare erkänna att det kan tas som en sådan, eftersom jag inte har kunnat hitta något skäl varför RISK-gruppen icke har fått medel så att den kan fortsätta sitt arbete. I stället startar man inom den matematiska institutionen vad jag skulle vilja karaktärisera som en parallellgrupp. Det är ganska självklart att man där ställer sig frågan: Vad kan skälet vara? Kan det vara att resultatet icke har varit för departementet eller för universitetskanslersämbetet behagligt?

Jag vill också kommentera statsrådet Mobergs uttalande att jag hade gått emot praxis när jag begärde en lägesrapport, men jag tycker inte det eftersom detta är en för hela universitetsutbildningen så oerhört central fråga där medelsanvisningen sker genom statsrådets försorg. Man måste ha rätt att här i riksdagen ställa frågan hur det har gått med det här, vad det blir av det och i vilket läge det befinner sig. Jag vill konstatera att man hade begärt 200 000 kronor. Man fick 150 000 kronor. Jag vill bara hoppas att det inte innebär en försämring kvalitativt.

Herr talman! Jag har här inte nämnt någonting om att orsaken till att jag kanske över huvud taget intresserade mig för den här frågan var mitt

Torsdagen den
16 december 1971

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

arbete i studiemedelsutredningen, där vi i någon mån kommer att beakta de här problemen.

Herr talman! Jag har en känsla av att majoriteten av kammarens närvarande ledamöter, inklusive herr statsrådet, helst skulle vilja höra mig frambringa en önskan om en god natt.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag skall bara beröra de frågor som direkt knyter an till interpellationen, och jag tar alltså inte upp arbetsmarknadsfrågorna, kvalitetsproblematiken och spärrarna.

Beträffande avstängningen finns det väl ändå anledning att säga att den dels medför ett omfattande administrativt krångel, dels ett rätt betydande obehag, och jag tror att det i båda fallen rör sig om onödiga nackdelar. Krånglet är onödigt, därför att effekten av den krångliga administrationen inte har blivit den avsedda. Statsrådet framhöll att när man får hålla på 50 procent längre tid än normalt är det en generös regel. Men massor med studenter, och den alldeles övervägande delen av de studenter som har hållit på längre tid än 50 procent över normalstudietiden, är ju kvar vid universiteten och har icke blivit avstängda. Det är väl självklart att det för den enskilde som blir utsatt för avstängningsapparatens rannsakningsprocedur är ganska obehagligt. Jag menar alltså att det är ett onödigt obehag och ett onödigt krångel. Den typen av administration, den typen av samhällets prövning, som herr statsrådet Moberg talade om, kan man avstå ifrån eftersom den är ineffektiv.

Beträffande yrkesanpassningen tyckte jag att det var glädjande att höra att man skulle överväga flera ämnesvarianter, men problemet är ju det att de nuvarande utbildningslinjerna har kommit att skymma de gamla yrkesexamina som man hade. Ta till exempel pol.mag.-examen, som ju var en yrkesutbildningslinje för förvaltning, framför allt den offentliga förvaltningen.

Sedan sade statsrådet detsamma som i våras, nämligen att de första PUKAS-studenterna kommer ut i vår, att man skall vänta med en prövning till dess och att detta är ett exempel på samhällsvetenskaplig skolning. Ja, herr Moberg, i modern samhällsvetenskaplig metodik ingår också att lära sig att göra förutsägelser, och här har vi ett material på vilket man kan göra säkra förutsägelser. Jag är inte rädd för att man i vår skall säga att jag har fel i vad jag säger nu och att jag hade fel i interpellationsdebatten i våras. Vi kan redan nu med säkerhet säga: Det kommer inte att gå som man tänkte sig i fråga om studieresultat och studiehastighet. Bara hälften kommer att klara sig. Det kommer inte att gå som man hade tänkt sig beträffande kostnadsbegränsning och i fråga om val av utbildningslinjer i yrkessyfte. Jag tror alltså att det finns ett utomordentligt starkt underlag för att säga att PUKAS i allt väsentligt har misslyckats på de punkter där den överväldigande majoriteten av sakkunniga 1968 sade att det skulle misslyckas.

Jag tycker med hänsyn till att detta är så pass uppenbart att det är ledsamt att man inte kan erkänna att det är fråga om ett misslyckande. Jag förstår att regeringen Palmes anspråksnivå i fråga om framgångar är ganska låg, men jag tycker alltså att detta misslyckande är så uppenbart

att statsrådet Moberg borde medge att denna reform har gått på sned.

Nr 151

Herr statsrådet MOBERG:

Torsdagen den
16 december 1971

Herr talman! Med hänsyn till personalens arbetssituation avstår jag från kommentarer.

*Ang. undervisningen
vid universiteten*

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Herr tredje vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle *dels* inrikesutskottets betänkanden nr 37 och 38, lagutskottets betänkanden nr 26–28, näringsutskottets betänkanden nr 49, 50, 52 och 55 samt skatteutskottets betänkande nr 69 i angiven ordning uppföras närmast efter skatteutskottets betänkande nr 73, *dels* finansutskottets betänkande nr 54 sättas sist.

§ 5 Kammaren åtskildes kl. 2.06.

In fidem
BENGT LAMBE

/Solveig Gemert